

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

**KAPTEENIEN VAIMOJEN
KOKEMUS ELÄMÄSTÄ
LAIVAYHTEISÖSSÄ
YHDYSVALTALAISILLA
VALAANPYYNTIALUKSILLA
1840–1870**

Emilia Syväsalmi

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

**KAPTEENIEN VAIMOJEN
KOKEMUS ELÄMÄSTÄ
LAIVAYHTEISÖSSÄ
YHDYSVALTALAISILLA
VALAANPYYNTIALUKSILLA
1840–1870**

Emilia Syväsalmi

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Yleinen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Taina Syrjämaa
Turun yliopisto

Apulaisprofessori Tuomas Räsänen
Itä-Suomen yliopisto

Tarkastajat

PhD Sari Mäenpää
Forum Marinum

FT Kirsi Keravuori
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Vastaväittäjä

PhD Sari Mäenpää
Forum Marinum

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-8995-9 (PRINT)

ISBN 978-951-29-8996-6 (PDF)

ISSN 0082-6987 (Print)

ISSN 2343-3191 (Online)

Painosalama, Turku 2022

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Yleinen historia

SYVÄSALMI, EMILIA: Kapteenien vaimojen kokemus elämästä laivayhteisössä yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1870

Väitöskirja, 204 s.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Lokakuu 2022

TIIVISTELMÄ

Artikkeliväitöskirjassa tarkastellaan, kuinka kapteenien vaimot kirjoittivat päiväkirjateksteissään itsensä osaksi laivayhteisön elämää yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla. Samalla he olivat tärkeä osa myös laajempaa valaanpyyntäjien joukkoa merellä. 1800-luvun puolivälissä, jolloin noin kolme sataa kapteenin vaimoa seurasi miestään merelle, valaanpyynnin kulta-aika alkoi olla ohitse. Yhdysvaltojen itäannikon valaanpyyntiyhteisöjen satamista kuten New Bedfordista matkaan lähtevien alusten matkat kestivät jopa viisi vuotta ja suuntautuivat joko Kap Hornin tai Hyväntoivonniemen kautta Intian Valtamerelle ja Tyynelle Valtamerelle, joskus jopa Jäämerelle asti.

Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään mikrohistorian näkökulmasta ja egodokumenttien tutkimuksen avulla syvällisesti pienen naisjoukon kokemusta elämästä laivoilla. Kapteenien vaimot kirjoittivat matkoillaan päiväkirjoja, joista yhdeksää on käytetty tämän tutkimuksen lähdemateriaalina. Päiväkirjoja on luettu lähiluvulla ja usean lukukerran kautta esille on noussut teemoja, joita on käsitelty väitöskirjan neljässä artikkelissa. Nämä teemat liittyvät siihen, millaisissa tilanteissa vaimo kirjoitti laivayhteisöstä, kuten esimerkiksi valaanpyynnin tai laivojen välisten vierailujen yhteydessä. Vaimot olivat monista yhteneväisyyksistään huolimatta yksilöitä, joiden persoonalliset erot tulevat kirjoituksissa esiin. Kirjoittaminen oli vaimoille oma hetki vieraassa ympäristössä, tapa selventää asioita ja sopeutua uuteen.

Tutkimus on ennen kaikkea merihistoriaa, jossa mereen liittyy ihmisen toiminnan lisäksi myös kokemus merestä ympäristönä. Tutkimus tuo uutta tietoa elämästä valaanpyyntialuksilla juuri naisen näkökulmasta. Tutkimuksen keskeiset tulokset täydentävät ja haastavat aiempaa tutkimusta: 1) Kapteenien vaimot sopeutuivat elämään valaanpyyntialuksilla. He eivät eläneet eristyksissä omassa hytissään kaivaten alati kotiin, kuten aiemmassa tutkimuksessa on väitetty, vaan heillä oli oma roolinsa laivan yhteisössä. He halusivat tietää mitä kannella tapahtui ja osallistuivat itse erilaisiin tilanteisiin ja tekemiseen. Kirjoittaessaan laivoilla tapahtuvasta toiminnasta vaimot kuvasivat tilanteita ja niiden herättämiä tunnetiloja monipuolisesti. Samalla he kirjoittivat itsensä osaksi tätä toimintaa. Vaimot eivät voineet kuulua miehistön luomaan työyhteisöön, joka saalisti valaita pienissä veneissä, mutta he pystyivät esimerkiksi hoitamaan loukkaantuneita, tähyttämään valaita tai korvaamaan stuertin ruokatarjoilussa. Vaimot olivat osa tavoitteellista yhteisöä: matkan tuotto oli koko laivayhteisölle olennainen asia, jonka eteen tehtiin töitä. Vaimot tukivat erityisesti aviomiehään kapteenin aseman tuoman haasteiden edessä. 2) Tilan, matkan, ajan ja uskonnon käsitteet kulkevat vaimojen päiväkirjateksteissä ja niiden kautta jäsenyyty vaimon kokemus laivalla. Vaimon tila oli esimerkiksi rajattu laivan takaosaan, mutta tilojen rajat joustivat eri tilanteissa. 3) Vaimojen kirjoitukset tuovat esille 1800-luvun puolivälissä eläneen naisen kokemuksen elämästä merellä. Upeat auringonlaskut, valaanpyynnin eri vaiheet, myrskyt ja purjehtiminen arktisilla vesialueilla, omat uskonnolliset ajatukset ja suru esimerkiksi silloin kun miehistön jäsen sairastui tai ilo toisen naisen seurasta pyyntivesillä – vaimojen oma kokemus tulee esille heidän teksteissään.

ASIASANAT: kapteenien vaimot, valaanpyynti, merelliset naiset, laivayhteisö, valaanpyyntialus, 1800-luku, merihistoria, merieläimet.

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of History, Culture and Arts Studies
European and World History
SYVÄSALMI, EMILIA: Life on ship community experienced by the captains'
wives on board the US whaling ships 1840–1870
Doctoral Dissertation, 204 pages
Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)
October 2022

ABSTRACT

This dissertation examines how the captains' wives created a feeling of connectedness to the ship community based on their diary entries on the US whaling ships. At the same time they had their own role also in the larger community of other whalers at sea. The "Golden Age" of whaling was starting to come to an end during mid- 19th century when about 300 wives followed their husbands to the sea. The voyages which started from the eastern coast of the United States' whaling harbors like New Bedford could at this point last as long as five years. The ships usually headed through either Cape Horn or Cape of Good Hope to the Indian Ocean, the Pacific or as far as the Arctic Ocean.

This research tries to understand and analyze in an in-depth way the experience on-board the ships of this small group of women by using the egodocument and micro history as key concepts. Captain's wives wrote journals during their travels and nine of these journals have been used in this study as primary source. These journals have been examined by using the method of close reading and the themes which have emerged have been discussed in the four articles of this dissertation. These themes are related to different kinds of situations that made the wives write about the ship community, for example during whale hunt or during socializing between ships. Regardless of several common characteristics the wives were individuals and differences in their personalities are visible in their writings. Writing their journals, was a moment only for themselves, it was also a moment of reflection and a way to adapt to new.

This research is above all maritime history, where people's experience of the sea as an environment is studied in addition to people's actions related to it. This study brings forth new information about the life on whaling ships, especially from the female perspective. The main findings complement and challenge the existing research: 1) Captains' wives did adopt to the life on-board the whaling ships. They did not live isolated inside their cabins, constantly longing for home as has been stated in earlier studies. They had their own role in the community. They wanted to know what happened on deck and they were actively part in various situations. When the wives wrote about event that took place on-board they described them in detail as well as the various emotions connected to them. While writing, they also wrote themselves as a part of this action. The wives could not have been members of the men's work community, which hunted the whales in their small boats, but they were able to take care of the injured, help scoping the whales from the deck or replacing the steward during the meals. The wives were a part of a goal directed community on the ship: it was essential to all on board to get as much profit as possible, and all worked hard to achieve that. The wives supported especially their husbands while they faced challenges brought on by their position as the captain. 2) Concepts of space, travel, time and religion are present in the diary entries written by the wives and they build the experience on-board the ship for the wives. The wife's space was for example restricted to the stern of the ship but these boundaries were flexible if situations so required. 3) The texts written by these women bring forth the experience of woman living at sea during mid- 19th century. The beautiful sunsets, different phases of whaling, storms and sailing in the arctic areas, one's own religious thoughts and grief for example when a member of the crew got sick or moments of happiness when accompanied by another woman while at sea – the wives' own experience comes apparent through these texts.

KEYWORDS: captains' wives, whaling, maritime women, maritime history, ship community, whaling ship, 19th century, marine animals.

Kiitokset

Välillä on vaikeaa hahmottaa itseään osana niitä monia yhteisöllisiä kerrostumia, joista elämämme koostuu. Mikä on yksilön omassa vallassa ja mikä on kulttuurin, yhteiskunnan, sattuman tai erilaisissa elämäntilanteissa tekemiemme valintojen tulos? Toisaalta välillä kristallinkirkkaana edessä on se ajatus, lähtökohta, joka on tuonut tähän hetkeen. Minulla tuo lähtökohta, joka sai tutkimaan kapteenien vaimoja, on rakkaus mereen. Purjeveneessä olen ollut ensimmäisen kerran vajaan vuoden ikäisenä ja sen jälkeen lähes jokaisena kesänä. Vanhan kalastajatilän ulkorannassa olen nostanut katseen horisonttiin vuoden kierrosta toiseen. Meri on elementti, joka saa sielun vapaaksi ja tuo maailman lähelle yhdessä kallioon iskeytyvässä aallossa tai tiiran siiven piirtyessä vasten sinistä taivasta. Se on lukemattomien siitä kirjoitettujen tai maalattujen kuvausten ja selitysten yläpuolella. Suomen saaristo on ainutlaatuinen paikka maailmassa. Sen kauneus on koettava, ja jokainen kokee sen omalla tavallaan. Ehkä se on muisto tai häivähdys siitä sumuun peittyvästä ikuisesta lännestä, jossa aika pysähtyy.

Oman kokemuksen tärkeys on ollut myös tämän tutkimuksen lähtökohta. Ajatus siitä, että jokaisen kokemus omasta maailmastaan on tärkeä, ja että jokaisesta menneen ihmisen kokemuksesta on mahdollista oppia ymmärtämään paremmin myös omaa itseämme tai sitä todellisuutta, jonka osaksi itsemme hahmotamme. Kesälomapurjehdukset veivät minut useasti Ahvenanmaalle Kastelholmaan, jonka ilmapiiri, linna ja vanhat rakennukset saivat nuoren mielen kuvittelemaan menneitä ja aikuisenakin sen tunnelma aina uudelleen muistuttaa, miksi historia – menneen ihmisen elämä koskettaa meitä. Erityisesti siellä kosketti merimiehen taloksi nimetty torppa, jossa vanhat esineet olivat kuin jääneet paikoilleen hetkeksi jonkun poistuessa ulos. Tavallisen ihmisen elämän jatkumo on lohdullinen ajatus.

Tämä väitöskirjaprosessi on toteutunut pitkän ajan kuluessa. Välillä se on odottanut vuoroaan taka-alalla, kuitenkin alati mukana ajatuksissa. Välillä se on vinyt kaiken mahdollisen ajan ja tarmon, mitä ihmisellä on työhönsä laittaa. Sen valmiiksi saattaminen on ilo ja etuoikeus. Kiitos tästä kuuluu Turun yliopistolle ja Yleisen historian oppiaineelle sekä siellä työskenteleville tieteen ammattilaisille jo 2000-luvun alusta alkaen.

Tutkimus on vaatinut lukuisten henkilöiden omistautumista ja tukea. Haluan kiittää esitarkastajia Kirsi Keravuorta ja Sari Mäenpäättä, joiden tarkkaan mietitty lausunto oli suureksi hyödyksi työn viimeistelyssä ja joka omalta osaltaan kirkasti edelleen kokemuksen merkitystä. Kiitos Sari Mäenpäälle myös siitä, että hän lupautui vastaväittäjäksi.

Varsinaisessa kirjoitusvaiheessa, joka ajoittuu vuoden 2020 molemmin puolin, professori Taina Syrjämaa on tinkimättömällä ammattitaidollaan opastanut työtä eteenpäin. Käymämme keskustelut palvelivat tutkimusotetta ja työn vaatimustasoa, joista olen kiitollinen Tainalle. Yleisen historian tutkijaseminaari ja professori Leila Koivunen ovat olleet yliopistoyhteisön ulkoreunalla, jos ei ulkopuolella, kirjoitetun työni aikana arvokas linkki tutkijayhteisöön – kiitos teille kaikille keskusteluisista ja kommenteista. Tuomas Räsänen, joka otti ohjausvastuuta työstäni ratkaisevien viimeisten vuosien aikana, on ollut aina läsnä: viisaana, luovana ja luotettavana tukena. Tuomaksen asenne siitä, että kaikki järjestyy ja hänen kykynsä nähdä olennaiset kysymykset ja myös ratkaisut niihin, ovat olleet työtä eteenpäin vievä voima silloinkin, kun tutkijan omat ajatukset ovat olleet sumun peitossa.

Meitä määrittävät monet eri yhteisöt, tilanteet, perinteet ja tosiasiat. Ne painottuvat elämässämme eri tavoin eri ajankohtina - toiset asiat muuttuvat ja toiset pysyvät. Kapteenien vaimot lähtivät merelle muodostaakseen perheen aviomiehensä ja lastensa kanssa. Maissa odottivat kuitenkin läheiset, ja vaimot kirjoittivat päiväkirjojaan osin tuo kotiyhteisö mielessään – meistä kukaan ei elä yksin, vaikka jokainen meistä elää omanlaisensa elämän.

Tämän tutkimuksen valmistuessa haluan kiittää omia rakkaitani. Jokainen teistä tietää, että ilman pyyteetöntä tukeanne tästä ei olisi tullut mitään. Jokainen teistä on auttanut omalla tavallaan. Olemme eri alojen edustajia ja asiantuntijoita, mutta silti olette jaksaneet kuunnella lukemattomia yksinpuheluja aiheesta, joka ei ole teille tuttu kuin minun kauttani ja prosessista, johon ette ole voineet vaikuttaa. Te olette kannustaneet, vaikka olisin ollut kuinka turhautunut. Te olette opettaneet minulle mikä on olennaista – usko omaan osaamiseen. Tärkeä opetus on ollut se, että asiat eivät tapahdu, vaan ne pitää tehdä. Väitöstyö on ollut asiantuntijuuden vahvistamisen lisäksi myös matka itseän.

Hanna, Maria ja Kristiina olette inspiraation lähde ja yhteiskunnallisten asioiden kaikupohja. Tapaamisissamme on aina mukana koko elämän kirjo. Minna ja Heikki ovat ystävyyslisäksi tarjonneet rauhallisen paikan missä kirjoittaa ja ajatella. Rakkaat ystäväni jo yläasteelta alkaen: Anna ja Virve, tiedän että maailmassa on aina yhden viestin tai soiton päässä ihminen, joka kuuntelee. Sama koskee Jenniä ja Jonia, joiden kodissa olen saanut työskennellä aina välillä. Lisäksi yleismaailmalliset keskustelut kanssanne ovat tulleet enemmän kuin tarpeeseen. Jenni on tuntenut minut aina – se on lahja, joka kantaa. Sitten on hetkiä, jolloin tarvitaan tiukkaa huumoria, viinilasillista ja sitä sielujen sympatiaa, Niina ja Julius

– olette niin tärkeitä. Olen iloinen myös siitä, että minulla on sydänystävä jo nuoruudesta lähtien, mutta joka vielä nytkin haluaa kuunnella (ja läsnä ollessaan myös kuvata) murheeni, iloni ja ihan kaiken mitä minulla tästä maailmasta on sanottavaa – Hanna – kiitos että olet.

Kaikkein rakkain on kuitenkin suku ja perhe. Minulla on kolme tätiä, Riitta, Tarja ja Eija, joista jokainen on omalla tavallaan opettanut sitkeyttä, humaaniutta ja elämän arvostamista. Ja vaikka isovanhempani eivät ole enää täällä, ovat he olleet minulle korvaamaton voimavara, sillä tiedän, että olen aina ollut heille tärkeä. Appivanhempani Markus ja Marja-Liisa, joka jo katselee meitä tähtenä taivaalla, olette olleet aina läsnä, tukena ja auttamassa kaikin tavoin, jotta myös muu elämä olisi tutkimuksen lisäksi mahdollista.

Tärkeimpinä kaikista:

Siskoni Karoliina, jonka rohkeus, rakkaus perheeseen, oppineisuus ja vakaus tehdä työnsä parhaalla mahdollisella tavalla ylittyy vain hänen upealla tavallaan katsoa maailmaa aina lempein ja iloisin silmin. Kummityttöni Julia, joka on kertakaikkisen tärkeä tädilleen ja Sami, joka on suurella sydämellä oppinut ymmärtämään länsi-suomalaista mielenlaatua tänä vaihtelevien tunnetilojen aikana.

Vanhempani Sari ja Pertti, joiden arvomaailma, sivistys, rakkaus ja loputon tuki sekä kannustus ovat luoneet minuun uskoa siihen, että tässä maailmassa kaikki on mahdollista. Te olette opettaneet työnteon merkityksen, mutta myös sen, että parhaiten arvostamme meille annettua aikaa nauttimalla siitä. Yhteiset hetket, jotka vievät horisontin yli niin merellä kuin tunturissakin ovat elämäni parhaita.

Poikani Simo, joka olemalla oma ainutkertainen itsensä saa minut ylpeäksi, onnelliseksi ja luottamaan tulevaisuuteen, sillä se ei ole meidän, vaan hänen. Toivon tieteen mahdollistavan hänelle sellaisen maailman, jossa ihminen voi edelleen elää onnellista elämää.

Puolisoni Kari, ilman sinun tukeasi tämä ei olisi ollut mahdollista. Kärsivällisyys, jota olet osoittanut, on yhtä tärkeää kuin kumppanuutesi.

Matkoilla on alku ja loppu. Olen oppinut kapteenien vaimoilta sen, että myrskyisäkin päivä voi päättyä upeaan auringonlaskuun, ja seuraava päivä on aina uusi mahdollisuus.

3.9.2022 Laiturin nokassa, Selkämerellä
Emilia Syväsalmi

Sisällys

Kiitokset	6
Sisällys	9
Osajulkaisuluettelo	11
1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	12
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	12
1.2 Aiempi tutkimus	15
1.3 Tutkimuskysymykset	20
1.4 Tutkimuksen rajaukset	22
2 Lähteet ja metodi	24
2.1 Päiväkirjat 1800-luvulla ja niiden erikoispiirteet historiantutkimuksen lähteinä	24
2.2 Kapteenien vaimojen päiväkirjat	28
2.3 Metodi	40
3 Tausta	47
3.1 Valaanpyyntiyhteisöt ja naisen asema Yhdysvaltojen itärannikolla	47
3.2 Elämän puitteet valaanpyyntialuksilla	53
4 Viitekehys	61
4.1 Merihistoria.....	61
4.2 Nainen merellä	64
5 Tutkimuksen artikkelit	73
5.1 Tutkimuksen artikkelit.....	73
6 Päätelmät	77
6.1 Sopeutuminen laivaelämään	77
6.2 Ristiriidat, uskonto ja ajallisuus.....	83
6.3 Matkalla ja tilassa	87
6.4 Vaimon oma kokemus laivayhteisössä	91

Johdannon ja päätelmien lähdeluettelo	97
Liitteet.....	105
Alkuperäisjulkaisut.....	107

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin:

- I Syväsalmi, Emilia. Kirjoittamisen monet tilat – Mary Chipman Lawrencen päiväkirja valaanpyyntimatkalta 1856–1860. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Leskelä-Kärki Maarit, Sjö Karoliina & Lalu Liisa. Vastapaino, Tampere 2020.
- II Syväsalmi, Emilia. ”Meidän on otettava vastaan hyvät ja huonot asiat”. Kapteenin vaimo osana laivayhteisöä 1800-luvun amerikkalaisilla valaanpyyntialuksilla. *Lähde, Historiatieteellinen aikakauskirja*, Joukko, 2018. Julkaistu: 2018-12-21. <https://lahde.journal.fi/issue/view/4885>
- III Syväsalmi, Emilia. Excitement and Prey - Captain’s Wives and the Experience of Marine Animals on American Whaling Ships in the Nineteenth Century. *International Journal of Maritime History* 2022. Volume 34, No. 1, 27–45. Julkaistu: 2022-2-8. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/08438714221075108>
- IV Syväsalmi, Emilia. Kyläilyä merellä – kapteenien vaimojen sosiaalinen elämä valaanpyyntivesillä 1840–1870-luvuilla. *Faravid, Historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja*, 53/2022, 5–28. Julkaistu: 2022-08-23. <https://faravid.journal.fi/article/view/112477>

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuna on saatu kustantajien lupa.

1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkijan tutkimuskohde on monen asian summa. Kiinnostus tiettyyn aiheeseen liittyy usein tutkijan omaan elämään, hänen maailmansa tärkeisiin asioihin. Harva haluaa tutkia kohdetta, josta itsellä ei ole minkäänlaista esiyymmärrystä. Samalla asetamme itsemme jo tiettyyn suhteeseen tutkimuskohteemme kanssa. Emme lähde tutkimaan sitä tyhjiössä vaan historian alan ammattilaisina, joilla on tiettyjä kokemuksia. Kohde valikoituu askel askeleelta, joista osa on tietoisia valintoja ja osa käytännön, tradition tai erilaisten mahdollisuuksien summa. Tietoiset valinnat liittyvät kaiken opitun sisäistämiseen ja sitä kautta tiettyjen aihepiirien tärkeyteen muihin verrattuna. Lisäksi on pohdittava, mitä on mahdollista tutkia, mistä on saatavissa tietoa ja mihin tutkimuksen tuottamaa uutta tietoa on mahdollista verrata.¹

Minua on aina kiinnostanut tavallisten ihmisten elämä ja sellaiset yksilöt, jotka ovat omana aikanaan eläneet, kuten suurin osa ihmisistä eli. Tämä väitöstyö on toteutettu melko pitkän ajanjakson puitteissa, jolloin tutkimuksen alussa tehdyistä valinnoista on tullut 2020-luvulle tultaessa valtavirran historiaa. On tavallista tutkia arjen historiaa, naisten historiaa ja merihistoriaa monista eri näkökulmista, ei vain taloudellisten tai erilaisten valta-asetelmien näkökulmasta. Silti nuo aiemmin tehdyt valinnat ovat edelleen perusteltuja. Naisten asemaa merellisessä maailmassa ei ole vielä tutkittu perusteellisesti.² Yhä voidaan kysyä, oliko naisella asemaa merellisessä maailmassa, ja jos oli, niin millainen? On paljon asioita, joihin emme tiedä vastausta, ja lähdemateriaalin puute vaikeuttaa edelleen tavallisen naisen kokemusten ja heidän arkisen elämänsä tutkimusta.

Jokainen yksilö elää itselleen ainutkertaisen elämän, ja siksi niin sanottua tavallista ihmistä ei ole olemassa. Koen silti, että tutkimuskohteena olevat kapteenien vaimot, jotka lähtivät mukaan amerikkalaisille valaanpyyntialuksille 1840–1870-luvuilla, olivat niin sanottuja tavallisia naisia. Kapteenien vaimot kuitenkin elivät

¹ Tosh 2015, 40–42, 142, 160, 176; Kalela 2000, 14, 19, 35, 52.

² Goodheart 2018, 4; Stanley 2002.

osan elämästään epätavallisessa tilanteessa ja sitä kautta kokivat erikoislaatuisia asioita. Tämä varmasti muovasi näitä naisia ihmisinä, mutta he eivät silti olleet poliittisesti merkittäviä henkilöitä, he eivät olleet kuuluisuutta haluavia tai siitä nauttivia taiteilijoita tai kirjailijoita, he eivät olleet ylimystön jäseniä tai toimineet vaikutusvaltaisten miesten taustavoimina. Näistä 1840–1870-luvuilla merille lähteneistä, noin kolmestasadasta, valaanpyyntialusten kapteenien vaimoista kirjoitetaan usein adjektiiveilla erikoislaatuinen, rohkea ja merkittävä.³ Vaimot itse olivat, omine erikoispiirteineenkin, kuitenkin tavallisia perheenäitejä ja aviovaimoja. He olivat keskiluokkaisia, Amerikan itärannikon valaanpyyntiyhteisön kasvattaja. He hoitivat taloutta, saivat lapsia ja uskoivat vakaasti Jumalaan.⁴ Hieman samoin toteaa Erla Hulda Halldórsdóttir Islannin maaseudulla vuosina 1809–1871 eläneestä Sigrídur Pálsdóttirista. Halldórsdóttirin mielestä ei ole oikein yleistää jokaiseen tutkimuskohteena olevaan naiseen feministisen elämäkertatutkimuksen käyttämää jakoa yksityiseen ja julkiseen tai sitä, että he olisivat jatkuvasti tiedostaneet tai taistelleet paikastaan yhteiskunnassa. Sigrídur eli erilaisen elämän kuin kaupunkien urbaanissa ympäristössä eläneet koulutetut naiset. Siksi hänen elämäänsä ei voi tutkia samalla tavoin kuin 1800-luvun feministejä, oppineita naisia tai naismatkajia, jotka olivat pioneereja.⁵ Tässä tutkimuksessa en myöskään oleta, että kapteenien vaimot olisivat matkaan lähtiessään kokeneet aktiivisesti tekevänsä jotain naisten oikeuksien puolesta. Kapteenien vaimot elivät valaanpyyntiyhteisössä, ja sen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti vaikutti heidän ajatusmaailmaansa. Päätös lähtemisestä oli kuitenkin yksityinen, perheen oma asia, mikä koski nimenomaan aviopuolisoja ja heidän toiveitaan tietystä elämäntilanteesta.⁶

Arjen, naisen ja tavallisen ihmisen historian lisäksi meri on aina ollut minulle rakas elementti, ja siksi siihen liittyvät ihmiskohtalot kiinnostavat minua. Itse olen elänyt meren äärellä ja kokenut sen monin tavoin. Suurin osa maailman ihmisistä ei koskaan matkaa meren aavoilla aalloilla. Meri herättää edelleen pelkoa osassa ihmisiä. Se on tuntematon elementti, jonka pinnan alle emme näe. Meri on käsitetty

³ Goodheart 2018, 15, 17, 81–82; Druett 1991, 182; Springer 1996, 98; Mackay mainitsee Druettin listanneen kaiken kaikkiaan 443 naista, jotka matkustivat mukana laivoilla. MacKay, 1993, 16. Tämä lista löytyy Druettin toimittaman kapteenin vaimon, Mary Brewsterin julkaistun päiväkirjan lopusta liitteenä, Druett 1992, 413–417.

⁴ Norling 2000, 70, 79–80; Norling 1991, 167, 169; Druett 1991, 19.

⁵ Halldórsdóttir 2016, 89.

⁶ Esimerkiksi Martha Brown kirjoitti, että hänen oli välttämätöntä lähteä ainakin yhdelle matkalle, ”tietääksemme mitä haluamme”, ja samalla hän pohtii, että olisi hyvin voinut ottaa tyttärensä mukaan, jos olisi tiennyt, kuinka hyvin kaikki sujuu laivalla. Brown 34–35, 29.10.1847; Lawrence, 96, 13.6.1858.

miehisenä ympäristönä, jossa naiselle ei ole ollut omaa tilaa tai roolia.⁷ 1800-luvulla on ajateltu vallitsevan erilliset tilat naiselle ja miehelle. Koti oli naisen aluetta, kun taas mies toimi julkisissa tiloissa. Myös meren maskuliinisuuden on ajateltu juontuvan tästä asetelmasta, jossa maissa oleva yhteiskunta tarjosi naisille mahdollisuuden toteuttaa koti-ideaalia, kun taas meri oli vain miehille tarkoitettu tila. Toisaalta tämä asetelma on haastettu, ja monet tutkijat pohtivat, kuinka maissa elävä yhteisö on tukenut merillä tehtävää työtä. Esimerkiksi se, ettei naisia ollut yleensä aluksilla mukana, ei tarkoittanut sukupuolen käsitteiden puuttumista laivoilta.⁸

Naisen asemaa merellisessä maailmassa on tuotu esille monin tavoin 1990-luvulta eteenpäin. Merimiesten vaimot maissa, kalastajayhteisöt, miehiksi pukeutuneet seikkailijattaret, naismerirosvot tai erilaisilla aluksilla töissä olleet naiset on nostettu esille myös historiantutkimuksessa. Kapteenien vaimoista sekä kauppalaivoilla että valaanpyyntialuksilla on olemassa hyvää tutkimusta. Näiden osaluokkien lisäksi heitä on tutkittu esimerkiksi arkeologian tai kirjallisuudentutkimuksen näkökulmista.⁹ Valaanpyyntialuksilla matkustaneet kapteenien vaimot eroavat monissa tutkimuksissa tarkastelluista yksittäisistä seikkailijattarista, sillä he eivät lähteneet merelle hakemaan seikkailua, vaan tukemaan aviomiestään ja rakentamaan kotia laivalle. Heidän matkansa kestivät useita vuosia ja samalla he purjehtivat usein maailman ympäri, vaikka laiva oli tilana pieni. Valaanpyyntialuksilla matkustaessaan kapteenien vaimoilla oli aikaa kirjoittaa. Heiltä on säilynyt noin neljäkymmentä päiväkirjaa, joita on julkaistu jo 1950-luvulta lähtien. Osa näistä päiväkirjoista on tämän tutkimuksen lähdemateriaali.

Ensimmäinen tieteellinen tutkimus nimenomaan valaanpyyntilaivoilla eläneistä amerikkalaisista kapteenien vaimoista tehtiin vasta vuonna 2018. Amerikkalainen Amanda Goodheart tutki väitöskirjassaan perinteisen asetelman muuttumista: nainen ei enää odottanut kotona, kun miehet pyysivät valaita merellä. Hän tuo esille merille lähteneiden vaimojen vaikutuksen nimenomaan valaanpyyntiyhteisöön.¹⁰ Siinä missä Goodheart esittelee naisten elämää laivoilla ja matkan varrella satamissa yleisluontoisesti, oma tutkimukseni keskittyy erityisesti vaimojen laivaelämään ja nostaa esille yksityiskohtaisemmin vaimojen kokemuksia laivoilla monista eri näkökulmista. Minua kiinnostaa erityisesti, kuinka vaimot kuvaavat omaa koke-

⁷ Stark 1996, 1; Norling 1991, 170; Pearson 2003, 30; Goodheart 2018, 88.

⁸ Kts. johdanto teoksessa: *Iron Men, Wooden Women, Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*, 1996, ix, xii. Kts. myös johdanto teoksessa *Jack Tar in History, Essays in the History of Maritime Life and Labour*, 1991, 7–10.

⁹ Seaborn 2017; Schell 2013.

¹⁰ Goodheart 2018, 16, 166.

mustaan elämästään laivoilla sekä kirjoittavat sekä laivayhteisön että merellä toisiaan tapaavien valaanpyytäjien yhteisön yhteisestä toiminnasta.

Laivayhteisöllä tarkoitin samalla aluksella eläviä henkilöitä, jotka muodostavat tuon aluksen joukon huolimatta asemasta, sukupuolesta, iästä, kansallisuudesta, kokemuksesta tai ammattitaidosta. Tässä tutkimuksessa valaanpyytäjien yhteisö taas muodostuu samoilla pyyntivesillä tai esimerkiksi Tyynenmeren saarten satamissa olevista ja toisiaan tapaavista valaanpyyntialuksista (englanniksi whaling fleet). Etenkin laivojen kapteenit ja perämiehet (joita voidaan kutsua ammattivalaanpyytäjiksi) sekä mahdollisesti mukana olleet kapteenien vaimot kuuluivat samaan heterogeeniseen ihmisryhmään: he olivat kotoisin tietyltä seudulta, he edustivat samaa uskontoa ja kuuluivat ihmisryhmään, jonka juuret olivat lähes yksinomaan valkoihoisissa englannista tulleista siirtolaisissa.¹¹ Kapteenien vaimojen kirjoitusten kautta esille tulevat ne hetket, jolloin vaimot olivat kosketuksissa muuhun laivayhteisöön ja myös koko valaanpyytäjien yhteisöön. Naiselle oli olemassa oma paikkansa näissä yhteisöissä. Tämä todentaa, kuinka myös nainen pystyi elämään merellä onnellisena ja koki olevansa merkittävä osa merellistä yhteisöä niin omalla laivallaan kuin myös valaanpyytäjien yhteisössä. Kapteenien vaimojen kirjoitusten kautta on saatavissa uudenlainen näkökulma niin valaanpyyntiin kuin valaanpyyntiyhteisöön merellä sekä 1800-luvulla eläneen naisen arkeen ja juhlaan valaanpyyntialuksilla.

1.2 Aiempi tutkimus

Merihistoriaan liittyy kaikki ihmisen mereen liittyvä toiminta.¹² Laivanrakennukseen ja merenkulun taloudelliseen aspektiin liittyvät tutkimukset ovat olleet tyypillisiä merihistorialle. Toinen tyypillinen näkökulma on ollut merisotahistoria (naval history), joka saatetaan välillä sekoittaa merihistoriaan (maritime history).¹³ Viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana myös merielämän sosiaalinen ja kulttuurinen näkökulma on haluttu tuoda esille. Merihistorian parissa on tutkittu merimiesten elämää, ja samalla rannikot ja kotisatamien yhteisöt ovat alkaneet kiinnostaa tutkijoita. Maailman meret ovat erilaisia, ja esimerkiksi Välimeren liittyvät historiateokset kokoavat koko Välimeren kulttuuriseksi alueeksi. Laajemminkin merien voidaan ajatella muodostavan verkostoja, joissa laivat ja ihmiset liikkuvat tietyistä satamista, maista ja maanosista toiseen. Mereen ja rannikkoseutuihin liittyy erilaisia ilmiöitä, sillä yksilön kokemus merestä on monen asian summa. Meri

¹¹ Norling 2000, 12.

¹² Harlaftis 2020; Polónia 2010, 2–4, 8; Freeman 2010, 1–2.

¹³ Heidbrink 2017, 326.

on innostanut lisäksi lukuisia taiteilijoita ja kirjailijoita, ja heidän teostensa luomaa kuvaa merestä on tutkittu laajalti.¹⁴

Valaanpyynnistä on olemassa paljon kirjallisuutta, ja siitä on tehty myös paljon historiantutkimusta. On olemassa useita yleisteoksia, sekä historiallisia että tietokirjatyyppejä teoksia, joiden kautta valaanpyynnin tekninen puoli, sen vaikutukset valaiden määrään ja sen luoma teollisuuskeskittymä Amerikan itärannikolla, sekä valaanpyyntiyhteisöjen tai laivojen ja miehistöjen tarinat tulevat hyvin esille. Valaiden ympärille syntyi laaja romaani- ja seikkailukirjallisuus, jossa valaasta ja sitä metsästävästä miehistä tuli myyttisiä olentoja.¹⁵ Valaita on tutkittu paljon muilla tieteenaloilla, joissa monet tutkimushankkeet ovat olleet monitieteellisiä. Valaiden reittejä, niiden lisääntymistä ja käyttäytymistä tai roolia alkuperäiskansojen saalistuksen kohteena on tuotu esille monissa tutkimuksissa. Valaiden suojeleminen on oma osa-alueensa, josta on niin ikään kirjoitettu paljon. Tutkija voisi viettää vuosia omaksumalla tätä valtavaa tietomassaa, joka valaista ja valaanpyynnistä on saatavissa. Olennaista tutkimuksessa on kuitenkin erottaa validi ja riittävä taustatieto oman aiheen käsittelyn kannalta. Oman tutkimukseni kannalta keskeisimmistä tutkimuksista voidaan tässä mainita Lance E. Davisin, Robert E. Gallmanin ja Karin Gleiterin tutkimus valaanpyyntiteollisuudesta ja siihen liittyvistä taloudellisista näkökulmista kokonaisuutena, Briton Cooper-Buschin tutkimus, joka keskittyy valaanpyyntialuksen miehistöön, sekä yleisesti valaanpyynnistä kertovina teoksina John Newtonin ja Peter Kurzin teokset.¹⁶

Merellisistä naisista on olemassa tutkimusta monesta eri näkökulmasta. 1990-luvulla mielenkiinto kohdistui yksittäisiin sankarittariin, joiden tarinat naismerirosvoina tai miehiksi pukeutuneina naisina esimerkiksi laivaston aluksilla kertovat poikkeuksellisista naiskohtaloista. Amerikkalaiset, kanadalaiset, brittiläiset ja pohjoismaalaiset tutkijat ovat tuoneet esille muun muassa laivaston aluksilla matkanneiden upseerien tai merimiesten vaimojen historiaa. Aivan viime aikoina on tutkit-

¹⁴ Kirby & Hinkkanen 2000, 1, 23, 45, 52, 186–187, 232, 238; Stark 1996, 2–3; Heidbrink 2017, 329; Polónia 2010, 2.

¹⁵ Jo vuonna 1878 julkaistua Alexander Starbuckin *History of American Whale Fishery* voi pitää valaanpyyntikirjallisuuden esi-isänä ja Herman Melvillen vuonna 1851 ilmestynyt *Moby Dick* on klassikko. Valaanpyynnistä on kirjoitettu kautta vuosikymmenten, Amanda Goodheart listaa omassa tutkimuksessaan näitä teoksia, Goodheart 2018, 7. Samoin Peter Kurtz listaa teoksia, joiden kautta valaanpyynnin historiaa voi lukea. Kurtz 2013, x. Myös muissa tutkimuksissa sivutaan näitä valaanpyynnin perusteoksia. Tässä tutkimuksessa on käytetty mm. Davis 1997, 132; Cooper-Busch 1994, 2; Schell 2013, ix-x, xii.

¹⁶ Davis 1997; Cooper-Busch 1994; Newton, 2013; Kurtz 2013.

tu myös laivoilla työskennelleitä naisia.¹⁷ Suomalaiset Hanna Hagmark-Cooper, Sari Mäenpää ja Pirita Frigren ovat kirjoittaneet maissa miestään odottavista vaimoista tai 1900-luvulla merillä työskennelleistä naisista.¹⁸ Purjehtivia kapteenien vaimoja löytyy myös 1800- tai 1900-luvun Euroopasta, mutta he ovat yksittäistapauksia eivätkä muodosta vastaavaa naisten ryhmää, kuin amerikkalaiset valaanpyyntialusten kapteenien vaimot.¹⁹ Tässä yhteydessä pitää kuitenkin mainita, että eurooppalaisista kapteenien vaimoista tehdyt päätelmät saattavat erota amerikkalaisista kapteenien vaimoista tehdyistä päätelmistä. Esimerkiksi Ingrid Kaijser kirjoittaa, amerikkalaisia vaimoja tutkineiden tutkijoiden mielipiteistä eroten, kuinka yhdessäolo laivalla oli molemmille aviopuolisille onni.²⁰

Amerikkalaiset purjehtivat kapteenien vaimot nousivat ensi kerran laajemmin tutkimuskohteeksi 1990-luvulla, kun kirjallisuudentutkimuksesta tutkintonsa suorittanut Joan Druett kävi läpi kaikki löydettävissä olevat vaimojen päiväkirjat. Hän on listannut noin 50 naista, jotka lähtivät miehensä mukana valaanpyyntimatkalle ja joilta on säilynyt kirjallisia lähteitä.²¹ Druett on tutkinut myös kauppa-aluksilla matkanneiden vaimojen elämää.²² Nämä 1990-luvulla päiväkirjojen pohjalta kirjoitetut teokset kertovat vaimojen elämästä aluksilla, mutta varsinaista historiallista analyysiä vaimojen asemasta laivoilla niissä ei ole. Esimerkiksi Goodheart pitää näitä populaarihistoriaan liittyvinä teoksina.²³ Druett päätyy toteamaan, että vaimojen lyhyt läsnäolo aluksilla oli epäonnistunut kokeilu. Monet kärsivät ikävästä, merisairaudesta ja tylsyydestä ja kaipasivat jatkuvasti kotiin. Druettin ansiona on päiväkirjojen luettelointi ja naisten tuominen tutkijoiden ja tiedeyhteisön tietoisuuteen. Toisaalta hän ottaa kovin kriittikittömästi käyttöön 1990-luvulla tutkimuksessa vallinneen 1800-luvun naisen mallin ja monia ennakko-oletuksia siitä, millaista elämä laivoilla oli. Druett tuntuu ajattelevan, että merelle lähteneet naiset pyrkivät toteuttamaan ajan ideaalia kaikessa ja että merimatkan lähtökohta oli heidän näkökulmastaan jo alkujaan onneton.²⁴

Druettin teosten julkaisut johtivat siihen, että kapteenien vaimot mainitaan useissa niitä seuranneissa valaanpyyntiä käsittelevissä teoksissa tai heistä on kirjoi-

¹⁷ Stark 1996, 48–49, 53, 55, 82; Kaijser 1997; Stanley 2002, 9–10; Stanley 2020, 743–761, artikkelissa Stanley esittelee ensimmäistä verkossa olevaa museonäyttelyä koskien laivoilla töissä olleita naisia.

¹⁸ Hagmark-Cooper 2008; Mäenpää 2000, 2004; Frigren 2016.

¹⁹ Kirby & Hinkkanen 2000, 242–243; Kaijser 1997, 44.

²⁰ Kaijser 1997, 48.

²¹ Druett 1991, 195–199; Cooper-Busch 1994, 136.

²² Druett 1998.

²³ Goodheart 2018, 6.

²⁴ Druett 1992, xiii.

tettu artikkeleita eri näkökulmista, esimerkiksi arkeologisen tutkimuksen yhteydessä.²⁵ Haskell Springer kirjoittaa artikkelissaan, joka käsittelee vaimojen päiväkirjoja, kuinka vaimo eli eristyksissä muusta laivayhteisöstä (aviomiestään lukuun ottamatta). Springer näkee, että vaimo oli elämää hankaloittava tekijä laivalla ja että heidän päiväkirjansa reflektoivat tuota eristäytyneisyyden tunnetta.²⁶ Samoin useissa valaanpyyntiä käsittelevissä teoksissa mainitaan yleensä, että tilanne oli naiselle hankala, asuinolosuhteet huonot ja että heidän lähtemistään saatettiin vastustaa perheen piirissä. Kirjoituksissa käytetään paljon negatiivisia ilmaisuja, joissa toistuvat sanat yksinäisyys, kärsimys ja ylipäättään asioiden huono tila.²⁷ Naisen asema valaanpyyntiyhteisöissä, kuten Nantucketissa tai New Bedfordissa, on kiinnostanut tutkijoita jo 1990-luvulta lähtien. Esimerkiksi Lisa Norling kirjoitti urauurtavasti naisten elämästä maissa miehen ollessa merillä. Kirjoittaessaan merille lähteneistä vaimoista Norling väittää vaimojen eläneen merellä merisairaina, epä mukavasti, yksinäisinä ja eristäytyneinä sekä tylsistyneinä. Norling myös toteaa tässäkin Druettiin viitaten, että vaimot eivät olleet kiinnostuneet valaanpyynnistä.²⁸

Briton Cooper Busch kirjoitti omassa tutkimuksessaan jyrkästi, kuinka naisten läsnäololla ei ollut merkitystä ja kuinka tuo läsnäolo oli usein tungettelevaa ja aiheutti miehistössä vastustusta. Busch totesi, että vaimot eivät osallistuneet valaanpyyntiin, vaikka hän mainitsi muutaman vaimon sopeutuneen hyvin heidän erittäin rajoittuneeseen maailmaansa laivoilla. Busch myönsi osan naisista olleen rohkeita ja viihtyneen laivoilla, mutta yleistystä siitä, että tämä koskisi naisten enemmistöä, ei voi tehdä. Cooper Buschin mielestä päiväkirjoja dominoivia teemoja ovat jokaisen vaimon kärsimä yksinäisyys ja tylsyys sekä se, etteivät he voineet hallita omaa elämäänsä. Lopuksi hän totesi, että vaikka vaimoja voi pitää sankarittarina, jotka pitää muistaa, he eivät muuttaneet keskiverron valaanpyytäjän elämää aluksilla. Vaimojen vaikutusta maskuliiniseen valaanpyynti-instituutioon ei Buschin mukaan kuulu liioitella.²⁹ Esimerkiksi Jo Stanley pohti jo 2000-luvun alussa, että merihistorian kentältä pitäisi löytyä muutakin naishistoriaa kuin kapteenien vaimot.³⁰

Useissa artikkeleissa vaimojen tunnustetaan olleen merkittävän rohkeita naisia mutta samalla heidän merkityksensä valaanpyyntialuksen arjessa kiistetään. Monissa julkaisuissa vaimoista kerrotaan samoja yleistietoja tai lainataan toistuvasti vaimojen sitaatteja, joiden pohjalta päätellään heidän eläneen pääosin onnettomina

²⁵ Seaborn 2017, 72; Taylor-Shockley 2010.

²⁶ Springer 1996, 95–96, 117.

²⁷ Newton 2013, 198–202; Schell 2013, 138–140.

²⁸ Norling 2000, 238, 248; Norling 1991, 173–174.

²⁹ Cooper Busch 1994, 136, 149–150, 154, 156.

³⁰ Stanley 2002, 19–20.

laivoilla. Näissä julkaisuissa tämän ajatellaan johtuneen oman roolin puuttumisesta sekä siitä, ettei naiselle ollut paikkaa miehissä yhteisössä.³¹ Ainoa poikkeava näkökanta näissä tutkimuksissa on vuonna 1977 julkaistussa Julia Bonhamin artikkelissa, jossa hän nostaa vaimot esimerkiksi sekä viktoriaanisen ajan ideaalista naisesta että myös feminismistä. Bonham mainitsee, että päätös vaimon lähtemisestä mukaan merelle oli joko avioparin yhteinen tai yksin vaimon. Vaimot kokivat, että heidän paikkansa oli aviomiehen rinnalla, ja näin ollen he eivät toimineet ideaalia vastaan merelle lähtiessään. Toisaalta vaimot eivät myöskään olleet aviomiehistään riippuvaisia heikkoja olentoja, vaan he olivat aidosti omistautuneita rakkailleen ja omasivat hyvän itsetunnon. Bonhamin tutkimuksessa myös kiistetään, että elämä laivalla olisi ollut naiselle sietämätöntä.³²

Goodheart, jonka tutkimuskysymys painottuu vaimojen vaikutukseen omaan kotiyhteisöönsä, väittää, että naisten lähteminen merelle ei ollut osoitus sukupuoleen liittyvien ideaalien toteuttamisesta, vaan ennemmin he haastoivat aikansa sukupuolikäsityksiä. Goodheart tuo tutkimuksessaan esille edelleen ajatuksen siitä, että valaanpyyntialukset olivat ”maskuliinisuuden fyysisiä ilmentymiä” ja yksinomaan miehistä aluetta. Goodheart kuitenkin kirjoittaa naisten tottuneen laivaelämään ajan myötä ja heidän muuttuneen vaimoista ”sister-sailoreiksi”. Tämä on termi, jonka yksi ensimmäisistä valaanpyyntimatkalle lähteneistä vaimoista otti käyttöön kuvatessaan valaanpyyntialusten kapteenien vaimojen yhteisöä. Goodheart painottaa sitä, kuinka merellä oleminen vaikutti monin tavoin naisten elämään myös sen jälkeen, kun he palasivat maihin.³³ Naisten laivalla viettämä aika ei ole Goodheartilla tutkimuksen keskiössä, eikä hän analysoi vaimoa niinkään laivayhteisön osana. Goodheartin esille nostamat kolme naista (joista yksi on myös tässä tutkimuksessa käsitelty Mary Brewster) viettivät osan matkasta satamissa, eikä Goodheart pohdi syvemmin heidän asemaansa laivalla. Goodheart sivuuttaa omassa tutkimuksessaan Druettin johtopäätökset mainitsemalla hänen teoksensa populaarihistoriaan kuuluvina. Tämä ei mielestäni ole oikeutettua, sillä Druettin teokset perustuvat laajaan lähdemateriaaliin, ja ne puoltavat paikkaansa yleisteoksina kapteenien vaimosta. Esimerkiksi yksi Goodheartin mainitsemista harvoista tutkijoista, joka on tutkinut merellisen yhteisön naisia analyttisesti, eli Lisa Norling, viittaa omassa tutkimuksessaan usein Druettiin.³⁴

³¹ Schell 2013, 140; Cooper-Busch 1991, 136, 149–150, 155; Springer 1996, 95; Norling 2000, 261; Seaborn 2017.

³² Bonham 1977, 207, 218.

³³ Goodheart 2018, 3–4, 14, 16, 88, 116, 153, 166, 183, 189.

³⁴ Norling viittaa omassa tutkimuksessaan Druettiin: Norling 2000, 238, 248–249.

1800-luvun naisen elämästä on paljon tutkimusta, mutta aihe vaatisi vielä enemmän uusiin lähteisiin perustuvaa pohdintaa siitä, millaista naisen elämä todella oli. Tutkimusta on tehty tuon ajan kaunokirjallisuuden pohjalta usein niin, että kirjoissa tai käytösoppaissa esille tuotuja naiskohtaloita tai ideaalia naisesta on esitelty esimerkkeinä tuon ajan naisesta. 1800-luku ei ollut naisen kannalta solidi sadan vuoden ajanjakso, vaan vuosisadan kuluessa tapahtui paljon muutoksia yhteiskunnan teollistumisen ja kaupungistumisen sekä esimerkiksi naisasialiikkeen nousun myötä. Toisaalta naisen asema kodin sydämenä, varsinkin keskiluokan naisten elämässä, ei juuri muuttunut. Ideaaleja, jotka on tuotu esille tuon ajan naista määrittävinä, on käytetty historiantutkimuksessa paljon. Termit Real Womanhood, Ideal Womanhood tai naisen määritelmä ”kodin enkelinä” on haastettu ja esille on tuotu, kuinka naisten maailma ei ollut niin rajattu, kuin mitä ideaali antaa ymmärtää. Tätä keskustelua käytiin vielä 2000-luvun alussa. Oman osansa 1800-luvun naishistoriasta kertovista teoksista muodostavat matkakirjallisuuteen liittyvät teokset.³⁵

1.3 Tutkimuskysymykset

Valaanpyyntialusten kapteenien vaimojen päiväkirjojen huolellinen lukeminen tuo esille uusia näkökulmia naisten elämästä ja asemasta merellä, erityisesti elämästä valaanpyyntialuksilla, joiden matkat erosivat monin tavoin esimerkiksi kauppalusten matkoista. Aiempi tutkimus on esittänyt naisten eläneen onnettomina laivoilla, koska he kaipasivat jatkuvasti kotiin ja elivät eristyksissä laivayhteisöstä.³⁶ Tämä kuva on kuitenkin yksipuolinen ja ennakko-oletukset merielämän vaikeudesta sekä naisen asemasta 1800-luvun puolivälissä painottuvat tulkinnoissa. Kyse ei ole siitä, että näiden naisten pitää ajatella vaikuttaneen ”maskuliiniseen valaanpyynti-instituutioon”. Naisten tutkiminen valaanpyynnin yhteydessä ei vaadi sitä, että tutkija pystyy väittämään heillä olleen valtava merkitys itse valaanpyyntiin. Näiden naisten ei myöskään tarvitse olla sankarittaria. Tärkein tutkimuksen lähtökohta on, että naisen kokemus omasta arjestaan valaanpyyntialuksella on itsessään merkittävä – aivan yhtä merkittävä kuin valaanpyyntäjän, jonka elämään vaimolla ei aiemman tutkimuksen mukaan ollut merkitystä.

Tämän tutkimuksen pääkysymys on naisen oma kokemus elämästään valaanpyyntialuksella. Kuinka kapteenin vaimo kirjoitti itsensä osaksi laivayhteisön elämää, jossa hän oli automaattisesti vieras: sukupuolensa, osin sosiaalisen asemansa

³⁵ Tästä lisää luvussa 3.1.

³⁶ Schell 2013, 139–140; Norling 1991, 164–178, 173–174; Norling 2000, 249; Springer 1996, 95–96; Creighton 1996, 118–137, 135; Cooper Busch 1994 136, 149–150, 155; Druett 1991, 33–34, 57, 70; Druett 1992, 82.

ja myös kokemattomuutensa kautta? Tutkimuksessa keskitytään seuraaviin alakysymyksiin: Milloin ja millaisissa tilanteissa vaimo kirjoitti laivayhteisön yhteisistä hetkistä ja tekemisestä? Milloin ja miten vaimo kirjoitti miehistöstä, joka oli kuitenkin hyvin eristyksissä vaimon elinpiiristä, laivan pienestä tilasta huolimatta? Toisaalta vaimo kirjoitti paljon myös valaanpyytäjien yhteisöstä merellä, jonka muodostivat samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvat kapteenipariskunnat ja perämiehet. Kuinka vaimo koki olevansa osa näitä erilaisia yhteisöjä? Kyseessä on artikkeliväitöskirja, ja eri artikkeleissa on omat painotuksensa ja aiheisiin liittyvät kysymyksensä, mutta ne kaikki liittyvät siihen, kuinka vaimo kirjoittaa yhteisestä toiminnasta ja siihen, miten hän kokee olevansa osa sekä laivayhteisön että valaanpyytäjien yhteisöjen yhteistä kokemusta. Kapteenin vaimo oli ja hänen haluttiin olevan, ei vain osa yhteisöä, vaan myös omassa osassaan siinä, kuinka tuo yhteisö pystyi toimimaan.

Tässä tutkimuksessa keskitytään pienen ja erikoislaatuisessa tilanteessa eläneen naisjoukon kokemusten analysointiin. Tavoitteena on ymmärtää syvällisesti näiden henkilöiden kokemusta ja sillä tavalla tuoda esille uutta tietoa kapteenien vaimojen elämästä valaanpyyntialuksilla. Tiedyt teemat tulevat esille vaimojen kirjoituksista, esimerkiksi heidän käsityksensä valaanpyynnistä tai kuinka he kokivat luonnon osana uskonnollista kokemusta, ovat samankaltaisia tämän pienen ryhmän sisällä. Analyysini pohjautuu tarkkaan lukemiseen, jonka perusteella ei ole tarkoitus esittää yleisluontoisia päätelmiä valaanpyynnistä, vaan nimenomaan pohtia sitä, kuinka naiset itse kokivat valaanpyynnin. Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esille perusasiat valaanpyyntimatkoista: miten naiset elivät laivoilla, millaisessa ympäristössä valaanpyyntialukset tuohon aikaan liikkuivat ja kuinka valaanpyynti tapahtui. Omassa tutkimuksessani keskityn naisten elämään laivalla useammasta näkökulmasta ja kysymyksiin, jotka eivät liity valaanpyynnin tekniseen toteuttamiseen, vaan pohtivat syvemmin naisten itse esille nostamia aihealueita ja heidän kokemustaan elämästä laivoilla. Tällöin on mahdollista tehdä uusia ja päinvastaisia tulkintoja, sillä naisten kirjoituksissa esille tulevat aihealueet kumoavat ajatuksen siitä, että naiset kokivat laivalla vain yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä.

Tutkimuksessani haluan tuoda esille aiempaan tutkimukseen verrattuna erilaisen näkökulman, joka nousee vahvasti vaimojen päiväkirjoista. Sen sijaan, että vallitsevat teemat liittyisivät koti-ikävään, huonoon oloon tai eristäytyneisyyden tunteeseen, vaimot kirjoittivat laivalla tapahtuneesta yhteisestä tekemisestä. Usein kirjoitukset eivät käsittele muuta, kuin mitä sen päivän aikana on tapahtunut kannella ja miehistön toimesta. Goodheart kirjoittaa tutkimuksessaan aikajanasta, jonka mukaan naiset tottuivat merellä oloon. Goodheartin mukaan vaimot kokivat ensin sekä fyysisiä että psyykkisiä vastoinkäymisiä kohdatessaan uuden elämän

laivalla. Tämän jälkeen he yrittivät tottua elämään laivalla luomalla rutiineja ja keksimällä tekemistä. Lopuksi vaimojen voidaan katsoa sopeutuneen laivaelämään.³⁷

Itse pureudun tähän sopeutumisen kokemukseen yksityiskohtaisemmin eri teemojen avulla. En pohdi vaimojen kokemusta sukupuolihistorian näkökulmasta vaan otan vaimojen naiseuden ominaisuutena, jota he itse eivät problematisoineet. Naisuus oli heille tosiasia, fakta, johon he oman elämänsä nitoivat. Toki se on asia, joka pitää tiedostaa, kun pohditaan sitä, miten nainen kirjoitti itsensä osaksi yhteisöä. Olen Goodheartin kanssa samaa mieltä siitä, että naisten valaanpyyntimatkat vaikuttivat kokemuksiin sekä naiseen että valaanpyyntiyhteisöihin niin merellä kuin kotisatamassa. Olen myös samaa mieltä siitä, että matkan aikana naiset nitoivat itseään syvemmälle siihen maailmaan, jossa laivoilla elettiin. Goodheartin esille nostamat teemat ovat mielestäni sekä meri- että naishistorian kannalta olennaisempia kuin pohdinnat siitä, vaikuttivatko vaimot esimerkiksi merimiesten käyttäytymiseen tai toimivatko he sankarillisesti.

1.4 Tutkimuksen rajaukset

Tutkimuksen ajallinen raja osuu 1800-luvun puoliväliin, jolloin vaimojen mukaan matkalle lähteminen amerikkalaisilla aluksilla yleistyi. Ensimmäiset vaimot lähtivät mukaan jo 1820-luvulla, mutta tapa yleistyi 1840-luvulta eteenpäin ja jatkui 1870-luvulle asti. Tämän jälkeen valaanpyyntiteollisuus koki jyrkän alamäen ja siinä muodossa, jonka vaimot kokivat, se loppui kokonaan höyrylaivojen syrjäyttäessä purjealukset ja pyyntitekniikan muuttuessa uusien aseiden myötä. Tutkimus on rajattu amerikkalaisiin kapteenien vaimoihin. Osin tämä johtuu siitä, että näin vertailtavuus lähteiden välillä on mahdollista. Toisaalta myös tulokset perustuvat näin ollen lähdemateriaaliin, jonka kirjoittaneet vaimot olivat kaikki samankaltaisessa tilanteessa. Eurooppalaisilla aluksilla ei matkannut samanlaista vaimojen joukkoa. Esimerkiksi brittiläisillä laivoilla vaimoja oli mukana vain noin kymmenen kertaa 1800-luvun kuluessa.³⁸

Tutkimuksesta on myös rajattu pois kauppalaivoilla matkustavat kapteenien vaimot. Kauppalaivojen purjehdukset tapahtuivat eri tavalla kuin valaanpyyntialusten. Ne kulkivat totutuilla reiteillä, ja niillä oli selkeät aikataulut ja kiire päästä määränpäähän. Kauppalaivat olivat usein aluksina erilaisia kuin valaanpyyntialukset. Ne olivat nopeampia ja hytit saattoivat olla hienompia ja miehistöä oli vähemmän kuin valaanpyyntialuksilla. Näillä aluksilla miehistö hoiti vain purjehdukseen

³⁷ Goodheart 2018, 116–117, 125, 129, 132, 166.

³⁸ Ross 1997, xxv–xxvi.

liittyviä tehtäviä, eikä ylimääräistä vapaa-aikaa juuri ollut. Kauppalaivat kulkivat reiteillään muutamia kuukausia ja palasivat sitten kotisatamaan, jolloin merellä vietettiin huomattavasti lyhyempiä aikoja kuin valaanpyyntialuksilla. Kauppalaivat eivät pysähtyneet matkan aikana vierailuille tai muille saarille, ellei ollut pakottavaa syytä, ja sosiaalinen elämä keskittyi satamissa vietettyyn aikaan.³⁹ Kauppalaivoilla matkustaneiden kapteenien vaimojen päiväkirjat ovat myös hyvin erityyppisiä keskenään ja ajoittuvat eri ajankohtiin kuin valaanpyyntialuksilla olleiden vaimojen.⁴⁰ Kaiken kaikkiaan valaanpyyntialusten ja niiden matkojen erikoispiirteet vaikuttivat vaimojen kokemuksiin vahvasti, ja osa niistä aihepiireistä, jotka nousevat tässä tutkimuksessa esille, liittyvät nimenomaan valaanpyyntiin ja myös pyyntivesillä tapahtuviin vierailuihin.

Tutkimuksen lähtökohtana on käytetty toimitettuja versioita päiväkirjoista. Kapteenien vaimojen päiväkirjoissa esille tulevat aihealueet eivät kaikki liity laivayhteisöön, vaan mukana on laajoja matkakertomuksen tyyppisiä kuvauksia vieraista satamista tai alkuperäisasukkaiden asuttamista Tyynenmeren saarista. Vaimot kirjoittivat paljon näkemistään maisemista, taloista, paikallisten asukkaiden jumalanpalveluksista, ihmisistä – sekä paikallisista että paikalla mahdollisesti asuvista länsimaalaisista – kyläilyistä, ostoksista, sekä ylipäätään kaikesta siitä, mitä maissa vietettyyn aikaan liittyi. Näihin kuvauksiin ei keskitytä tässä tutkimuksessa, sillä ne eivät liity tutkimuskysymykseen. Satamassa vietetty aika oli kapteenipariskunnalle lomaa. He asuivat hotellissa, täysihoidolassa tai paikallisten länsimaalaisten vieraina, eikä heillä ollut yhteistä tekemistä miehistön kanssa.

³⁹ Seaborn 2017, 76. Katso myös Balano 1979 ja Hathorn 1997.

⁴⁰ Vaapio (Syväsalmi) 2004.

2 Lähteet ja metodi

2.1 Päiväkirjat 1800-luvulla ja niiden erikoispiirteet historiantutkimuksen lähteinä

Päiväkirja tutkimusmateriaalina on oma genrensä. Päiväkirjatutkimusta tehdään esimerkiksi Suomessa tällä hetkellä jo melko paljon, ja se on seurausta mikrohistoriallisesta kiinnostuksesta tavallisen ihmisen elämään. Aiemmin eläneestä niin sanotusta tavallisesta henkilöstä ei ole mahdollista saada selville paljoakaan ilman jälkipolville säilyneitä kirjallisia lähteitä, kuten kirjeitä tai päiväkirjoja, ja näitä on varsinkin naisten osalta vaikeaa löytää. Osa naisista ei jättänyt kirjallisia lähteitä ollenkaan, ja osin naisten kirjoitukset ovat tuhoutuneet ajan saatossa. Naisten ajatuksia omasta elämästään ei ole mahdollista lukea oikeastaan muualta kuin egodokumenteista.⁴¹ Kirjeet ja päiväkirjat ovat ennen täydentäneet historiantutkimusta muiden lähteiden mukana, mutta huomion kiinnittyessä yksilöön ja etenkin tavallista keskiluokkaisen naisen elämää eläneisiin henkilöihin, ovat päiväkirjat olleet yhä enemmän historiantutkimuksessakin lähdemateriaalina. Poliittiseen historiaan päiväkirjat ovat kuuluneet jo pitkään, ja ne ovat olleet merkkihenkilöille luonteva tapa summata saavutuksiaan ja elettyä elämää.⁴²

Vuonna 2020 julkaistu *Päiväkirjojen jäljillä, Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* kokoaa erilaisia päiväkirjatutkimuksen muotoja yhteen ja toimii hyvänä esimerkkinä tämän hetken päiväkirjoihin pohjautuvasta tutkimuksesta suomalaisen historiantutkimuksen kentällä. Kirjan esimerkeistä selviää, että päiväkirjoja tutkitaan usein yhden henkilön kautta. Toisaalta niiden joukosta löytyy myös samaan aihepiiriin kuuluvia päiväkirjoja, joiden välillä vertailu on mahdollista, samoin kuin laajemman ihmisjoukon tutkiminen.⁴³ Esimerkiksi Anna-Liisa Perämäen vuonna 2020 valmistunut väitöstyö nuorten juutalaisnaisten kokemuksista toisen maailmansodan aikana pohtii päiväkirjan kirjoittamista selviytymisen

⁴¹ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 31–32; Russ 2019, 272; Sterry 2009, 73, 225; Thatcher-Ulrich 1991, 9.

⁴² Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 13, 25, 32.

⁴³ Leskelä-Kärki & Sjö & Lulu 2020.

keinona.⁴⁴ Perämäki toteaa, kuinka päiväkirjoissa inhimillinen kokemus tulee esille eri tavoin kuin muistelmissa. Päiväkirjassa tärkeää on hetkessä kirjoittaminen, välittömyys ja kokemus juuri silloin, kun asia on tapahtunut tai ainakin hyvin lyhyellä aikajanalla sen jälkeen. Juuri tämä hetkessä kirjoittaminen, välittömyys, erottaa sen muistelmista.⁴⁵

Tässä tutkimuksessa käytettävät päiväkirjat on kirjoitettu 1840–1870-luvuilla. Kirjoittava nainen on kohdannut monia määritelmiä siitä, millainen hänen päiväkirjansa on. Naisten päiväkirjojen on todettu olevan tuohon aikaan sirpaleisia, jopa sekavia koonteja asioista ja kokemuksista. Niistä puuttuu juoni ja loogisuus. On ajateltu, että keskiluokan naisilla ei ollut aikaa paneutua päiväkirjan kirjoittamiseen tavallisen elämän velvollisuuksien lisäksi. Laurel Thatcher-Ulrich on tutkinut 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa eläneen amerikkalaisen naisen ja kättilön päiväkirjaa, ja hän tuo esille, kuinka sen vahvuutena on juuri tuo arkisen jokapäiväisyyden teema. Naisten päiväkirjoja tutkittaessa on ajateltu, että niissä esille tulevat arkipäivän triviaalit asiat eivät ole olennaisia historiassa, vaikka juuri niissä piilee tämän lähdemateriaalin voima. Naisten päiväkirjat tuovat esille niin lukuisia aiheita, niin sanottuja tarinanpätkiä, että niitä ei pysty aina kattavasti kontekstioimaan tai toisaalta huomioimaan kaikkia esille tulevia aihealueita. Kun niitä kuitenkin peilaa oman aikansa suuriin teemoihin, ne voivat valaista näitä teemoja aivan uudella tavalla.⁴⁶

1800-luvun puolivälissä nainen eli osana kirjallista kulttuuria. Lukeminen oli keskeinen osa tätä kirjallista kulttuuria. Myös kapteenien vaimot lukivat sanomalehtiä, uskonnollista kirjallisuutta, lukuisia elämänohjeita tarjoavia teoksia, tietokirjallisuutta, kaunokirjallisuutta ja runoja sekä kirjallisuutta valaanpyynnistä. Osa näistä teoksista oli naisten kirjoittamia, sillä 1800-luvun kuluessa myös naisilla oli mahdollisuus ryhtyä ammattikirjailijaksi.⁴⁷ Tämän lisäksi yhteydenpito muihin tapahtui kirjeiden välityksellä. Lukeminen ja kirjoittaminen olivat yhteydessä toisiinsa, luettuaan jotain mielenkiintoista tai ajatuksia herättävää vaimot kirjoittivat siitä. Luettuaan kirjeen he vastasivat siihen. Merellä osa vaimoista kirjoitti runoja tai ainakin hyvin kuvauksellisia tekstejä kauniista merinäköistä sekä erilaisista tulevaisuuden ja menneen herättämistä mietteistä esimerkiksi vuoden vaihtuessa.

Kirjallisuus oli suuressa osassa vaimojen elämässä laivoilla, koska siellä heillä oli aikaa lukea ja kirjoittaa toisin kuin kotona. Viktoriaanisen ajan naisilla, jotka eivät tehneet kotitöitä, oli aikaa kirjoittaa päiväkirjaa, ja siitä tuli tapa osoittaa kuu-

⁴⁴ Perämäki 2020, 23.

⁴⁵ Perämäki 2020, 31–32; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 26–27; Leskelä-Kärki 2006, 74.

⁴⁶ Thatcher-Ulrich 1991, 9, 25; Delafield 2009, 172; Carter 2002, 20.

⁴⁷ Gleadle 2001, 55; Schell 2013, 1–2; Mackay 1993, 18; Brown, 39, 28.11.1847.

lumista tiettyyn luokkaan. Päiväkirjan kirjoittaminen oli tapa, joka liitettiin ihan-teelliseen elämään ja sivistyneisyyteen. Kirjoittajat olivat yksilöitä eivätkä stereotyyppioita.⁴⁸ Ylipäättään omaelämäkerrallinen kirjoittaminen merkitsi naiselle vapautta. Omasta elämästä kirjoittaminen loi mahdollisuuden julkiseen itsetutkiskeluun patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Kirjoittaessaan kokemuksistaan naiset itse muokkasivat omaa kuvaansa, eikä se muodostunut enää vain miehisen katseen kohteena. Naisen oma ääni tuli esille, kun hän kirjoitti kokemuksistaan matkan aikana. Samalla kirjoittaminen oli tapa tuntea itsensä paremmin, ymmärtää itseään ja myös arvostaa itseään ja omaa toimintaansa.⁴⁹

Päiväkirjatutkimuksessa on analysoitu niitä moninaisia syitä, joita päiväkirjan kirjoittamiseen liittyy. Amanda Vickery tuo esille tutkiessaan 1700- ja 1800-luvulla eläneitä naisia, että uskonto oli usein syy siihen, miksi päiväkirjaa kirjoitettiin. Päiväkirja tavallaan mittasi naisen omistautumisen määrää. Päiväkirjan kirjoittaminen on tämän lisäksi saattanut juontaa erilaisista almanakoista tai ylös merkatuista taloudenpidon kuluista. Vickery kirjoittaa, kuinka päiväkirja ei aina ollut tapa itsetutkiskeluun, vaan oli monia päiväkirjan kirjoittamisen muotoja, joissa yleisö on läsnä. Yleisöstä kirjoittaa myös Kathryn Carter käsitellessään kanadalaisnaisten päiväkirjoja 1830-luvulta nykypäivään. Päiväkirjakirjoittamiseen liittyy dialogi yleisön kanssa, mikä voi olla ystävää, aviomies, kirjoittaja itse tulevaisuudessa, perhe tai koko yhteisö, jossa kirjoittaja elää.⁵⁰ Toisin sanoen päiväkirjan taustalla on tarve muistaa asiat. Kapteenien vaimojen kirjoittamiselle oli samoja syitä: he halusivat kirjoittaa kaikesta näkemästään ja kokemastaan niin, että matkoista oli mahdollista kertoa kotiin jääneille lapsille, sukulaisille tai ystäville. Vaimojen päiväkirjat eivät olleet yksityisiä tekstejä, vaan niillä oli jo kirjoitushetkellä yleisö. Niitä voidaan kutsua yksityisesti julkisiksi päiväkirjoiksi erotettuna aidosti yksityisistä, kuten Sjö ja Leskelä-Kärki kirjoittavat.⁵¹ Tosin tuo yleisö tavallaan haihtui vaimojen kirjoituksista pitkän ajan kuluessa, ja kirjoittamisesta tuli merimatkan edetessä yksityisempää kuin matkan alussa. Kirjoittaminen oli myös ajankulua ja samalla hetki omaksua uusia asioita. Kirjoittamisen voitiin ajatella olevan tapa tai velvoite, jonka avulla seurattiin omaa kehitymistä tai sitä, kuinka yksilö pystyi elämään moraalin ja odotusten mukaisesti.⁵²

⁴⁸ Carter 2002, 12, 15, 19; Vickery 2020, 182.

⁴⁹ Schmidt 2001, 203–204.

⁵⁰ Vickery 2020, 168, 182; Vickery 2021, 668, 670; Carter 2002, 12.

⁵¹ Thatcher-Ulrich 1991, 8; Springer 1996, 102; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 29; Perämäki 2020, 72.

⁵² Summerfield 2019, 51–52; Perämäki 2020, 63; Springer 1996, 94.

Kuten Anna-Leena Perämäki toteaa omassa tutkimuksessaan toisen maailmansodan aikaan eläneiden juutalaisnaisten päiväkirj kirjoittamisesta ja kuten voimme lukea vaimojen ensimmäisistä kirjoituksista heidän lähdettyään merelle, kirjoittaminen alkaa usein elämän taitekohdassa, hetkessä, jolloin kirjoittamiselle on tarvetta. Asioiden kertominen jollekin oli tärkeää, vaikka ”vain” paperille. Se oli keino jäsentää ja hallita elämää silloin, kun se ei ollut kirjoittajan omissa käsissä, kuten sodan aikana tai esimerkiksi kovassa myrskyssä. Kirjoittaminen oli rutiinia, jotain, minkä pystyi toistamaan olosuhteista huolimatta lähes joka päivä, ja aina silloin kun kirjoittaja itse sitä halusi. Tämä oli tärkeää tilanteesta selviytymiselle, koska silloin asian sai hallintaan ja oli mahdollista jatkaa eteenpäin.⁵³

Englanniksi kapteenien vaimojen päiväkirjat on otsikoitu nimellä ”Journal” – ei siis ”Diary”.⁵⁴ Näiden kahden termin voidaan ajatella olevan synonyymejä, tai toisaalta voidaan tulkita niin, että ”Journal” viittaa juuri matkapäiväkirjaan. Suomessa päiväkirja on yleinen termi eikä Journal-sanalle juuri löydy vastinetta. Jaottelu intiimiin päiväkirjaan ja päiväkirjan julkisempaan versioon on käyttökelpoinen, kun pohditaan, miten ”Diary” ja ”Journal” eroavat toisistaan. Joka tapauksessa päiväkirjaan liitetään määritelmä tekstistä, jota kirjoitetaan päivittäin tai viikoittain, ja sinne kootaan koettuja asioita elämästä tai siihen liittyvistä hetkistä, kuten matkasta.⁵⁵ Kuten vaimoille, myös muille matkaajille kirjoittamisen hetki oli hetki itselle, jolloin lukuisia, yleensä uusia kokemuksia on saanut käsiteltyä kirjoittamalla.⁵⁶ Matkalla olleiden päiväkirjoihin merkitään yleensä päivämäärä ja paikka. Milloin ja missä ovat tiedot, joilla henkilö linkittää itsensä tiettyyn hetkeen ja myös paikkaan.⁵⁷ Laivalla tuo paikka oli koordinaattien avulla kerrottu piste keskellä merta. Matkalla oleva kulkee aina halki ajan ja tilan, ja kirjoittamisen hetkellä hän usein kertoo, millaisessa tilassa hän kirjoittaa, kenen läsnä ollessa, mihin aikaan ja missä olosuhteissa. Vaimot kirjoittivat usein illalla ja lopettivat, koska olivat väsyneitä, hytissä tuli pimeä tai aviomies oli jo nukkumassa. Myrskyt tai kiire saattoivat myös estää kirjoittamisen.⁵⁸

⁵³ Perämäki 2020, 52–53, 59, 61–62, 133.

⁵⁴ Lawrence, 3, 25.11.1856; Ricketson, 11, 2.5.1871.

⁵⁵ Carter 2002, 5–6.

⁵⁶ Lahtinen ja Larva 2020, 243, 252; Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 269–270.

⁵⁷ Carter 2002, 21.

⁵⁸ Katso tarkemmin artikkeli 1.

2.2 Kapteenien vaimojen päiväkirjat

Tässä tutkimuksessa käsitellyt päiväkirjat eivät ole biografioita, sillä ne koskettavat vain tiettyä ajanjaksoa vaimojen elämässä. Ne liittyvät matkapäiväkirjatraditioon, sillä vaimojen matkalla on tarkka alku ja loppu, ja heidän kirjoittamisensa teksteissä on lukuisia kuvauksia uusista kulttuureista, maisemista ja kohtaamisista.⁵⁹ Päiväkirjat ovat kuitenkin myös henkilökohtaisia ja aiheiltaan monipuolisia kirjoituksia. Näin ollen niitä ei voi pitää ainoastaan matkapäiväkirjoina. Laiva oli koti, ja siellä elettiin tavallista arkea. Kirjoitukset ovat matkan laivassa vietettyjen osuuskien aikana nimenomaan päiväkirjoja. Vaimot kirjoittivat omista tunteistaan ja tekemisistään, he murehtivat matkan taloudellista tulosta ja valaiden vähyyttä sekä kirjoittivat merimiesten käytöksestä varsinkin silloin, kun se oli epäasiallista tai aiheutti murheita. Vaimon päiväkirja kertoo sekä iloista että vastoinkäymisistä. Ne ovat monella tavoin hybridejä, sillä ne ovat esimerkiksi henkilökohtaisia kirjoituksia, mutta niillä oli myös yleisö. Vaimot kirjoittivat usein, ainakin matkan alussa, ajatellen kotiin jääneitä lapsia tai sukulaisia, mutta myös pariskunnan muistin tueksi. Päiväkirjojen aiheet käsittelevät koko elämän kirjoa, ja kuten edellä on todettu, myös näissä naisten päiväkirjoissa aiheita on niin paljon, ettei kaikkia voi ottaa tutkimuksen keskiöön.⁶⁰

Toisaalta päiväkirjoista myös puuttuu tiettyjä asioita kokonaan. Esimerkiksi lasten syntymät ja sitä edeltänyt raskausaika puuttuvat lähes kokonaan kirjoituksista. Naisten päiväkirjoille tyypilliseksi ajateltu pirstaleisuus toteutuu myös vaimojen päiväkirjoissa ja omalta osaltaan vahvistaa sitä, että kirjoittaminen ei ole ollut suunnitelmallisen juonen mukaista, vaan tietyissä hetkessä on koottu päivän tapahtumat, niiden aiheuttamat tunteet ja mietteet päiväkirjaan. 1800-luvulla eläneiden naisten on tutkimuksessa todettu eläneen patriarkaalisessa yhteiskunnassa, ja koska myös aviomiehet lukivat vaimojensa päiväkirjoja⁶¹, tutkijan pitää pohtia, jättivätkö vaimot kirjoittamatta vaikeista tai negatiivisista asioista. Tekstien yksityisyys ei ole kuitenkaan sama asia kuin luotettavuus. Esimerkiksi Penny Summerfield tuo tutkimuksessaan esille, että oletettu yleisö on päinvastoin saattanut vaikuttaa siihen, että kirjoittaja kuvaa elettyjä asioita tarkemmin.⁶² Vaimot eivät kirjoituksissaan pohdi omaa asemaansa niin, että he suoraan sanottaisivat sen naisten asemaan, mutta he arvostelevat aviomiehiään tilanteen vaatiessa, esimerkiksi Martha Brown silloin, kun aviomies jätti vaimon liian vähin varoin saarille kesän pyyntikauden

⁵⁹ Lahtinen ja Larva 2020, 240, 242, 245–246.

⁶⁰ Russ 2019, 272; Thatcher-Ulrich 1991, 25. Katso myös artikkeli 1.

⁶¹ Brewster, 12, 4.12.1845; Lawrence, 3, 25.11.1856; Penniman, 15.12.1865.

⁶² Summerfield 2019, 16, 64–65, 72.

ajaksi synnyttämään, tai Augusta Penniman silloin, kun mies ei hänen mielestään ollut auttanut riittävästi pyykinpesussa.⁶³

Merellä kirjoittaminen palveli sekä yksityisiä että ammatillisia tarpeita. Laivoilla lokikirjoja oli pakko pitää, mutta monet merimiehet ja päällystön jäsenet pitivät myös yksityistä päiväkirjaa.⁶⁴ Aiempi tutkimus on problematisoinut sitä, kirjoittivatko naiset päiväkirjojaan laivan lokikirjan tapaan. Esimerkiksi Springer tuo esiin yhdenmukaisuuden lokikirjojen kanssa siinä, kuinka naiset aloittavat päiväkirjansa. Mielestäni tapa on luonteva silloin, kun naiset pyrkivät olemaan osa alkanutta merimatkaa ja yhteistä kokemusta. Tietyt asiat päiväkirjoihin tulivat miehiseksi mielletystä merellisestä perinteestä: valasleimat, laivan sijainti, sääolojen merkitys tai valaasta saatujen öljytynnyrien määrän kertominen ovat kaikki asioita, jotka merkittiin myös lokikirjaan.⁶⁵ Osa vaimoista tosiaan käytti samoja leimasimia kuin mitä laivojen lokikirjoissa käytettiin silloin, kun päivän aikana oli saatu saalista. Tämä valaanmuotoinen leima painettiin sellaisen päivän merkinnän yhteyteen, jolloin valaita oli saatu pyydystettyä.⁶⁶

On kuitenkin ollut naisen valinta kirjoittaa tietyt asiat myös omaan päiväkirjaansa. Kertooko se halusta saada omalle kirjoitukselle uskottavuutta, oliko se niin itsestään selvä tapa, että se kuului merellä kirjoittamiseen vai matkivatko vaimot tiedostamattaan lokikirjoja – ei oikeastaan ole olennaista. Olennaista on, että he kirjoittivat nämä merelliset asiat päiväkirjaansa, että he pystyivät kirjoittamaan ne, ja että se tuo heidät omalla tavallaan osaksi laivan omaa yhteisöä. Kuten Lewis-Jones on esittänyt merellisiä päiväkirjoja käsittelevässä tutkimuksessaan, laivalla kirjoittaminen ei ollut vain navigaation tueksi miehilläkään, vaan sijoitti myös heidät tunnekonttään maailmassa, joka oli ylösalaisin. Päiväkirja auttoi yksinäisyyteen, pelkoihin ja turhautumiseen, mutta oli myös asioiden säännöllistä ylös merkitsemistä.⁶⁷

Merellä lukeminen ja kirjoittaminen olivat hyödyllisiä tapoja kuluttaa aikaa silloin, kun muita töitä ei voinut tehdä tai muita töitä ei yksinkertaisesti ollut. Ritva Hapuli ja Maarit Leskelä-Kärki pohtivat naisten kirjoittamista tutkiessaan sitä, kuinka kirjoittaminen on aina opittua; kirjoittamista ohjaavat perinteet, mallit, tavat

⁶³ Brown 69, 18.7.1848; Penniman 15.12.1865, 2.5.1866.

⁶⁴ Simmons 2008, 129; Rozwadowski 2005, 4–6; Kirby & Hinkkanen 2000, 2–3, 21, 47; Corbin 1994, 163, 173.

⁶⁵ Springer 1996, 100–101.

⁶⁶ Kts. esimerkiksi Penniman, 8–10.10.1865; Ricketson, 37, 55, 11.4.1872 & 1.6.1873.

⁶⁷ Lewis-Jones 2019, 12–13. Lewis-Jonesin tutkimuksessa esille tuotu tumman miehen kirjoitus merestä on aivan samanlaista kuin vaimoilla: yksinäisyyden kokemus aavalla, lintujen ja meren kuvailu, samoin hänen kuvaamansa valaanpyynti, työnteke ja tunnelma laivalla. Charles Benson, Lewis-Jones 2019, 42.

ja sopimukset. He mainitsevat, kuinka käytetyt ilmaiset kertovat siitä, mitä kulloinkin on pidetty luonnollisena ja normaalina. Päiväkirjakirjoittamiselle ominaista on spontaanisuus: asiat kirjoitetaan tässä hetkessä. Päiväkirjoissa tapahtumat kuvataan kuten ne ovat, sen sijaan että niistä yritettäisiin saada yhtenäinen kertomus.⁶⁸ Näin tapahtui laivallakin. Naiset kirjoittivat tietyn päivän tapahtumista aina heti. Harvoin teksteissä palataan johonkin, joka olisi tapahtunut aiemmin, eri päivien merkinnät eivät yleensä liity toisiinsa. Spontaanisuus ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kirjoittaminen tapana olisi ollut suunniteltua ja johdonmukaista. Vaimot päättivät matkan alussa, että he halusivat kirjoittaa matkastaan, ja tähän he sovelsivat esimerkkejä aikansa muusta kirjallisuudesta ja uskonnolliselle henkilölle tyypillisestä velvollisuudesta merkitä muistiin, miten henkilö oli käyttänyt oman aikansa maailmansa.

Tämän tutkimuksen alkuperäislähteinä toimivat valaanpyyntialusten kapteenien vaimojen matkoillaan kirjoittamat päiväkirjat. Lisäksi taustana on luettu myös kauppalaivoilla matkustaneiden vaimojen päiväkirjoja (joita on käsitelty enemmän aiemmassa tutkimuksessa⁶⁹), muiden merillä matkanneiden naisten päiväkirjoitteita, valaanpyytäjien ja maissa odottavien vaimojen kirjeitä sekä myös muutaman miehen merimatallaan kirjoittamia päiväkirjoja.⁷⁰ Valaanpyyntialuksilla matkailta amerikkalaisilta naisilta on säilynyt noin neljäkymmentä päiväkirjaa.⁷¹ Osa niistä ei kata koko matkaa, ja osa on säilynyt vain osittain. Kapteenien vaimojen päiväkirjat muodostavat mittavan lähdemateriaalikonaisuuden, sillä niissä käsitellään monien vuosien ajanjaksoa ja niitä kirjoitettiin säännöllisesti. Aineisto on merkittävä, koska vaimot kirjoittivat paljon tekstiä arjen elämästä laivoilla, eivät vain säätilasta tai tietyistä päiväkirjakirjoittamiseen liitetyistä jopa kalenterinomaisista huomioista, vaan he kuvasivat elämäänsä laivoilla monipuolisesti, yksityiskohtaisesti ja usein myös tunteikkaasti.

Päiväkirjatutkimuksessa todetaan usein, että päiväkirjat ovat sekä lähde jostain että tutkimuskohde jo itsessään.⁷² Tässä tutkimuksessa päiväkirjat toimivat ensisijassa lähteenä naisten merillä viettämästä ajasta, ja niitä on luettu sisältöpainotteisesti. Silti on tärkeää huomioida lähteen luonteeseen liittyvät erityispiirteet. Koska valaanpyyntiyhteisöt muodostivat selkeän yhtenäisen lähtökohdan merille mukaan

⁶⁸ Hapuli ja Leskelä-Kärki 2010, 267–268; Perämäki 2020, 32.

⁶⁹ Vaapio (Syväsalmi) 2004.

⁷⁰ Wooldridge 1869–1870, toim. Irving 1953; Campbell 1840, toim. Greenhill & Giffard 1971; Peard 1825–1828, toim. Gough 1973; Balano 1910–1913, toim. Balano 1979; Darden 1980; Drinkwater 1859–1908, toim. Freehand 1981; Hathorn 1856, toim. Petroski 1997; O’Hara 2000; Ritchie 2002, 95, 97; De Freycinet 1817–1820, toim. Rivière, 2003.

⁷¹ Goodheart 2018, 15; Druett 1991, 195–199.

⁷² Perämäki 2020, 22.

lähteneille vaimoille, ovat vaimot henkilökohtaisista eroistaan huolimatta solidi joukko, kun heitä katsoo niin sanotusti ulkoapäin. Heidän päiväkirjansa muodostavat yhtenäisen lähdemateriaalin. Luisa Campuzano mainitsee tutkimuksessaan, kuinka pohjoisamerikkalaisten naismatkajien kirjoituksista, jotka käsittelevät Kuubaa 1800-luvulla, voi löytää yhteisen näkökulman. Niissä on riittävästi teemattisia, ideologisia, rakenteellisia ja filosofisia yhtymäkohtia siitä huolimatta, että materiaali koostuu päiväkirjoista, kirjeistä ja muistelmista. Kirjoittajien välillä on myös eroja, eniten Campuzanon mukaan siinä, kuuluivatko matkajat aristokratiin vai keskiluokkaan ja matkustivatko he aviomiehen seurassa.⁷³

Kapteenien vaimot kuuluivat keskiluokkaan ja matkustivat miehensä seurassa. Heidän kirjoittamansa päiväkirjat ovat säilyneet valaanpyyntiyhteisöjen huomassa tai oman suvun tai perheen hallussa, mistä ne ovat siirtyneet valaanpyyntimuseoiden haltuun. Tämä yhteisöllisyys ja merellisen elämäntavan perinteen vaaliminen ovat edesauttaneet lähteiden säilymistä ja myös niiden julkaisua. Naisten kokemukset on koettu tärkeinä perhepiirissä ja yhteisöissä, ja ne on haluttu säilyttää jälkipolville.⁷⁴ Liian usein niin sanottujen tavallisten naisten päiväkirjat ovat kadonneet ajan saatossa. Naisten elämää, varsinkin kotiin liittyvien aiheiden osalta, ei ole pidetty tärkeänä tai säilyttämisen arvoisena, vaan naisten päiväkirjoja on säilytetty vain silloin, kun niissä kerrotaan kuuluisien ja tärkeiden miesten tarinaa.⁷⁵

Kun Druett kiinnostui purjehtivista vaimoista 1990-luvulla, hän luetteloi kaikki purjehtivilta vaimoilta säilyneet päiväkirjat. Osa niistä on julkaistu, osaa säilytetään museoissa. Aikaisemmissa tutkimuksissa, jotka koskettavat kapteenien vaimoja, tutkija on yleensä lukenut laajasti kapteenien vaimojen päiväkirjoja, mutta saattaa silti keskittyä tarkemmin vain muutamaan päiväkirjaan, kuten esimerkiksi Goodheart. Druett käyttää omista teoksistaan runsaasti esimerkkejä lukuisilta vaimoilta, mutta syvempi historiallinen analyysi on jäänyt tähän mennessä puuttumaan. Siksi olen omassa tutkimuksessani keskittynyt tekemään syväanalyysiä yhdeksästä päiväkirjasta, joista kuusi on julkaistu (yksi julkaistuista päiväkirjoista on luettavissa myös alkuperäisessä muodossaan digitaalisena versiona) ja kolme luettu joko mikrofilmiltä tai alkuperäisessä muodossaan digitaalisena versiona.

Toimitetun päiväkirjan käyttäminen tutkimuksen lähdeaineistona vaatii pohdintaa lähteen luonteesta. Luotettavuuden arvioinnissa tärkeää on, että kapteenien vaimojen päiväkirjoja on julkaistu museo- ja historia-alan ammattilaisten toimesta. Tämä näkyy erityisesti siinä, kuinka teosten alkusanoissa kerrotaan tarkasti miten teksti on kopioitu julkaistavaksi ja millainen alkuperäinen lähde on ollut. Usein

⁷³ Campuzano 2001, 162.

⁷⁴ Ritchie 2002, 95; MacKay 1993, Acknowledgments; Garner 1966, viii–ix.

⁷⁵ Carter 2002, 7.

julkaisua on tukenut jokin museoon liittyvä järjestö, esimerkiksi Augusta Pennimanin tapauksessa Eastern National Park & Monument Association, joka on voittoa tavoittelematon yhdistys, joka pyrkii tuomaan historiallisia materiaaleja yleisön saataville. Martha Brownin päiväkirjan julkaisu on tapahtunut Oysterponds Historical Society'n toimesta ja Annie Ricketsonin *The Old Dartmouth Historical Society*n tukemana. Usein yhdistykset ovat saaneet myös lahjoituksia yksityishenkilöiltä, jotta julkaisutyö on ollut mahdollista. Julkaisijoiden intressinä ei ole ollut julkaista päiväkirjoja kaupallisessa tarkoituksessa, joten lukija voi ajatella kirjoitusten olevan täydellisiä, eikä esimerkiksi niin, että vain kiinnostavat kohdat olisivat mukana päiväkirjoissa. Mukaan liitetyt sivut alkuperäisistä päiväkirjoista tukevat tätä, sillä ne osoittavat tekstien olevan yhteneviä.

Tutkimuksen päiväkirjoja on julkaistu useilla eri vuosikymmenillä. Annie Ricketsonin, Eliza Williamsin ja Mary Lawrencen päiväkirjat on julkaistu 1950–60-luvuilla kun taas Augusta Pennimanin, Mary Brewsterin ja Martha Brownin päiväkirjat on julkaistu 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Teosten esisanoissa niiden kerrotaan edustavan hyvin vaimojen kirjoituksia ja olevan myös tietyllä tavalla monipuolisempia niissä käsiteltyjen aiheiden osalta kuin monet julkaisematta jääneet vaimojen päiväkirjat.⁷⁶ Tämä ei kuitenkaan päde tämän tutkimuksen otoksessa, sillä myös alkuperäisinä luetut päiväkirjat ovat yksityiskohtaisia ja monipuolisia.

Toimittajat kertovat tarkasti, kuinka viktoriaanisen ajan tapa kirjoittaa on säilytetty julkaistuissa versioissa. Tekstiä on voitu muokata helpommin luettavaksi siltä osin, että lauseet on eroteltu toisistaan, kun ne vaimoilla usein ovat olleet yhtenäistä ajatusten virtaa. Kirjoitusvirheet on kuitenkin jätetty myös julkaistuihin teksteihin. Viktoriaanisella ajalla sanat on saatettu kirjoittaa samoin kuin ne lausutaan, ja ne on jätetty myös tekstiin sellaisenaan. Usein toimittaja mainitsee yksittäisten kirjainten, pisteiden tai isojen kirjainten olleen välillä monitulkintaisia. Tällaiset kohdat kirjoituksessa on merkitty toimitettuun tekstiin. Tämän lisäksi esimerkiksi Martha Brownin päiväkirjaan on merkitty myös päiväkirjan marginaalissa lukeneet lyhyet kommentit tiettyjen päivien kohdalla. Toimittajat kertovat myös alkuperäisen päiväkirjan säilytyspaikan ja kuka tekstin on kopioinut, jollei se ole itse toimittaja. He eivät mainitse, että teksteistä olisi jätetty mitään pois, eikä tällaista tunnetta tule lukijallekaan.⁷⁷ Usein vaimot kirjoittivat joka päivä, ja tämä on luettavissa julkaistusta päiväkirjoista. Esisanojen jälkeen päiväkirja on luettavissa omana ko-

⁷⁶ Purrington 1958, Foreword; Partsch 1988, Foreword.

⁷⁷ Druett 1992, Editorial Note; Partsch 1988, Foreword; MacKay 1993, Editorial Note; Purrington 1958, Foreword; Garner 1966, Preface, viii; Williams, 1964, Introduction.

konaisuutenaan, lukuun ottamatta Mary Brewsterin päiväkirjaa, jossa päivän merkinnän jälkeen on yleensä Joan Druettin kirjoittamia kommentteja.

Julkaistu versio on sikäli erilainen kuin alkuperäinen, että lukija saa alkusanojen perusteella tietynlaisen kuvan päiväkirjan kirjoittajasta. Päiväkirjaa 1800-luvulla kirjoittaneista tavallisista naisista ei ole usein saatavilla juuri mitään tietoja, mutta kapteenien vaimot ovat poikkeus. Druett on koonnut omiin teoksiinsa tietoja vaimoista, ja julkaistuissa päiväkirjaversioissa on lyhyet esittelyt vaimoista ja heidän aviomiehistäään, sekä osin myös tietoja heidän myöhemmistä vaiheistaan matkan jälkeen, usein sukulaisen kertomana. Samalla heidät asetetaan tiettyyn muottiin, aivan kuin heistä kuuluisi sanoa tietyt asiat. Usein toimittajat korostavat heidän rohkeuttaan ja ominaisuuksiaan, jotka heidän mielestään eroavat ajan ideaalisista.⁷⁸ Lähes jokaisessa toimitetussa versiossa on valokuva päiväkirjan kirjoittajasta, usein on kuva myös aviomiehestä, lapsista ja laivasta. Kaikkiin julkaistuihin versioihin on myös lisätty erilaisia tietoja jotka taustoittavat valaanpyyntialusten matkoja: karttoja aluksen matkasta, erilaisia luetteloita laivan miehistöstä tai matkan proviantteista tai sukuselvityksiä kapteenipariskuntien osalta.

Myös päiväkirjojen materiaaliset ominaisuudet kerrotaan usein toimitettujen versioiden esisanoissa, ja usein, ei kuitenkaan aina, mukana on näyte alkuperäisestä versiosta. Näin naisten käsiala ja tapa jäsentää oma kirjoituksensa tulee hyvin esille. Museoiden digitaalisissa aineistoissa päiväkirjat on kuvattu alkuperäisessä asussaan. On silti selvää, että toimitetuissa versioissa materiaalisuus ei ole koko ajan tutkijan mielessä ja lähde eroaa siinä alkuperäisestä lähteestä.⁷⁹ Toimitetun version lukeminen on luonnollisesti helpompaa kuin käsin kirjoitetun alkuperäislähteen. Toimitetussa versiossa päiväkirjan kirjoittajan hankalasti luettava käsiala tai hänen kirjoitustapansa, esimerkiksi pilkkujen tai isojen kirjaimien puuttuminen, sivuissa näkyvät tahrat tai aineiston kuluminen ajan saatossa, eivät tule esille. Merellä elettiin kosteissa olosuhteissa, ja iltaisin vaimot saattoivat kirjoittaa niin myöhään, etteivät aina nähneet kunnolla (tosin pohjoisilla vesialueilla myös yöt olivat kesäaikaan valoisia, mikä oli uusi kokemus vaimoille ja herätti heissä ihmetystä). Toimitettuun lähteeseen voi palata yhä uudelleen, jolloin tutkija ei ole yhdessä hetkessä tehtyjen muistiinpanojen varassa.

Vaimojen päiväkirjat vaihtelevat pituudeltaan. Tämä johtui matkojen kestosta, sekä kirjoittajan tavasta kirjoittaa. Esimerkiksi Mary Lawrencen päiväkirja on julkaistuna versiona 240 sivua, ja alkusanoissa toimittaja kertoo alkuperäisissä kahdessa eri kirjassa olleen 160 sivua ensimmäisessä täyteen kirjoitetussa niteessä ja

⁷⁸ Mackay 1993, Introduction; Garner 1966, Introduction.

⁷⁹ Perämäki 2020, 28.

60 sivua toisessa. Mary Lawrencen päiväkirja on nootitettu niin, että alaviitteet löytyvät kirjan lopusta. Eliza Wiliamsin päiväkirja on julkaistuna 204 sivua, kun taas Augusta Pennimanin, Annie Ricketsonin ja Martha Brownin päiväkirjat ovat lyhyempiä. Niiden julkaistuissa versioissa on noin 60 sivua ja Pennimanin päiväkirjassa vajaa 40 sivua, silti siinäkin teksti kattaa neljän vuoden ajanjakson. Mary Brewsterin päiväkirjan julkaistussa versiossa on yli 400 sivua, mutta teos käsittää päiväkirjat kahdelta eri matkalta ja sisältää runsaasti myös toimittajan omaa tekstiä Maryn päiväkirjamerkintöjen välissä. Tässä tutkimuksessa käytetyt julkaisemattomat päiväkirjat ovat myös pituudeltaan eri mittaisia. Lyhyin on Lucy Ann Crapon noin 60 sivun mittainen päiväkirja, kun taas Eliza Brockin päiväkirjassa on melkein 300 sivua ja tämän lisäksi erilaisia runoja, kirjeitä ja tietoja sekä matkalla tavatuista aluksista että saadun saaliin määrästä. Lucy Smithin digitaalisena versiona luettu päiväkirja on 260 sivun mittainen.

Vaimojen päiväkirjat merkintöineen ovat rakenteeltaan selkeitä. Päivämäärä aloittaa aina tietyn päivän tekstin, mutta vuosilukua vaimot eivät käytä koko ajan. Osa kirjoitti viikonpäivän päivämäärän lisäksi, osalta tämä puuttuu, osassa sitä käytetään vaihdellen. Vaimot eroavat hieman siinä, merkitsivätkö he laivan sijainnin päivän merkinnän loppuun vai eivät (tämä tieto oli sidoksissa siihen, pystyttiinkö laivan sijainti ylipäätään määrittämään⁸⁰).⁸¹ Juhlapyhät yleensä mainitaan, tosin välillä esimerkiksi joulu saatetaan ohittaa ilman merkintää. Uusi vuosi oli aina tärkeä hetki. Tämän tutkimuksen vaimojen päiväkirjoista tulee esille sama tulos kuin esimerkiksi Perämäen tutkimuksessa siltä osin, että kirjoittamisen luomat yksityiset hetket olivat tärkeitä ja vapauttavia hetkiä. Vaimoille matka oli yleensä haluttu kokemus eikä sellainen konflikti ja rankoissa olosuhteissa eletty kokemus, kuin mitä sodan aikana eläneille naisille päiväkirjaan kirjoittaminen merkitsi Perämäen tutkimuksessa. Silti vaimoillakin oli paljon epävarmuuden ja pelon tunteita aavalla merellä, esimerkiksi valaanpyynnin aikana tai kun laivalla olijat kohtasivat vihamielisiksi koettuja alkuperäisväestön edustajia Tyynenmeren saarilla. Myös erossaolo lapsista sekä muista sukulaisista ja ystävistä oli heille koettelemus. Näin ajateltuna heidän kokemuksensa olivat normaaliin arkeen verrattuna poikkeuksellisia ja haastavia tilanteita, vaikka niistä puuttuikin sodan tuoma kauhu.

Vaimojen päiväkirjoja voi luokitella monin tavoin. Seuraavassa tuodaan esille, keitä kirjoittajat olivat ja samalla niitä eroja tai toisaalta yhtäläisyyksiä, joita päiväkirjoista löytyy. Heidän äänensä tulee esille vain heidän kirjoitustensa kautta, muuten emme välttämättä tietäisi edes heidän etunimiään tai mitään siitä, kuinka he

⁸⁰ Lawrence 1966, 124, 126, 226, 6.9.1858 & 16.9.1858 & 29.3.1860.

⁸¹ Esimerkiksi Mary Brewster, Martha Brown ja Lucy Crapo merkitsivät sijainnin päivän merkintään.

kokivat asioita. Emme valitettavasti tiedä kattavasti, kuinka heidän elämänsä jatkuivat. Osa vaimoista palasi merelle, osa jäi kotiin,⁸² osa eli pitkän elämän, osa ei koskaan saanut lapsia, osa avioitui uudelleen miehen kuoleman jälkeen.⁸³ Kapteenien vaimojen kirjoituksissa on luonnekohtaisia eroja, mutta kirjoittamisen perusteet olivat kaikilla samat. Kirjoittaminen oli velvollisuus, mutta lisäksi myös luonteva tapa. Uuden elämänvaiheen ja kokemusten muistiin merkitseminen nähtiin tärkeänä.⁸⁴ Uskonnollisina henkilöinä oman ajan hyödyllistä käyttöä vahdittiin kirjaamalla päiväkirjaan päivän tai viikon aikana tehdyt työt. Joutenolo ei ollut ajan hengen ja moraalin mukaista, ja koska asia oli laivassa oleville vaimoille ongelmallinen työtehtävien puutteen vuoksi, tämä osa tulee selvästi esille kirjoituksissa. Kaikki tutkimuksen vaimot eivät kuitenkaan pohtineet asiaa viikoittain, esimerkiksi Eliza Williams mainitsee pyhäpäivän toukokuussa vuonna 1860, mutta ei summaa omia tekemisiään sen yhteydessä. Vuodenvaihteessa 1859 Elizakin kirjoittaa ajatuksistaan tulevalle vuodelle: ”Voi, kuinka me kaikki tällä aluksella pystyisimme pitämään Jumalan silmiemme edessä tänä vuonna kaikessa mitä teemme ja sanomme...”⁸⁵

Tutkimuksen päiväkirjoja kirjoittivat yhdeksän naista, jotka olivat 20–40-vuotiaita. Heistä suurimmalla osalla oli lapsia, ja he olivat kotoisin Amerikan itärannikon valaanpyyntiyhteisöistä. He olivat käyneet vaihtelevan ajanjakson koulua ja tulivat erilaisista perhetaustoista: osa heistä oli maataloilta, osa koulututtui opettajiksi, toiset olivat lääkärien tai valaanpyyntialusten omistajien tyttäriä. Yksi ensimmäisiä matkalle mukaan lähteneitä kapteenien vaimoja oli matkalle lähtiessään 23-vuotias Mary Brewster. Hän purjehti miehensä Williamin kanssa *Tiger*-aluksella vuoden 1845 marraskuusta vuoden 1848 maaliskuuhun. Ainoana tämän tutkimuksen vaimoista Mary Brewsterin päiväkirjassa on mukana myös hänen tekemänsä toinen matka, jolle hän lähti samalla *Tiger*-aluksella jo kesäkuussa vuonna 1848. Tämä matka kesti vuoden 1851 toukokuuhun. Mary on tutkimuksen

⁸² Tämän tutkimuksen kuudesta vaimosta, joiden päiväkirja on julkaistu, neljä lähti uudelleen merelle. Esimerkiksi Augusta Penniman teki kolme matkaa, joista jokaisella oli aina yksi perheen kolmesta lapsesta mukana. Partsch 1988, Foreword. Myös Eliza Williams matkusti tässä tutkimuksessa käsitellyn ensimmäisen matkansa jälkeen miehensä ja lastensa kanssa miehensä jokaisella matkalla. Druett 1991, 18; Williams 1964, Introduction.

⁸³ Katso liite sivulla 105.

⁸⁴ Lawrence 1966, 3, 25.11.1856; Brewster 1992, 12, 4.12.1845; Williams 1964, 51, 52, 29.4.1859 & 6.5.1859.

⁸⁵ Brown 1993, 43, 51, 11.12.1847 & 12.2.1848; Williams 1964, 104, 134, 25.12.1859 & 31.12.1859 & 6.5.1860; Lawrence 1966, 14, 63, 15.2. 1857 & 3.1.1858; Brewster 1992, 20–21, 81, 20.12.1845 & 21.12.1845 & 16.5.1846. Lainausten käännökset Emilia Syväsalmi.

vaimoista myös ainoa, jolla ei ollut lapsia matkojen aikana, ja pariskunta ei ilmeisesti saanut lapsia myöhemminkään. Mary Brewsterin päiväkirja eroaa muista päiväkirjoista siinäkin suhteessa, että sen on toimittanut Joan Druett. Hän on kirjoittanut päivän merkinnän jälkeen omia tekstejään kommentteiksi tai kertoakseen laajemmin tietyistä aiheista.⁸⁶ Näissä kommentteissa Druett tuo esille lukuisten muiden vaimojen kokemuksia, ja olen käyttänyt sitä näin ollen myös tutkimuksellisenä lähdemateriaalina.

Maryn matka erosi muista vaimoista myös siksi, että 1840-luvulla vaimoja oli mukana laivoilla vähemmän kuin 1850–70-luvuilla, eikä Mary esimerkiksi tavannut muita naisia vierailun merkeissä kovin usein. Mary vietti yhden pyyntikausista maissa Mauilla maaliskuusta syyskuuhun vuonna 1847, sillä osalla kapteeneista oli tapana jättää vaimo kesän pyyntikauden ajan saarille.⁸⁷ Mary Brewster otetaan usein esille valaanpyyntivaimoja koskevissa tutkimuksissa, mikä johtunee siitä, että Druett nosti hänet niin sanotusti esille sekä myös siitä, että hän oli ensimmäisiä matkaan lähteneitä vaimoja.

Martha Brown on toinen tutkimuksen naisista, joka matkusti 1840-luvulla. Hän purjehti miehensä Edwinin mukana *Lucy Ann* -aluksella vuosina 1847–1849. Martha jätti pienen tyttärensä Ellan kotiin sukulaisten hoiviin ja ikävöi tätä kovin matkan aikana. Tilanne, jossa osa vaimoista jätti osan lapsistaan tai kaikki lapsensa kotiin, vaikutti ainakin osittain siihen, kuinka paljon he kirjoittivat koti-ikävästä. Martha synnytti elokuussa vuonna 1848 pojan. Mary Brewsterin tavoin hän oli tuolloin jäänyt pyyntikauden ajaksi maihin. Martha itse kirjoitti ”Huhtikuu 30, 1848, Sandwich saari, Honolulu, Oahu” seuraavasti: ”Sitä luulisi että olisin tyytyväinen täällä oltuani 7 1/2 kuukautta merellä, mutta ei se ole niin. Olen vähemmän onnellinen täällä kuin siellä.”⁸⁸ Marthan tekstissä uskonto on vahvasti esillä. Ollessaan yksin kesän pyyntikauden ajan hän kirjoitti päiväkirjaansa miehelleen. Edwin palasi Jäämereltä marraskuussa, ja pariskunnan matka jatkui joulukuun lopulla Uuden-Seelannin vesille pyytämään valaita. Martha ei kirjoittanut päiväkirjaansa tällä matkan viimeisellä osuudella kuin yhden merkinnän. Heinäkuun alussa vuonna 1849 *Lucy Ann* purjehti kotisatamaan. Martha ei lähtenyt enää uudelle purjehdukselle.⁸⁹

Ajallisesti seuraava matkalle lähtenyt vaimo oli 29-vuotias Mary Chipman Lawrence, joka purjehti miehensä Samuelin ja matkan alussa viisivuotiaan tyttärensä Minnien kanssa *Addison*-aluksella vuosina 1856–1860. Mary ei jäänyt pyyn-

⁸⁶ Druett 1991, 26; Druett 1992, xvii.

⁸⁷ Brewster 1992, 214–277, 25.3.1847–23.9.1847.

⁸⁸ Brown 1993, 57, 30.4.1848. Lainauksiin on jätetty vaimojen tekemät kirjoitusvirheet.

⁸⁹ Brown 1993, 85, 92–93.

tikauden tai -kausien ajaksi maihin, vaan oli mukana aluksella sen jokaisella matkan osa-alueella. Mary kirjoitti paljon valaanpyyntilaivastosta, hän mainitsi usein laivat ja niiden kapteenit nimeltä ja kantoi huolta koko laivaston hyvinvoinnista sekä saaliin määrästä. Mary kirjoitti melko pitkiä päiväkohtaisia merkintöjä, kuten tekivät myös muut, Augusta Pennimania lukuun ottamatta. Mary Lawrencen päiväkirja on julkaistu vuonna 1966, ja toimittaja Stanton Garner on lisännyt kirjaan johdannon, jälkisanat ja erilaisia liitteitä, joissa kerrotaan saadun saaliin määrästä, miehistön kokoonpanosta, miehistölle myynnissä olleista tarvikkeista, Lawrencen ja Chipmanin perheenjäsenistä sekä merenkulkuun ja valaanpyyntiin liittyvästä sanastosta. Näin päiväkirja liittyy toimittajan mukaan paremmin laajempaan kontekstiin 1850-luvun valaanpyynnistä.⁹⁰

Eliza Williamsin päiväkirja, jonka hän on kirjoittanut *Florida*-aluksella vuosina 1858–1861, ilmestyi vuonna 1964. Eliza lähti 32-vuotiaana matkalle miehensä Thomas William Williamsin kanssa ja jätti kaksi lastaan maihin sukulaisten hoiviin. Matkan aikana pariskunnalle syntyi kaksi lasta lisää, jotka olivat myös myöhemmin useilla matkoilla vanhempiansa mukana. Eliza synnytti loppujen lopuksi kolme lasta merellä ja seurasi miestään tämän ensimmäisen matkan jälkeen kaikille matkoille.⁹¹ Eliza kirjoittaa vaimoista eniten kuvauksia valaanpyynnistä ja myös itse valaista. Eliza ei juuri käsittele henkilökohtaisia asioitaan päiväkirjassaan vaan keskittyy kertomaan yhteisestä tekemisestä laivalla. Pojan syntymästä hän kirjoitti kuukausi tämän syntymän jälkeen, jolloin hän mainitsi asian pitkässä tekstissä yhdellä lauseella: ”Meillä on hieno terve poika, syntyi 12 päivä, viisi päivää ennen kuin saavuimme satamaan.”⁹² Tämä yksityisten asioiden vähyys on ominaista näille päiväkirjoille.

Päiväkirjoista kaikkein niukimmin tekstiä on Augusta Pennimanin kirjassa, jota hän kirjoitti *Minerva*-aluksella vuosina 1864–1868. Hän oli matkaan lähtiessään 26-vuotias. Päiväkirja on julkaistu vuonna 1988. Augusta teki miehensä Edward Pennimanin kanssa kolme matkaa, ja tällä ensimmäisellä matkalla oli mukana heidän esikoispoikansa Eugene (Genia). Augusta käytti päiväkirjassaan valasleimoja merkitsemään päivän aikana saatua saalista, ja vaikka hänen merkintänsä ovat lyhyitä, niissä käsitellään silti samoja monenkirjavia aiheita kuin muissakin päiväkirjoissa.⁹³ Augusta ja Genia viettivät kesän pyyntikauden vuonna 1866 Honoluluissa, missä Augusta kirjoitti: ”Saavuimme Honoluluun kaksi päivää sitten tänään ilta-päivällä menimme maihin viettääksemme pyyntikauden täällä, & ettekö ajattelekin

⁹⁰ Garner 1966, xvii–xviii.

⁹¹ Druett 1991, 18.

⁹² Williams 1964, 38, 4.2.1859.

⁹³ Penniman 1989, 1.4.1866 & 5.4.1866 & 1.1.1867.

että oli Nediltä todella julmaa jättää minut tänne seitsemäksi kuukaudeksi.”⁹⁴ Augustan päiväkirja, kuten monet muutkin päiväkirjat, loppuu kesken kotimatkan.

Myöhäisin tässä tutkimuksessa käytetyistä julkaistuista päiväkirjoista ajoittuu vuosille 1871–1874, jolloin Annie Holmes Ricketson purjehti miehensä Danielin kanssa *A.R.Tucker* -aluksella. Päiväkirja on julkaistu vuonna 1958 Old Dartmouthin historiallisen seuran toimesta. *A.R.Tucker* ei purjehtinut ollenkaan Tyynenmeren pohjoisille vesialueille Alaskan ja Siperian rannikoille tai Jäämerelle, ja alus palasi kotisatamaansa samaa kautta kuin oli matkaan lähtenyt eli kiertämällä Hyväntoivonniemen. Annie ei siis kokenut Cap Hornin myrskyisiä vesiä tai Jäämeren vaaroja. Annie purjehti myös uudelleen miehensä mukana ja osallistui ainakin kolmeen tai useampaan matkaan. Annie synnytti matkalla tyttären aluksen ollessa satamassa Azoreilla, mutta tytär menehtyi pian syntymän jälkeen ja haudattiin saarelle.⁹⁵ Päiväkirjan esisanoissa Philip F. Purrington, Old Dartmouthin historiallisen yhdistyksen kuraattori kertoo, kuinka päiväkirja on valikoitunut julkaistavaksi, koska siinä kuvaillaan monipuolisesti elämää valaanpyyntialuksilla.⁹⁶ Annie kirjoitti pitkiä päiväkohtaisia kirjoituksia ja käytti Augusta Pennimanin tavoin valasleimoja kertomaan saalistetuista valaista. Annie käytti myös laivaleimasinta silloin, kun alus on tavannut toisen aluksen merellä. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut joka päivä eikä myöskään niin sanotusti täyttänyt näitä aukkoja kirjoituksessa. Esimerkiksi marraskuussa 1871 Annie kirjoitti kuusi merkintää (1.11 & 13.11. & 14.11 & 18.11 & 19.11 & 30.11).⁹⁷ Läpi päiväkirjan Annien kirjoitusrytmi oli samankaltainen, ja hän harvoin kirjoitti yli kymmenenä päivänä kuukaudessa.

Julkaistujen päiväkirjojen lisäksi lähdemateriaalina toimivat joko mikrofilmiltä luettuna tai digitaalisina alkuperäisinä versioina Eliza Brockin, Lucy Ann Crapon ja Lucy Smithin päiväkirjat. Eliza Brockin ja Lucy Smithin päiväkirjat ovat lähdeaineistona ainoastaan vierailuja laivojen välillä käsittelevässä neljännessä artikkelissa. Ajallisesti nämä päiväkirjat jakautuvat niin, että joka vuosikymmeneltä on esimerkki, 1840-lukua lukuun ottamatta. Eliza Brock piti päiväkirjaansa *Lexington*-aluksella vuosina 1853–1856. Eliza oli matkalle lähtiessään vanhempi kuin muut naiset, yli 40-vuotias. Pariskunnalla oli neljä lasta ja kaksi vanhinta, poika ja tytär, jotka olivat jo aikuisia, eivät lähteneet matkalle mukaan. Elizan vanhempi poika oli jo toisella aluksella töissä, ja Eliza murehti hänen hyvinvoinnistaan päiväkirjansa sivuilla. Oliver S. Brock tosiaan löytyy vuodelta 1854 ainakin kahden aluksen mie-

⁹⁴ Penniman 1989, 2.5.1866.

⁹⁵ Purrington 1958, esisanat teoksessa in *The Journal of Annie Holmes Ricketson on the Whaleship A.R.Tucker 1871-1874*.

⁹⁶ Purrington 1958, esisanat.

⁹⁷ Ricketson 1958, 25–26.

histölistalta.⁹⁸ Yksi perheen lapsista, Joseph Chase Brock, lähti Elizan mukaan matkalle. Toisesta nuoremasta veljestä ei kuitenkaan ole varmaa tietoa, sillä esimerkiksi Nantucket Historical Assosiation-sivuilla kerrotaan että ”pariskunnan kolme pientä lasta” olisivat jääneet kotiin.⁹⁹ Asia on tärkeä tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksen osalta sikäli, että Eliza kirjoitti usein sunnuntaisin, kuinka hän ajatteli kotia ja kotiseurakuntaa. Samalla hän kirjoitti myös ikävöivänsä lapsia, ja tämä ikävän tunne ulotetaan aikaisemmissa tutkijoiden tulkinnoissa koskemaan koko merimatkaa. Jos Elizalla oli kuitenkin kaksi nuorinta lasta mukana, ei aikuisten lasten ikävöiminen ole sama asia kuin vaimoilla, jotka jättivät kotiin nuoria lapsia.

Lucy-Ann Crapo puolestaan matkasi *Louisa*-aluksella miehensä Reuben Williamsin kanssa vuosina 1865–1868. Lucylle matkaan lähteminen merkitsi kodin rakentamista laivalle ja aviomiehen apuna olemista. Hänenkin päiväkirjamerkintänsä alkavat usein päivän säätilalla ja jatkuvat sitten päivän muilla tapahtumilla. Lucy-Ann oli innokas kalastaja ja kirjoitti elävästi esimerkiksi laivalla mukana olleista eläimistä, kuten vuohista. Kun Lucy-Ann täytti matkalla ollessaan 33 vuotta vuonna 1866, hän kutsui kolmen aluksen kapteenit juhlaillalliselle. Lucy-Ann lopettaa päiväkirjan kirjoittamisen elokuussa 1867, sillä pariskunnalle syntyi lapsi huhtikuussa 1867, jonka hoitaminen vei kaiken Lucy-Annin ajan. Hän kuitenkin purjehti miehensä mukana uudelleen ja oli esimerkiksi huhtikuussa vuonna 1879 Talcahuanossa Chilen rannikolla.¹⁰⁰

Lucy Smith purjehti miehensä Georgen ja pienen poikansa Freddieen kanssa *Nautilus*-aluksella vuosina 1869–1874. Lucy oppi navigoimaan, hän ohjasi alusta silloin tällöin ja täytti lopun ajan laivalla ompelutöillä. Lucyn mies George saalisti valaita myös Afrikan länsirannikolla muista tämän tutkimuksen aluksista poiketen. Vuonna 1873 *Nautiluskin* saapui kuitenkin Honoluluun ja Lucy jäi maihin kesän pyyntikauden ajaksi. George Smith oli saanut kirjeen aluksen omistajilta, jossa toivottiin vaimon jäävän maihin – tämä oli osin seurausta vuoden 1871 jäihin juuttuneiden laivojen kohtalosta.¹⁰¹ Lucyn päiväkirjassa esille nousevat kaikille tämän tutkimuksen vaimoille yhteiset teemat: hän kirjoittaa omista töistään kuten pyykin-

⁹⁸

https://www.whalingmuseum.org/online_exhibits/crewlist/search.php?by_name=on&by_vessel=&reverse=ASC&order_by=&term=brock&page=1

⁹⁹

http://www.girlonawhaleship.org/jernapp/main/narr.do?ID=51&pg=7&cardType=artifact&shortName=ship_lucy_ann&1st=t

¹⁰⁰ Crapo, 23.2.1866 & 28.2.1866 & 2.3.1866 & 17–19.3.1866 & 13–16.5.1866 & 24.4.1867 & 16.8.1867; Druett 1991, 30, 42, 48, 72, 79, 149, 196.

¹⁰¹

Druett 1991, 66, 72, 84, 165.

pesusta, ajan kulumisesta ja juhlapyhistä, ikävästä kotiin ja kirkkoon sunnuntaisin ja valaanpyynnistä.¹⁰² Lucyn merkinnät ovat pitkiä ja monipuolista tekstiä on paljon. Hänelle kirjoittaminen on ollut, kuten muillekin vaimoille, tärkeä osa päiväohjelmaa.

2.3 Metodi

Tämän tutkimuksen päiväkirjoja on luettu tutkimusprosessin aikana yhä uudelleen. Tämä johtuu osittain siitä, että tutkimusprosessi on ollut pitkä, ja osa lähteistä on ollut mukana jo aiemmissa töissä. Lukukerta toisensa jälkeen esiin on noussut lisää aihealueita, joita vaimot itse ovat teksteissään tuoneet esille. Nämä aihealueet on tässä tutkimuksessa tematisoitu, ja ne on todennettu aina kaikista päiväkirjoista. Tarkoitin tällä sitä, että kaikista esille nousseista teemoista löytyy merkintöjä jokaiselta tutkimuksen vaimolta. Näitä teemoja myös käsitellään niin, että niitä ei erotella eri vaimojen kokemana, vaan teemaan liittyvät lähdeviitteet löytyvät aina mahdollisimman monelta vaimolta. Tutkimuksen kaikissa artikkeleissa, päiväkirjaj kirjoittamista käsittelevää artikkelia lukuun ottamatta, kaikki vaimot ovat aina mukana käsittelyssä. Silti aineisto on sen verran suppea, että tällainen käsittely on mahdollista. Toinen vaihtoehto päiväkirjatutkimuksessa, jota esimerkiksi Perämäki tai Goodheart ovat noudattaneet, olisi käsitellä vain muutamaa naista esimerkkinä laajemmasta joukosta ja heitäkin kaikkia erikseen. Tämä tutkimus pyrkii synteettisempään ja kokonaisvaltaisempaan analyysiin. Minulle on ollut tärkeää, että lähteistä esille nousevat yhteiset ajatukset tulevat esille ja todentavat toisiaan eivätkä kerro vain yhden henkilön tarinaa kerrallaan.

Päiväkirjat luokitellaan tutkimuksessa egodokumenteiksi, eli teksteiksi, joissa kirjoittajat kertovat omasta elämästään. Egodokumentti on alun perin Jacques Presserin 1950-luvulla luoma käsite, jonka hän loi yhteiseksi käsitteeksi päiväkirjoille, muistelmille, henkilökohtaisille kirjeille sekä muille omaelämäkerrallisille teksteille. Tällöin lukija kohtaa yksilöiden, yksittäisten ihmisten kokemuksia, ajatuksia ja tunteita. Rudolf Dekker määrittelee egodokumentin dokumentiksi, jossa kirjoittaja kertoo itse omista tekemisistään, tunteistaan ja ajatuksistaan.¹⁰³ Kapteenien vaimot kirjoittivat tämän lisäksi paljon myös muiden laivalla olleiden tekemisistä, mutta toki näkökulma on vain vaimojen. Kirsi Keravuori tuo esille saaristolaisperheen perhekirjeitä käsittelevässä väitöskirjassaan, että egodokumenttien ja life-writing -tutkimuksen eroista käydään monenlaista keskustelua ja niitä määritellään usein epämääräisesti. Keravuoren itse kritisoima hollantilainen historioitsija Hans Renders väittää jyrkässä life-writing -tutkimukseen suuntaamassaan kritiikis-

¹⁰² Smith, 48, 49, 59, 62, 24–25.11.1872 & 28.11.1872 & 29.11.1872 & 1.1.1873.

¹⁰³ Baggerman 2018, 92, 96; Keravuori 2017, 14.

sä, ettei egodokumenttien tutkimus ole sama asia kuin life-writing -tutkimus, jossa konteksti voi olla puutteellinen ja nykykäsitteitä saatetaan projisoida menneisyyden ihmisiin.¹⁰⁴ Jyrkästä näkökannasta huolimatta Rendersin ajatukset sopivat jollain osin kapteenien vaimoista tehtyyn tutkimukseen. Lähtökohtana on usein ollut oletamus siitä, että elämän merellä on täytynyt olla kauhea kokemus, koska se esittäytyy monin tavoin vaativana ja vaarallisenakin omissa ajatuksissamme.

Keravuori tuo myös esille, kuinka eliittien ulkopuolella eläneiden henkilöiden kirjoitusten kautta on saatavilla uusia näkökulmia ja kiinnostavia tutkimustuloksia.¹⁰⁵ Vaikka kapteeni oli aluksella hierarkian huipulla, eivät kapteenipariskunnat silti olleet ylimystöä: kapteenikin osallistui itse valaanpyynnin eri työvaiheisiin auktoriteettiasemastaan huolimatta. Egodokumenteissa lähteen yksityinen, arkielämään ja kokemukseen keskittyvä näkökulma on tärkeä, ja siinä voidaan tarkastella suurempaa dokumenttien joukkoa, joita yhdistää kirjoittajien ryhmä tai kirjallisuudenlaji.¹⁰⁶ Kapteenien vaimoilla nämä molemmat toteutuvat. Egodokumenteista puhuttaessa kyse ei ole vain tietynlaisesta lähdemateriaalista, vaan tavasta lähestyä ja tulkita näitä lähteitä. Teksteistä ei etsitä vastauksia jo olemassa oleviin kysymyksiin, vaan ne myös nostavat esiin uusia tärkeitä tutkimuskysymyksiä. Keravuori pohtii myös, kuinka tärkeää on tutkia kirjoittamisen prosessia itsessään (jota tässä väitöskirjassa käsitellään päiväkirj kirjoittamista käsittelevässä artikkelissa). Nämä näkökulmat erottavat egodokumenttitutkimuksen traditiosta, jossa merkittävien henkilöiden kirjeitä tai päiväkirjoja on käytetty lähteinä esimerkiksi kirjoitettaessa valtioiden historiaa.¹⁰⁷

Päiväkirjatutkimus on usein luonteeltaan biografista, ja 2000-luvulla tutkimuskohteena on usein niin sanottu tavallinen yksilö. Puhutaan life-writing -tutkimuksesta, jossa lähteenä käytetään omaelämäkerrallisia lähteitä. Biografisen tutkimus käsitetään nykyään metodologisena tapana tehdä historiallista tutkimusta – varsinkin silloin, kun näkökulma liittyy sukupuoleen.¹⁰⁸ Kapteenien vaimojen kohdalla kyse on vain yhdestä elämänjaksosta, jonka jälkeen emme tiedä vaimoista paljoakaan. Elämänkaaren sijalle tulee matkan kaari, jota esimerkiksi Goodheart tuo tutkimuksessaan esille. Kyse ei ole kokonaisen elämän tutkimisesta. Silti kyseessä on kollektiivinen biografia, josta esimerkiksi Heini Hakosalo kirjoittaa, sillä lähteinä on samankaltaisia kirjoituksia samassa tilanteessa eläneiltä naisilta. He eivät kuitenkaan välttämättä kohdanneet tai vaikuttaneet toisiinsa, toisin kuin sil-

¹⁰⁴ Keravuori 2015, 17; Keravuori 2017, 20.

¹⁰⁵ Keravuori 2015, 18–19.

¹⁰⁶ Keravuori 2015, 37.

¹⁰⁷ Keravuori 2017, 15. Keravuori kirjoittaa paljon egodokumenteista mm. kirjassaan Saaristolaisia. Elämä, arki ja vanhemmuus laivuriiperheen kirjeenvaihdossa. Keravuori 2017, 13–32.

¹⁰⁸ Halldórsdóttir & Kinnunen & Leskelä-Kärki 2016, 7–9.

loin, kun tutkimuksen ajatellaan olevan ryhmäbiografia. En ole työssä keskittynyt vaimojen muodostamaan verkostoon, vaikka sellaisen voidaan tulkita syntyneen pikkuhiljaa, kun naiset lähtivät runsaslukuisimpina merille, kuten Goodheart omas-
sa tutkimuksessaan tuo esille. Kun kyseessä on kollektiivinen biografia, ei tutki-
muskohteilla tarvitse olla keskinäisiä suhteita.¹⁰⁹

Tutkimukseni on myös mikrohistoriaa, joka ei oikeastaan ole itsessään metodi vaan laajempi tapa ymmärtää tutkimus. Kirjoittaessaan pohjoismaalaisesta biogra-
fian ja sukupuolen historian tutkimuksesta Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen ja Maarit Leskelä-Kärki pohtivat, kuinka mikrohistoria ja biografinen tutkimus voivat antaa toisilleen paljon, mutta toisaalta niiden välillä on myös eroja. Mikrohistorian tutkimuskohde valitaan usein tämän poikkeuksellisuuden tai margi-
naalisuuden vuoksi, ja on luontevaa ajatella, että kapteenien vaimot edustavat poikkeuksellista naisjoukkoa. He olivat myös marginaalia, sillä hyvin pieni osa naisista lähti merille. Mikrohistoriassa tietyt henkilöt eivät valikoidu tutkittaviksi omien ansioidensa vuoksi, vaan esimerkkeinä tietyistä ilmiöstä, ja heidän kauttaan pyritään osoittamaan tuon ajan tai ilmiön normaali.¹¹⁰ Fellman ja Rahikainen kirjoit-
tavat, kuinka mikrohistoriassa tutkitaan heitä, joihin tutkimus ei ole aiemmin yltä-
nyt ja kuinka yhden henkilön tarina laajenee moneen suuntaan koskettaen monia eri teemoja.¹¹¹ Tämä pätee myös hyvin tämän tutkimuksen kapteenien vaimoihin. Heidän tekstiensä kautta on mahdollista saada selville, miten nainen eli valaan-
pyyntialuksella, mutta en yritä selvittää, millaisia he tiettyinä henkilöinä olivat. Biografian taas sanotaan kiinnostuvan yksilöstä, jotta samalla voidaan syventää ymmärrystämme historiallisista rakenteista ja prosesseista.

Mikrohistoria yrittää kertoa kulttuurista, jossa yksilö elää, kun taas biografisen tutkimuksen on tarkoitus keskittyä yksilöön huolellisesta kontekstualisoinnista huolimatta. Näin tulkittuna tämä tutkimus on enemmän mikrohistoriaa, vaikka myös biografisen tutkimuksen näkökulmia voidaan joiltain osin soveltaa. Toisaalta tutkimus on aiemmin mainittua egodokumenttien tutkimusta sikäli, että tutkimuk-
sen lähteenä ei ole viranomaislähteitä vaan nimenomaan vaimojen kirjoittamia päiväkirjoja. Vaimojen kirjoituksia on luettu siitä näkökulmasta, kuinka he kuvaat elämää valaanpyyntialuksilla. He kirjoittavat tavallisista arjen asioista, kuten pyykinpesusta, lasten sairastumisista, ompelutöiden edistymisestä tai lukemistaan kirjoista, koska he elävät tätä arjen elämää epätavallisissa oloissa laivalla. Toisaalta nimenomaan yksilön kokemus kuulumisesta yhteisöön on myös tutkimuksen kes-
kiössä. Halldórsdóttir, Kinnunen ja Leskelä-Kärki viittaavat mikrohistoriasta kir-

¹⁰⁹ Hakosalo 2016, 220–221.

¹¹⁰ Halldórsdóttir & Kinnunen & Leskelä-Kärki 2016, 22–23; Fellman & Rahikainen, 2012, 16, 27; Keravuori, 2017, 22.

¹¹¹ Fellman & Rahikainen 2012, 13, 15.

joittaessaan amerikkalaiseen historiantutkijaan Jill Leporeen, joka toteaa yksilön olevan mikrohistorioitsijalle työkalu, johon ei kiinnytä.¹¹² Tämä on ollut myös tämän tutkimuksen tilanne. Koska en tutki ainoastaan vaimoja, en koe kiintyneeni tutkittaviin henkilöihin sillä tavoin kuin biografista tutkimusta tekevät tutkijat saatavat kokea.

Se, kuinka tutkimusprosessissa on erilaisia vaiheita, on tärkeää tuoda esille ja samoin ymmärtää, että oma tutkimus on osa jatkuvaa vuoropuhelua muiden tutkijoiden ja aikaisempien tulosten kanssa.¹¹³ Tässä tutkimuksessa ennakkoolettamusta ei ollut, vaan vaimoille tärkeät asiat ovat sekä tutkimuksen tulos että kohde – kerros kerrokselta. Päiväkirjoista on luettavissa yksityiskohtia yksittäisten naisten elämästä. Tämä tuo esille uusia näkemyksiä ja haastaa ajattelemaan historiaa, ei ehkä uudella tavalla, vaan laajemmista kokemuksista, laajemmista näkökulmista.¹¹⁴ Vaikka mikrohistoria käsittelee yksittäisen ihmisen elämää, sen ajatellaan kuitenkin paljastavan ennen piilossa olleita tekijöitä. Kun ilmiötä, jota on jo aiemmin ajateltu tutkittaneen riittävästi, tarkastellaan näiden uusien tekijöiden kautta, se saattaa näyttäytyä aivan uudesta näkökulmasta.¹¹⁵

Tätä yksilön ja yleisemmän joukon suhdetta on pohtinut esimerkiksi Ahvenanmaan merimuseon johtajana nykyään toimiva Hanna Hagmark-Cooper, joka on tutkinut maihin jääviä merimiesten vaimoja 1900-luvulla. Hän pohtii, kuinka analysoitaessa lähteitä, jotka keskittyvät henkilökohtaiseen kokemukseen, kuten päiväkirjoja, kirjeenvaihtoa tai elämäntarinoita, ei ole olemassa empiiristä tai määrällistä dataa, johon vertaamalla olisi mahdollista todistaa objektiivinen totuus siitä, miten asiaa voidaan tulkita. Silti jokainen tarina, vaikka onkin subjektiivinen, on kertojalle saatavilla olevien diskurssien tuote sekä kokemuksen että muistamisen kautta. Hagmark-Cooper pohtii, että vaikka jokainen tarina on ainutkertainen, on tapa, jolla ne luodaan uudelleen, yhteinen.¹¹⁶ Tämä mielestäni sopii kapteenien vaimoihin. Vaikka heillä jokaisella on oma kokemuksensa merielämästä, he kuitenkin kirjoittivat siitä niin, että vertaaminen muihin on mahdollista. Koska vaimot tuovat esille samoja, heille kaikille tärkeitä aihealueita, on mahdollista löytää yksi yhteinen kokemus – kokemus naisen elämästä laivalla, kokemus valaanpyynnistä ja merieläimistä, kokemus myrskyistä tai kokemus miehistöstä laivan pienessä tilassa.

Päiväkirjoja on tässä tutkimuksessa luettu lähiluvulla. Lähiluvusta on tullut muotikäsité, joka voi tarkoittaa miltei mitä hyvänsä positiiviseksi koettua tarkan

¹¹² Halldórsdóttir & Kinnunen & Leskelä-Kärki 2016, 22–23; Kinnunen 2016, 150; Halldórsdóttir & Kinnunen & Leskelä-Kärki & Possing 2016, 255.

¹¹³ Peltonen, 1999, 41.

¹¹⁴ Carter 2002, 6.

¹¹⁵ Peltonen 2014, 106, 114.

¹¹⁶ Hagmark-Cooper 2005.

analyysin käytäntöä. Näin saatu tieto on keskeisesti ehdollista tietoa, joka voi haastaa aiempien tutkimusten tietoa tai antaa lähtökohdan kokonaan uusille tutkimuksille. Jyrki Pöysä sanoo, samoin kuin Hagmark-Cooper edellä, pohtiessaan lähiluvun avulla saatua tietoa, että lähiluvulla harvoin voidaan todistaa asian olevan noin tai näin.¹¹⁷ Toki Pöysä kirjoittaa lähinnä muisteluteksteistä, jotka eivät ole sama asia kuin tiettyssä hetkessä, spontaanisti kirjoitetut päiväkirjat, mutta silti tietyt lähiluvun teemat toimivat hyvin myös päiväkirjoja luettaessa. Pöysän mukaan lähilukeminen voidaan nähdä yhtenä sovelluksena hermeneutiikassa keskeisen hermeneuttisen kehän periaatteesta, jossa kokonaisuutta ja sen osia tarkastellaan suhteessa toisiinsa. Toisaalta lukeminen pitää nähdä mahdollisimman konkreettisena tutkimuksellisenä operaationa.¹¹⁸

Keravuori mainitsee samoin tutkimusprosessista muodostuvan hermeneuttisen kehän, jossa lähteitä lukemalla esiin nousee uusia kysymyksiä ja uusia näkökulmia. Lukemisen tulee olla pohdittua ja valikoivaa, ja fokuksen on oltava tekstin keskeisimmässä piirteissä.¹¹⁹ Merihistorian tutkimuksissa hyvin harvoin avataan sitä, miten tutkijat ovat lukeneet lähteitä ja miten he ovat päätyneet niiden pohjalta tiettyihin johtopäätöksiin. Tämä pitää paikkansa täysin myös kapteenien vaimojen kohdalla. Heidän onnettomana laivalla elämistään saatetaan perustella yksittäisellä lauseella, mutta tutkija ei kerro, perustaako hän väitteensä mihinkään muuhun kuin ennakko-oletukseen, jolle on haettu aineistosta yksittäinen sitä tukeva esimerkki. Tällainen esimerkki on saatettu vielä irrottaa sekä tekstikontekstista, jonka osa se on, sekä myös tuon ajan ihmisen kokemusmaailmasta tai tavasta kirjoittaa. Kapteenien vaimot esimerkiksi kirjoittivat usein sunnuntaisin koti-ikävästä ja ylipäättään tunteistaan aavalla merellä, sillä sen katsottiin kuuluvan uskonnollisen ihmisen ajatuksiin sunnuntaisin. Samalla, kun he miettivät kotiseurakuntaa ja jumalanpalveluksia, he kokivat vahvasti olevansa erossa heille tärkeistä asioista. Nämä kirjoitukset eivät silti todenna sitä, että he olisivat kokeneet itsensä yksinäisiksi ja onnettomiksi koko ajan tai kokonaisvaltaisesti.

Lähiluvussa suurten aineistomassojen sijasta tarkastelun perustana on pienemmän aineiston, jopa yhden tekstin huolellinen tarkastelu.¹²⁰ Tässä tutkimuksessa on lähiluettu yhdeksän päiväkirjaa ja tavoitteena on ymmärtää syvällisesti päiväkirjoja kirjoittaneiden naisten kokemusta. Ei siis vaan tuoda esille, kuinka he elivät laivoilla, vaan millaisena kokemuksena he kuvaavat sen kirjoituksissaan. Lähiluvun avulla on mahdollista haastaa aiempia tulkintoja, ja tätä olen pyrkinyt tekemään.

¹¹⁷ Hagmark-Cooper 2005; Pöysä 2015, 7.

¹¹⁸ Pöysä 2015, 26–27.

¹¹⁹ Keravuori 2015, 38. Keravuori kirjoittaa, kuinka teemat nousevat tekstistä. Keravuori 2015, 236.

¹²⁰ Pöysä 2015, 157.

Pöysälle lähiluku merkitsee useassa vaiheessa tapahtuvaa lukemista, jossa on ensimmäinen lukukerta ja sen jälkeen tulkintaa muuttavia myöhempiä lukukertoja. Tässä tutkimuksessa on toteutettu tällaista lähilukemista, sillä ensimmäisillä lukukerroilla esille nousseita teemoja on lähdetty tarkentamaan ja selvittämään teemoista nousseiden kysymysten kautta. Pöysän mukaan ideaalisessa lähiluvun prosessissa jokaisen paluun myötä huomio kohdistuu tekstissä osittain eri asioihin kuin ensimmäisellä lukukerralla.¹²¹ Tämä toteutuu myös siinä mielessä, että eri lukukerroilla keskitytään eri osa-alueisiin, joista nyt osa on päätynyt tämän väitöskirjan artikkelien teemoiksi.

Historiantutkijalla lähteet ovat ajallisesti etäällä syntyneitä, kuten tässäkin tutkimuksessa. Pöysän tutkimus pohjaa muisteluaineistoihin, mutta pohdinnat ajasta, tilasta ja toimijuudesta ovat kuitenkin mielestäni liitettävissä myös kirjallisia aineistoja hyödyntävään historiantutkimukseen.¹²² Vaimojen voidaan ajatella kirjoittaneen siinä hetkessä, jossa he olivat, ja usein ainoa aikajana oli se, mitä sinä aamuna, sinä päivänä tai sinä iltana oli tapahtunut. Harvoin kirjoitettiin edes edellisestä päivästä. Vain silloin, kuin kirjoittamisessa oli ollut pidempi tauko, saatettiin koota se, mitä kuluneena aikana oli tapahtunut. Tällaisia taukoja tuli tekstiin, jos vaimo sairastui tai myös silloin, kun he maissa ollessaan eivät ehtineet kirjoittamaan.

Pohtiessaan kerrottua tilaa Pöysä tuo esille sen neljä aspektia. Esimerkiksi samanpaikkaisuus, siis tieto siitä, että kertoja on ollut itse läsnä tapahtumissa, lisää niiden arvoa niin sanottuina todistajanlausuntoina. Tämä omin silmin näkeminen tulee usein esille vaimojen kirjoituksista. Esimerkiksi nähdessään valaan ensimmäistä kertaa he todella sanoittavat kokemuksensa niin, että painottavat tuon kokemuksen merkitystä. Usein tähän liittyy myös ajatus siitä, että jos ei ole itse nähnyt, ei voi ymmärtää, millainen olento valas todella on. Läsnäolo tuo mukaan myös tilan ruumiillisuuden ja aistimuksellisuuden, kuten vaimojen esimerkeistä voidaan myös todeta. Kirjoittamalla tapahtuva muistelu on keskeisesti kirjoittajansa omaa toimijuutta vahvistava teko, ja tämä sopii osin päiväkirjoihinkin. Oli kirjoittajan valinta kirjoittaa päivän tapahtumia ylös vielä myöhään illalla tai myrskysisällä säällä, jolloin kirjoittaminen oli vieläpä vaikeaa.

Pöysä pohtii myös, että on tärkeää tuoda esille, millainen toimijuus itselle kirjoitetaan. Toimijuus voidaan tuottaa ja kokea vain suhteessa toisiin, joko toiminnan kohteena oleviin, toimijuuteen osallistuviin tai toimintaa sivusta seuraaviin. Tämä toimijuuden sosiaalinen peruskehys on luonteeltaan vaihteleva. Sama tapahtuma voidaan jälkikäteen kuvailla eri tavoin riippuen siitä, kenelle asiaa kuvaillaan ja

¹²¹ Pöysä 2015, 30–32; Keravuori 2017, 124–125.

¹²² Pöysä 2015, 39, 75, 79, 84.

missä tarkoituksessa.¹²³ Tätä aspektia olen pohtinut tässä tutkimuksessa esimerkiksi silloin, kun vaimot kirjoittivat valaanpyynnistä – heille sen brutaalius ei ole lähtökohta kirjoituksille, vaan ensinnäkin valaan ihailu ja ihmettely eläimenä ja toisaalta pelko saalistavien miesten turvallisuuden puolesta (usein myös aviomielen) sekä lopulta pohdinta saadusta taloudellisesta voitosta. Vaimot kirjoittivat ensisijassa itselleen tehdäkseen vieraan asian tutuksi. Koska vaimot tiesivät, että kapteenit tai kotona odottava yhteisö, joka oli kuullut valaanpyynnistä jo aiemmin suvun miespuolisten jäsenten kautta, saattoivat lukea heidän kirjoituksiaan, he eivät kauhistelleet tai tuominneet valaanpyyntiä. Sen sijaan, että he olisivat erottaneet itsensä yhteisestä kokemuksesta tuomitsemalla pyynnin, he omaksuivat vallitsevat asenteet.

Lähiluvun esille nostamat teemat ovat löydettävissä koko lähdemateriaalissa, eivät vain yhden naisen kirjoituksissa. Olen kuljettanut seitsemää naista mukana artikkelien teksteissä koko ajan ja viimeisen artikkelin osalta yhdeksää. Tarkoituksena on tuoda esille yhteinen päiväkirjoista esiin nouseva kokemus, ei niinkään vain selittää lukijalle uudelleen, miten vaimot elivät laivalla. Tutkimuksen artikkeleissa on runsaasti vaimojen sitaatteja, jotka todentavat esille tuotuja aiheita ja päätelmiä. Olen pyrkinyt käyttämään lyhyitä sitaatteja sen sijaan, että ne veisivät runsaasti tilaa itse analyysiltä. Niiden avulla pyrin myös sanomaan asioita, en siis tuo niitä esille vain kommentoidakseni niitä, vaan tuodakseni naisten oman äänen kuuluviin. Heidän omien sanojensa kautta haluan todentaa niitä aihealueita, joiden katson tuovan esille kokonaisvaltaisemman ja korrektimman tulkinnan, kuin mihin aiempi tutkimus on päätenyt. Itselleni on ollut tärkeää, että ne päätelmät, joita teen vaimojen päiväkirjoista, ovat todennettavissa vaimojen ”omalla äänellä”. Pelkkä sitaattien käyttö ei takaa mitään, tämä on ollut huomattavissa aiemmasta tutkimuksesta. Valitsemani sitaatit edustavat kuitenkin samankaltaisten kommenttien lukuisaa joukkoa, ne eivät edusta yksittäisiä tapahtumia laivoilla vaan tilanteita, jotka toistuvat kautta päiväkirjojen. Sitaaiteja ei ole irrotettu kontekstistaan todentamaan tiettyä ennako-oletusta, vaan ne ovat monen lukukerran jälkeen itsessään esimerkki päiväkirjojen yleisistä teemoista.

¹²³ Pöysä 2015, 102–103, 120, 129, 135.

3 Tausta

3.1 Valaanpyyntiyhteisöt ja naisen asema Yhdysvaltojen itärannikolla

Yhdysvaltojen teollistuvat pohjoiset osavaltiot suurine satamakaupunkeineen loivat alustan myös valaanpyyntiteollisuudelle, jonka kulta-aikaa oli 1800-luvun alkupuoli. Amerikkalainen valaanpyyntiteollisuus keskittyi 1800-luvun puolivälissä itärannikon kaupunkeihin, kuten Nantucketiin ja New Bedfordiin.¹²⁴ Valaanpyyntiteollisuudesta saadut varat käytettiin uusiin teollisuuden muotoihin, ja samalla laajentunut materiaalisuus loi kysyntää valaanluusta tehdyille tuotteille. Valaanluusta tehtiin erilaisia hyödykkeitä, kuten sateenvarjoja tai naisten korsetteja. Teollinen valaanöljyn käyttö oli mittavaa: sitä käytettiin kynttilöistä kosmetiikkaan ja sillä valaistiin myös uusi urbaani maailma, kun katuvalot syttyivät kaupunkeihin sen avulla.¹²⁵ Vuosittain merillä oli 1850-luvulle tultaessa keskimäärin 600 yhdysvaltalaista valaanpyyntialusta. Nämä laivat toivat tai lähettivät kotisatamaan valaanöljyä ja -luuta yhteensä 8 miljoonan dollarin arvosta joka vuosi. 1850-luvun lopulta eteenpäin teollisuus alkoi hiipua, saalismäärät pienenivät, matkat pitenivät ja osaavia miehistöjä tai kapteeneita oli hankala saada. Vielä 1840-luvulla 90 prosenttia miehistöistä oli kokeneita valaanpyyntäjiä, mutta 1860-luvulla 75 prosentilla ei ollut minkäänlaista kokemusta valaanpyynnistä. Tämän seurauksena kapteeneilla oli entistä suurempi vastuu matkan onnistumisesta, ja samalla erot miehistön ja päällystön välillä kasvoivat.¹²⁶

Maissa valaanpyyntialusten matkoja valvoivat vaikutusvaltaiset agentit, jotka usein omistivat suuren osan laivasta. He huolehtivat käytännön asioista, kuten laivojen varustelusta ja kapteenin, päällystön ja miehistön kiinnittämisestä. Matkat olivat vaarallisia ja kapteeneilta vaadittiin paljon sekä riittävän hyvän saaliin pyydystämiseksi että kurinpidollisesti. Toisaalta yhden voittoisan matkan avulla hyv-

¹²⁴ Kurtz 2013, 58; Davis 1997, 4; Norling 2000, 8, 123.

¹²⁵ Kurtz 2013, 23–24; Roman 2006, 70–71, 87, 121–122, 124; Savage 2019, 104; Davis 1997, 29–30.

¹²⁶ Kurtz 2013, 62–63; Cooper Busch 1994, 2–4, 8; Davis 1997, 16, 19, 41, 131; Norling 2000, 123, 134–135; Schell 2013, 10–11.

onninen kapteeni saattoi saada pienen omaisuuden, jonka turvin voi halutessaan jäädä maihin.¹²⁷ Kapteenit eivät itse omistaneet aluksia, joskin heillä saattoi joskus olla niissä osaomistus esimerkiksi suvun kautta. Valaanpyyntiyhteisöjen merimies-suvut olivat tiukasti kiinni elinkeinossa myös sen jälkeen, kun kapteenin ura merellä oli päättynyt. Saman suvun pojat seuraavassa polvessa saattoivat jo parikymmenvuotiaina olla kypsiä kapteeniksi oltuaan siinä vaiheessa merellä jo vuosia.¹²⁸ Nämä valaanpyyntiyhteisöjen perhesuhteet tulivat hyvin esille myös merellä. Vaimot kirjoittivat, varsinkin vierailujen yhteydessä, lukuisista tutuista ja sidonnaisuuksista eri henkilöiden välillä.¹²⁹

Amerikan itärannikon valaanpyyntiyhteisöt ovat kiinnostaneet tutkijoita, ja esimerkiksi Lisa Norlingin tutkimus naisten merkityksestä valaanpyyntiteollisuudelle oli 1990-luvulla tärkeä avaus siksi, että siinä rannikoiden asukkaat ja kotiin jääneet naiset alettiin hahmottaa osana merihistoriaa. Samoin Merja-Liisa Hinkkanen on tuonut esille, kuinka Itämeren tai Norjan rannikon naiset osallistuivat merellisiin töihin.¹³⁰ Kapteenien vaimot olivat tällaisen rannikkoyhteisön kasvatteja, yhteisön, joka oli oppinut tukemaan merellä tapahtuvaa valaanpyyntiä lukuisin eri tavoin. Yhteisöissä vallitsi yhteinen vaurastumiseen tähtäävä henki, joka sai yksilöt toimimaan laajalti yhteisön puolesta. Samanlaisia merellisiä yhteisöjä oli muun muassa Skotlannissa, Hollannissa, Tanskassa ja Itämeren rannikoilla, joten yhdysvaltalaiset valaanpyyntiyhteisöt eivät olleet ainoita, joissa esimerkiksi avioliittoja solmittiin usein oman yhteisön sisällä.¹³¹

Valaanpyynti kulki ammattina monissa suvuissa, joissa perheen miehet lähtivät sukupolvi toisensa jälkeen merelle. Koska valaanpyynnin kulta-aika oli suhteellisen lyhyt, kosketti se noin kolmea sukupolvea yhteisöjen miehiä. Merellä ja laivoilla eletty elämä tuli tutuksi myös yhteisölle maissa, sillä lähes jokainen sai kirjeitä kaukaisista satamista, jokainen kuuli tarinoita mereltä ja jokaisella oli läheisiä toisissa laivoilla.¹³² Kapteenien merille lähtevät vaimot olivat kuulleet maailmasta, johon he olivat astumassa, mutta kokemus oli aina vahvempi kuin yksikään ennakkoodotus. Valaanpyyntiyhteisöissä lapset, perhe, suku ja ystävät muodostivat vahvan verkon ja taustan, johon yksilöt tavallaan kiinnittivät itsensä. Tuo kodin maisema seurasi vaimoja merelle, ja he kirjoittivat usein kaipaavansa, ei vain henkilöitä, vaan kotiseudun luontoa tietynä vuodenaikana, oman kirkon kirkonkellojen kuminaa sunnuntaisin tai esimerkiksi linnunlaulua. Maissa eläessään he olivat osa omaa

¹²⁷ Roman 2006, 86; Freeman 2010, 131. Valaanpyyntialuksen palkan maksusta ks. esim. Cooper-Busch 1994, 6–7.

¹²⁸ Davis 1997, 390, 404.

¹²⁹ Katso artikkeli neljä.

¹³⁰ Norling 2000; Kirby & Hinkkanen 2000, 237–240.

¹³¹ Goodheart 2018, 65; Kirby & Hinkkanen 2000, 235; Norling 2000, 53.

¹³² Norling 2000, 3–4.

yhteisöään, ja tämä yhteisö oli alati heidän mielessään myös merellä. Vaimot kirjoittivat lukuisten sukulaisten syntymäpäivistä tai kuoleman vuosipäivistä. Usealle vaimolle erityisesti isä tuntuu olleen henkilö, jota muisteltiin.¹³³ Osa vaimoista jätti lapsensa sukulaisten huomaan lähtiessään merelle, ja tämä luonnollisesti aiheutti paljon ikävää mutta toisaalta kertoo myös siitä, että yhteisö halusi mahdollistaa vaimon mukaan lähtemisen.

Viktoriaanisen ajan perheissä oli 1860-luvulla keskimäärin viisi jäsentä. Yleensä kyseessä oli ydinperhe, mutta myös vanhempi sukulainen saattoi elää perheen piirissä.¹³⁴ Kapteenien vaimoille perhe näyttäytyi usein juuri vanhempien ja lapsien kokonaisuutena, mutta perheen yhteydessä mainitaan myös suku ja ystävät. Tutkittaessa 1800-luvulla elänyttä naista esille on myös tuotava 1820-luvulta eteenpäin vallinnut ideaali naisesta ”kodin enkelinä”. Tutkijat ovat eri vuosikymmenillä käyneet vilkasta keskustelua siitä, kuinka vallitseva ajatus yhteiskunnan jakautumisesta julkiseen, työn ja miehen, sekä yksityiseen, naisen ja kodin, maailmaan vaikutti ihmisten todellisessa elämässä. Ideaalin, joka vallitsi vahvasti juuri keskiluokan piirissä, olemassaoloa ei voi kiistää, ja esimerkiksi Norling toteaaakin, että myös valaanpyyntiyhteisöjen naiset olivat hyvin tietoisia ideaalista. Naisten odotettiin olevan viattomia, puhtaita sydämeltään ja täysin omistautuneita perheelleen.¹³⁵

Merellisissä yhteisöissä jaottelu naisen ja miehen tiloihin oli ollut olemassa jo sukupolvien ajan, sillä etenkin nuoret miehet lähtivät töihin merelle ja naiset jäivät maihin hoitamaan kotia ja perhettä. Kuitenkin vasta 1830-luvulla valaanpyyntiyhteisöjen naiset joutuivat sopeutumaan sekä yhä laajenevaan valaanpyyntiteollisuuteen että uuteen ideaaliin, jossa nainen rajattiin kodin piiriin. Ja lopulta, kuten Norling mainitsee, sillä ei ollut oikeastaan merkitystä, kuinka kovasti naiset yrittivät täyttää aikansa ideaaleja tai yrittivätkö he sitä ollenkaan, sillä heidän elämänsä vaikutti joka tapauksessa valaanpyytäjien, eli perheen miesten, merellä viettämä aika.¹³⁶ Julkisen ja yksityisen tilan jaottelua tutkittaessa esille on tuotu, että naisella oli mahdollisuus toimia myös kodin ulkopuolella esimerkiksi vierailujen, ostosten tai erilaisten opintojen kautta, mutta toisaalta nämä liittyivät myös ideaalin kodin ylläpitämiseen. 1850-luvulla, eli samaan aikaan kun vaimojen merille lähteminen yleistyi, yhteiskunnassa alkoi näkyä muutos, joka salli naiselle enemmän mahdollisuuksia. Erilaisten fyysisten ja henkisten tilojen lomittuminen tai törmäminen (julkinen ja yksityinen, mies ja nainen, koti ja työ, vahva ja heikko) loi naisille

¹³³ Brown, 49, 23.1.1848; Lawrence, 16, 17, 33, 24.2.1857 & 7.3.1857 & 1.5.1857 & Ricketson, 13, 38–39, 47, 4.7.1871 & 2.5.1872 & 28.1.1873.

¹³⁴ Gleadle 2001, 188.

¹³⁵ Gordon & Nair 2003, 28–29, 73; Gleadle 2001, 51; Norling 2000, 3–4, 170; Langland 1995, 4; Green 1983, 27–28, 33, 53, 55, 59–60, 86–87; Halttunen 1982, 57–59, 89, 160–165, 195–197; Hellerstein 1981, 2–3; Lerner 1979; Hollis 1979.

¹³⁶ Norling 2000, 3–4, 6, 119, 120–121, 160, 222; Goodheart 2018, 63.

myös mahdollisuuksia. Tutkimuskirjallisuudessa on todettu, ettei ideaali fyysisesti heikosta kodin piirissä toimivasta naisesta vastannut sitä todellisuutta, jossa naiset elivät. Keskiluokkaisen naisen arjessa ei ollut aikaa pohtia ideaalia, sillä päivät täytyivät työnteosta, vaikka nuo työt olivatkin kodin piirissä.¹³⁷ 1840-luvulla merelle lähtenyt nainen ei elänyt ratkaisevasti erilaisessa maailmassa kuin 1870-luvulla päiväkirjaa laivassa kirjoittanut nainen, sillä valaanpyyntiyhteisöissä keskiluokkaisen naisen elämä ei juuri muuttunut näinä aikoina. Vaikka 1850-luvulta eteenpäin tiede alkoi selittää maailmaa eri tavalla kuin uskonto ja vaikka koulutus avautui myös naisille 1800-luvun lopulle tultaessa yhä paremmin, eivät Darwinin tai naisasialiikkeen ajatukset näy merille lähteneiden vaimojen kirjoituksissa.

2000-luvun alussa viktoriaanisia naisia tarkastellut historiantutkimus kääntyi tutkimaan naisten toimijuutta ja sitä, kuinka monimutkaisella tavalla sekä julkinen ja yksityinen tila koettiin yhteen kietoutuneina. Sekä naisella että miehellä oli oma roolinsa näissä molemmissa tiloissa, ja historiantutkimus on vasta alkanut ymmärtää, millaisia keinoja viktoriaanisen ajan naisella oli osallistua myös yhteiskunnalliseen ja poliittiseen toimintaan.¹³⁸ Kathryn Gleadle kirjoittaa, kuinka alemman keskiluokan naisilla oli tärkeä rooli osana aviomiehensä ammatinharjoittamista: asianajajan tytär saattoi hoitaa kirjeenvaihtoa tai papin vaimo pitää pyhäkoulua lapsille.¹³⁹ Merellä olevien miesten vaimot olivat merellisissä yhteisöissä tottuneet hoitamaan perheen asioita myös kodin ulkopuolella. Vaimoilla oli myös ratkaiseva osa perheen taloudessa sikäli, että heidän panoksensa kotitöihin ja lastenkasvatukseen oli olennaisen tärkeä.¹⁴⁰ Miehen rooli isänä oli monisyinen, ja vallan käyttö parisunnan kodissa ja sen hoitamisessa kuului osin myös vaimolle.¹⁴¹ Koti-ideaali pitää sisällään myös sen, että talon isäntä oli kotona iltaisin ja avioparin osana mahdollisesti sosiaalisen elämän.¹⁴² Tämä asetelma sekä muuttui että toteutui laivalla. Vaikka esimerkiksi stuersti tai hyttipoika palveli myös vaimoa, eivät heidän työnsä olleet vaimon vastuulla, vallassa tai suunniteltavissa. Jos nainen oli 1800-luvulla saavuttanut määräävän aseman perheen sisäisessä maailmassa, niin tuon määräysvallan he laivalla osittain menettivät. Toki he edelleen olivat vastuussa esimerkiksi

¹³⁷ Freedman & Hellerstein 1981, 118–119, 122–123; Clinton 1984, 17, 19–20, 40–41, 53, 76–77, 147–148; Green 1983, 93, 150; Halttunen 1982, 57–59, 89, 160–165, 195–197; Langland 1995, 24–25.

¹³⁸ Boylan 2010, 17, 19; Gordon & Nair 2003, 3, 6, 27, 114, 131; Gleadle 2001, 2–5, 58–59, 65, 83, 185, 189–190; Langland 1995, 8, 46; Taylor-Shockley 2010, 5.

¹³⁹ Gleadle 2001, 58.

¹⁴⁰ Norling 2000, 148–149, 156, 158, 160; Gleadle 2001, 52, 58, 61, 79; Langland 1995, 8, 11.

¹⁴¹ Miehen asemaa viktoriaanisen ajan perheissä ja ylipäätään miehisyys-teemaa viktoriaanisella ajalla Britanniassa on tutkinut John Tosh. Kts esim. Tosh 2005, introduction, 130–143, 149.

¹⁴² Langland 1995, 39–40.

lastensa koulutuksesta, perheen vaatehuollosta ja esimerkiksi erilaisten pyhäpäivien vietosta. He myös siivosivat omat hyttinsä, mutta keittiössä oleminen ja ruoanlaitto jäivät pois, samoin kaikki ylläpitoon ja aluksen muuhun puhtauteen liittyvät asiat.

Merellä tämä julkisen ja yksityisen tilan lomittaisuus oli selkeästi olemassa, sillä laiva oli samaan aikaan miesten työtila ja kapteeniperheen koti. Merellisissä yhteisöissä naiset olivat myös hoitaneet perheen taloudellisia asioita miesten poissa ollessa.¹⁴³ Siksi kapteenien vaimojen läsnäolo miesten työpaikalla, eli laivalla, ei ollut niin suuri ristiriita kuin aiemmassa tutkimuksessa on ajateltu. Näistä uusista tulkinnoista huolimatta keskiluokkaisen naisellisuuden ideaali elää edelleen vahvana tutkimuksessa. Uskonto mainitaan useissa tutkimuksissa keskeisenä keskiluokan identiteetin rakentajana ja 1830-luvulta eteenpäin kirjoitettuja käytösoppaita tai elämänohjeita antavia lehtiartikkeleita käytetään edelleen tutkimuksen lähdemateriaalina. Sitä kautta sama ideaali, jossa nainen kuvataan puhtaana ja omistautuvana, viattomana, kauniina ja hyvin käyttäytyvänä, kuuliaisena ja ahkerana täyttämään velvollisuutensa, mainitaan myös uudemmissa tutkimuksissa.¹⁴⁴ Käytösoppaissa vallitseva kuva ideaalista naisesta ei kuitenkaan kerro siitä, millaisia naiset todellisuudessa olivat.

Tässä tutkimuksessa 1800-luvun ideaali erillisistä tiloista koskee eniten pohdintaa siitä, miksi kapteenin vaimo lähti merelle mukaan. Pohdinta on tärkeää siksi, että se vaikutti vaimojen kokemukseen matkan aikana. Valaanpyyntiyhteisöissä pariskunnat menivät naimisiin rakkaudesta, ja pariskuntien välillä tuntuu vallinneen aito ja omistautuva kiintymys. Valaanpyyntiyhteisöjen kapteenien vaimot lähtivät merelle useasta syystä. Yksi tärkeimmistä oli se, että aviopari ei halunnut olla pitkään erossa toisistaan ja kokea pitkää yksinäisyyttä.¹⁴⁵ 1850-luvulle tultaessa matkat kestivät kolmesta viiteen vuotta.¹⁴⁶ Toisaalta ideaali siitä, että ydinperhe oli oma yksikkönsä ja nainen sen moraalinen sydän, joka piti kodin turvasatamana muulta maailmalta,¹⁴⁷ oli osasyynä naisten päätökselle. He siirsivät kodin mukanaan laivoille, vaikka tuo yksityinen kodin tila laivalla oli vain muutaman hytin kokoinen. Kyse oli ennemmin henkisestä tilasta: aviomiehen seura koettiin aidosti niin tärkeänä, että se ylitti muut näkökulmat. Vaimot olivat merellä, koska he halusivat olla miehensä seurassa. Yhdessäolo muuttui normiksi, joka määritteli avioliittoa ja pariskunnan osapuolten tärkeyttä toisilleen.

¹⁴³ Norling 2000, 148–149.

¹⁴⁴ Gordon & Nair 2003, 28–29, 73; Gleadle 2001, 51; Matthews 2002, 33.

¹⁴⁵ Mackay 1993, 13; Norling 2000, 183; Garner 1966, xvii; Ricketson 1958, 22, 5.10.1871.

¹⁴⁶ Goodheart 2018, 83; Kurtz 2013, 28; Ritchie 2002, 96; Norling 2000, 7; Druett 1991, 24.

¹⁴⁷ Norling 2000, 199; Gleadle 2001, 79, 84.

Toisaalta tämä monimutkainen kuvio yksityisiin ja julkisiin tiloihin, joissa naisen paikka oli kodin moraalien ja lämmön vartijana ja miehen edustamassa perhettä ulospäin kovassa ja kylmässä maailmassa kodin ulkopuolella, teki lähdön perustelun vaimolle yksinkertaiseksi. Perhe oli yksikkö, jossa molempia tarvittiin. Vaimon oli lähdettävä merelle, jotta tuo yksikkö olisi toiminut tarkoituksenmukaisesti. Silloin kun vaimon lähteminen oli yhteinen päätös tai tapahtui vaimon vaatimuksesta, se loi pohjaa vaimon pärjäämiselle merellä. Kun taas vaimo lähti mukaan vain aviomiehen toiveesta tai joskus jopa käskystä, oli tilanne vaikeampi. Vaimolla oli entistä suurempi halu osoittaa ratkaisu onnistuneeksi, jos sukulaiset olivat vastustaneet vaimon mukaan lähtemistä, kuten vielä 1840-luvulla saattoi käydä.¹⁴⁸ Tämä lähtötilanne vaikutti mielestäni monin tavoin siihen, kuinka vaimo koki ajan merellä. Tämä tulee myös ottaa huomioon heidän tekstejään tutkittaessa.

Vaimot olivat osa yhteisöään ja sen luomaa maailmankuvaa myös laivoilla, eikä tuo maailmankuva juuri muuttunut, vaikka he kokivat ja näkivät paljon. Se, että yhä useampi nainen lähti mukaan laivoille, teki tavasta yleisemmän juuri valaanpyyntiyhteisöissä, kuten Goodheart tuo omassa tutkimuksessaan esille. Goodheart perustelee, miksi vaimojen matkoilla ei ollut vaikutusta vain heidän omaan elämänsä tai perheeseensä vaan koko valaanpyyntiyhteisöön. Laivojen omistajat olivat kahta mieltä vaimon läsnäolosta laivalla: sen ajateltiin olevan joko häiriöksi tai parantavan moraalialia.¹⁴⁹ Tutkimuksissa on usein esitetty, että miehistö ei pitänyt siitä, että vaimo oli mukana matkalla ja että vaimot olisivat häivyttäneet miehistöön liittyvät ikävät tapahtumat pois kirjoituksistaan. Tämän tutkimuksen vaimot kirjoittavat ongelmista miehistön kanssa, ja esimerkiksi Martha Brown totesi, ettei hänen läsnäolollaan ole ollut vaikutusta miehistön käyttäytymiseen.¹⁵⁰

Kodin ja julkisen maailman erottavan ideaalin vallalla oloon verrattuna naisten merille lähteminen oli ennenkuulumatonta. Sellaisena se ei kuitenkaan esittäydy naisten omissa kirjoituksissa, vaikka he merille lähtemisen syitä avaavatkin. Jokin ristiriita on siis olemassa 1800-luvun naisesta tutkimuksissa annetussa kuvassa verrattuna siihen, miltä kuva näyttää kapteenien vaimojen jättämien lähteiden perusteella. Tämä ristiriita ei ole tämän väitöskirjan aihe, mutta se on tärkeä tiedostaa, koska naisten merille lähteminen osoittaa uusien tulkintojen mukaista toimijuutta. Tämä tutkimus laajentaa kuvaa valaanpyyntivaimoista 2000-luvun tulkintojen mukaisesti suuntaan, jossa naisten asema nähdään monipuolisempana ja jossa suunnataan katse käytösoppaiden luoman ideaalin taakse ja yli todelliseen naiseen.

¹⁴⁸ Goodheart 2018, 60, 83; Druett 1991, 19; Druett 1992, 4, 324.

¹⁴⁹ Schell 2013, 138.

¹⁵⁰ Brown 1993, 50, 1.2.1848.

3.2 Elämän puitteet valaanpyyntialuksilla

Meri on usein ajateltu erottavana elementtinä, jonain, joka piti ylittää päästäkseen jonnekin. Toisaalta se oli uusiin maihin johdettava väylä, joka samalla tarjosi kanavan siirtää hyödykkeitä, tietoa, uskontoja ja innovaatioita. Vasta 1850-luvulla meri alkoi kiinnostaa elementtinä, jonka pinnan alle haluttiin nähdä ja jota haluttiin tutkia. Merivirrat, merieläimet ja meren syvyys alkoivat kiinnostaa tiedemiehiä. Tätä aiemmin meri oli ollut vain kalastajien, valaanpyytäjien, seikkailijoiden ja kauppalaivojen sekä tutkimusmatkalaisten valtakuntaa. Mereen liittyvä tietämys on usein siirretty kokemustietona sukupolvelta toiselle eikä sitä opittu kirjoista. Tieteellinen tieto merestä oli pitkään jäljessä tätä perintönä siirtynyttä tietoa.¹⁵¹ Donald B. Freeman kirjoittaa tutkimuksessaan Tyynestä Valtamerestä, kuinka käsityksemme ja tietomme tästä laajasta merialueesta, jolla myös suurin osa tämän tutkimuksen valaanpyyntialuksista matkasi, on vasta lähiaikoina kehittynyt ja kypsynyt. Tyynenmeren koon ja luonteen ymmärtäminen vaati ihmiseltä vuosisatoja.¹⁵²

Valaanpyynnistä, valaanpyyntialuksista sekä niiden miehistöistä ja laivoilla harjoitetusta tiukasta kurista, valaanpyynnin taloudellisista vaikutuksista sekä siihen liittyvästä runsaasta kaunokirjallisuudesta on olemassa paljon tutkimuksia ja myös ei-akateemista tietokirjallisuutta. Aihe on innostanut niin tutkijoita, kirjailijoita kuin taiteilijoita luomaan kuvaa toiminnasta, jossa tosimit, sankarit, kohtasivat merten jättiläisen. Valaanpyynnin kuvauksia löytyy jokaisesta pyyntiä käsittelevästä teoksesta, ja myös miehistölle maksettavat palkat tai ylipäättään miehistön elämää aluksilla kuvataan monissa teoksissa ansiokkaasti.¹⁵³ Perinne on myös pitkä, sillä on olemassa erittäin hyviä valaanpyynnistä kertovia perusteoksia vuosikymmenten takaa.¹⁵⁴

Valas on ollut arvostettu saalis, josta alkuperäiskansat käyttivät kaiken hyödykseen.¹⁵⁵ Ajan kuluessa pyynti muuttui ammattimaisemmaksi ja tekniikat kehittyivät. Valaanpyynnin luonne muuttui kokonaan, kun se siirtyi rannikolta aluksille. Valas paloiteltiin ja rasva poltettiin öljyksi merellä. Valaanpyyntialukset purjehtivat ensin Atlantilla mutta laajensivat sitten matkojaan maapallon ympäri.¹⁵⁶ Tällöin matkat pitenevät niin, että pariskuntien erossaoloaika alkoi muotoutua liian pitkäksi. Kapteenit saattoivat nähdä ensimmäisen kerran lapsiaan kolmivuotiaina, ja useat vaimot kirjoittivat, kuinka he vuosien avioliiton jälkeen olivat olleet yhdessä mie-

¹⁵¹ Latva 2019, 82; Rozwadowski 2005, 33–35, 39–40, 43, 178–179; Kirby & Hinkkanen 2000, 1–3, 21.

¹⁵² Freeman 2010, 3–5, 238.

¹⁵³ Schell 2013, 38; Goodheart 2018, 45–47; Druett 1991, 59–67.

¹⁵⁴ Starbuck 1878, reprint 1989; Foster 1953; Hegarty 1964.

¹⁵⁵ Ks. esim. Roman 2006, 8–9, 33.

¹⁵⁶ Davis 1997, 36, 39; Norling 2000, 120.

hensä kanssa vain joitakin kuukausia.¹⁵⁷ On siis aivan luonnollista, että matkojen näin pidentyessä naiset lähtivät miehensä mukana matkaan. Toisaalta myös yleinen asenne merta ja matkustusta kohtaan muuttui 1800-luvun kuluessa. Tulkinnasta riippuen naisen joko ajateltiin olevan niin valmis taistelemaan koti-ideaalin puolesta, että he lähtivät toteuttamaan sitä merelle, tai toisaalta heidän kerrotaan oppineen niin itsenäisiksi, että he halusivat lähteä mukaan merelle. Ensimmäiset naiset lähtivät mukaan jo 1800-luvun alkupuolella kun Mary Hayden Russel purjehti miehensä mukana vuonna 1823 ja Eliza Underwood vuonna 1830–1831. Mutta vasta 1840-luvulla yhä useammat naiset lähtivät matkaan Mary Brewsterin ollessa ensimmäinen, jonka matkasta on säilynyt kokonainen päiväkirja.¹⁵⁸

Valaanpyyntialusten matkat erosivat sinä aikana, kun tutkimuksen vaimot olivat laivoilla mukana, tavallisten kauppa-alusten matkoista, sillä ne kulkivat kauppareittien ulkopuolella. Matkat kestivät kokonaisuudessaan useita vuosia, yleisimmin kolmesta viiteen vuotta. Laivoilla saatettiin olla jopa seitsemän kuukautta pysähtymättä satamaan. Laivat seurasivat valaiden reittejä, ja matkat jakautuivat erilaisiin osiin pyyntikausien mukaan. Valaanpyyntialukset olivat pioneereja monilla pohjoisilla vesialueilla.¹⁵⁹ Valaanpyyntialusten kerrotaan risteilleen valaanpyyntivesillä viikkoja tai kuukausia päämäärättömästi valaita hakien.¹⁶⁰ Myös vaimot kirjoittivat, kuinka viikot kuluivat ja valaita ei näkynyt. Esimerkiksi Eliza Brock kirjoitti usein, kuinka laivalla oli tylsää, koska valaita ei ollut eikä pyyntiä saatu suoritettua, eikä näin ollen mitään tapahtunut. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että vaimo olisi kokenut merielämän tylsänä, vaan he nimenomaan kokivat valaiden vähyyden aiheuttavan tylsyyttä.¹⁶¹

Vaimoille tilanne oli hankala myös siksi, että matka kesti sitä pidempään, mitä kauemmin valaat pysyivät poissa, ja saalis jäi saamatta. Tämän lisäksi vaimot joutuivat tukemaan murehtivaa miestään, jolle valaiden puuttuminen merkitsi tulojen vähyyden lisäksi huolta omasta ammattitaidosta ja muiden arvostuksesta.¹⁶² Peter Kurtz kuitenkin tuo esille, kuinka kapteenit saivat laivan omistajilta ennen matkalle lähtöään tarkat ohjeet siitä, mistä valaita tulisi hakea. Ohjeet oli koottu valaiden vaellusreittien mukaan, jotka taas seurasivat valaiden ravintoa. Myös merivirrat ja meriveden lämpötila otettiin ohjeissa huomioon, sillä valaat viihtyivät alueilla, joilla meriveden lämpötila oli suhteellisen tasainen.¹⁶³

¹⁵⁷ Druett 1991, 23–24; Norling 2000, 167, 191.

¹⁵⁸ Norling 2000, 238–239; Goodheart 2018, 83–84; Druett 1992, xvi.

¹⁵⁹ Knox-Johnston 2019, 80; Schell 2013, 75–78; Norling 2000, 137; Ross 1997, xix.

¹⁶⁰ Cooper-Busch 1994, 193.

¹⁶¹ Brock, 15.11.1853 & 1.3.1854; Williams, 112, 15.2.1860 & 26.6.1860; Lawrence, 179, 11.8.1859.

¹⁶² Lawrence, 115, 1.8.1858 & 6.3.1860.

¹⁶³ Kurtz 2013, 33.

Aavan meren koettiin olevan villi paikka yhteiskunnan ulkopuolella. Esimerkiksi merihirviöihin uskottiin laajalti vielä 1880-luvulla, ei tosin varsinaisten merenkulkijoiden keskuudessa.¹⁶⁴ Merihistoriallinen kirjallisuus ja tutkimus kuvaavat merimiesten ja ylipäättään elämää merellä aina vaaralliseksi: kerrotaan haaksirikoisista, vihamielisistä alkuperäiskansoista ja merirosvoista, sairauksista ja aliravitsemuksesta. Tutkijat ovat kysyneet, että ”Miksi kukaan lähti merelle?”¹⁶⁵ Myös merimiehet itse kuvaavat usein merielämän surkeana.¹⁶⁶ Asian kääntöpuolena olivat kuitenkin vapaus, kokemukset ja laivayhteisön suoma esimerkki oikean miehen mallista. Valaanpyytäjillä tämä mestari-oppipoika -rakenne oli vahva. Useat kapteenitkin olivat aloittaneet uransa laivoilla hierarkian alapäästä nuorina poikina. Valaanpyynti oli vaarallista, pelottavaa ja likaista työtä ja elämä laivoilla kovaa.¹⁶⁷ Silti se antoi mahdollisuuden näyttää rohkeutta silloin, kun laivoja esimerkiksi irrotettiin jäistä tai joka kerta, kun pyyntivene lähti saalistamaan valasta.¹⁶⁸ Amerikkalaisessa kirjallisessa kulttuurissa nimenomaan valaanpyytäjät olivat esimerkki amerikkalaisista sankareista, tosimehistä, jotka taistelivat merten hirviöitä vastaan.¹⁶⁹

Kuolemantapauksia sattui joka matkalla ja usein juuri valaanpyynnin yhteydessä.¹⁷⁰ Loukkaantuneet valaat saattoivat syöksyä pyyntiveneiden päälle ja miehet päätyä sen mukana syvyysiin köysiin kietoutuneina. Eri valaslajit käyttäytyivät eri tavoin. Osa oli vaarallisempia kuin toiset, ja esimerkiksi poikasensa pyytäjille menettänyt äitivalas raivostui usein. Pyynti oli kärsimystä valaille, mutta 1800-luvulla niitä ajateltiin olevan meren syvyyksissä määrättömästi.¹⁷¹ Tämän lisäksi ihmisellä nähtiin olevan Jumalan suoma valta saalistaa eläimiä. Vaimoille pyynti oli uusi ja vieras kokemus, ja se erottaa nämä vaimot kauppa-aluksilla matkanneista vaimoista. Pyyntivesillä oleminen oli erityislaatuista aikaa, sillä valaiden ollessa näköpiirissä ja pyynnin onnistuessa töitä tehtiin kaikkina vuorokaudenaikoina, myös sunnuntaisin. Pyyntivesillä oli myös usein kymmeniä laivoja samaan aikaan, ja alusten välillä suoritettiin vierailuja tai retkeiltiin maissa. Yhteisöllisyys oli osa valaanpyyntialuksilla vietettyä elämää. 1850-luvulle tultaessa miehistöissä ei välttämättä ollut enää vain kotiseutujen miehiä,¹⁷² mutta päällystöt oli edelleen koottu tutuista

¹⁶⁴ Rozwadowski 2005, 39–42, 137–139.

¹⁶⁵ Lewis-Jones 2019, 11–12; Roman 2006, 73, 75.

¹⁶⁶ Lewis-Jones 2019, 42.

¹⁶⁷ Russ 2019, 272; Herbert 2019, 284.

¹⁶⁸ Hardy 1967, 27.

¹⁶⁹ Schell 2013, 1–2, 41–42.

¹⁷⁰ Davis 1997, 151; Cooper-Busch 1994, 16, 170–171.

¹⁷¹ Roman 2006, 93, 114. Davis kirjoittaa, kuinka 1920-luvulla alettiin ymmärtää, ettei valaita ollut meressä loputtomasti. Davis 1997, 51.

¹⁷² Cooper-Busch 1994, 45, 48.

kotiyhteisön miehistä, jotka olivat kasvaneet pyyntikulttuurissa ja lähteneet merille jo poikina. Usein miehet olivat sukulaisia, sillä valaanpyyntiyhteisöt olivat pieniä yhteisöjä, joissa tietyt suvut järjestivät avioliittoja keskenään.¹⁷³

Jos naisten kohtaama meri oli ambivalentti ympäristö, oli myös laivalla monia eri rooleja. Laiva voidaan ymmärtää sekä fyysisenä että maantieteellisenä tilana. Laiva rakennettuna tilana kohtasi vaimojen kirjoituksissa meren, joka on koettu myös kolmiulotteisena maisemana. Tilan ja paikan on nähty muovaavan identiteettiä ja kokemuksia, ja näin luonnollisesti oli myös merellä.¹⁷⁴ Siellä naiset elivät monissa lomittaisissa tiloissa. Laiva oli koti, ja siksi yksityinen tila, mutta se oli myös kapteenin ja miesten työpaikka ja näin ollen julkinen tila. Laivalle lähtiessään vaimo hylkäsi rakkaan kotinsa maissa, ja mursi samalla miehiseen tilaan liittyviä normeja, sillä aikaisemmin nainen oli ollut maissa ja mies merellä.

1800-luvulla ihmisten elinolot olivat monin tavoin lähempänä laivaolosuhteita kuin äkkiseltään ajatellaan, sillä sää ja vuodenaajat vaikuttivat myös maissa elettyyn elämään. Tulvat, kuumat tuulet, pakkaset ja maastopalot toivat luonnon lähelle ihmistä, joka 1800-luvulla ei pystynyt hallitsemaan niitä siinä määrin, kuin mihiin nykyajan ihminen on tottunut. Siksi meri ympäristönä ei välttämättä ollut sen pahempi ympäristö kuin mitä maissa koetut sääolot. Toki se oli kiistatta erilainen ympäristö.¹⁷⁵

Aiemmassa tutkimuksessa kuvaillaan tarkasti aluksia, joilla vaimot purjehtivat. Tilat, joissa elettiin arkista elämää, olivat luonnollisesti pieniä. Toisaalta alus matkasi maailman ympäri, ja tarjosi näin kokemuksen avarasta maailmasta. Valaanpyyntialukset eivät olleet kauniita ja ylviä samalla tavalla kuin loisteliaat kauppaalukset. Niille tärkeämpää oli riittävä rahtitila, ja kannelle piti mahtua myös valaanpyynnissä käytettävät veneet. Kapteenien vaimot kuitenkin poikkeuksetta arvostivat omaa alustaan siitäkin huolimatta, että tunnistivat sen hitaaksi purjehtijaksi tai sisätiloiltaan kuluneeksi. Mary Lawrence kirjoitti tiloistaan: ”Sillä aikaa kun olimme satamassa, makuuhuonettani laajennettiin, ja nyt luulen ettei kellään toisella naisella valaanpyyntivesillä ole niin suurta ja hyvää huonetta kuin minulla.”¹⁷⁶ Valaanpyyntialukset olivat noin 30 metrisiä parkkeja, 1850-luvulta eteenpäin myös klippereiksi muunnettuja. Miehistö eli laivan etuosassa, ja takaosa oli varattu päällystölle.¹⁷⁷ Vaimo eli kapteenin hytissä ja laivan salongissa. Vaimon tila laivalla jaettiin aina aviomiehen tai lasten kanssa, sielläkin vaimo oli osa perhettä, ja se

¹⁷³ Davis 1997, 386.

¹⁷⁴ Colville 2015.

¹⁷⁵ Sutherland 1989, 210.

¹⁷⁶ Lawrence 1966, 57, 18.11.1857.

¹⁷⁷ Roman 2006, 74; Norling 2000, 244–245; Cooper-Busch 1994, 13; Davis 1997, 11, 47, 225, 235, 269; Druett 1992, 4–8; Garner 1966, xv; Brewster 1992, 299–300, 6.12.1847 & 7.12.1847.

määritti hänen tilansa. Joskus heille rakennettiin ulos takakannelle lisähuone, joka oli pariskunnan yksityistä tilaa, kun taas salonki piti jakaa muun päällystön kanssa, ja myös ruokailu tapahtui lähes aina yhdessä perämiesten kanssa. Vaimolla ei ollut asiaa laivan keittiöön, jossa läsnä oli laivan kokki, eikä laivan kannelle, takakannta lukuun ottamatta, tai miehistön tiloihin.¹⁷⁸ Tämä oli turvallisuuden kannalta tärkeää ja mielestäni järkevä selitys sille, miksi nainen ei voinut kulkea pitkin miesten työtilaa.

Ahtaiden tilojen ja merenkäynnin rasitteiden lisäksi kiusana olivat alati kosteus ja erilaiset tuohyönteiset, kuten torakat. Naisen normaali työnteke, kuten pyykinpesu, oli välillä mahdotonta, kun tuuli vei mukanaan kuivumaan ripustetut pyykki, tai aallot kaatoivat pesusoikon.¹⁷⁹ Toisaalta pitää huomioida, ettei maissakaan 1800-luvun puolivälissä taloissa ollut putkistoja ja vessana toimi ulkokäymälä.¹⁸⁰ Maissakin kylvyssä käytiin harvoin ja henkilökohtainen pesu suoritettiin usein vain märillä pyyhkeillä. 1800-luvun maailma oli täynnä hajuja aivan eri tavalla kuin oma maailmamme: eläimiä teurastettiin kotona, viemäreitä ei ollut, ja ihmisen oma hygienia oli erilaisella tasolla. Keinovalaistuksen vähyydestä johtuen maailma oli öisin nykyistä pimeämpi paikka, joten vaimoille valoisat kesäyöt pohjoisilla vesialueilla olivat aito ihmetyksen aihe. Ruoka aluksilla oli varmasti huonompaa kuin maissa siitäkkin huolimatta, että aluksen kannella pidettiin sikoja, kanoja ja vuohia, joista saatiin tuoretta lihaa matkan aikana. Lisäksi Tyynenmeren saarilta saatiin täydennystä ruokavaroihin. Eksoottiset hedelmät saavat paljon innostuneita huomioita vaimoilta, ja he säilöivät muun muassa ananasta kotiin vietäväksi.¹⁸¹

Valaanpyyntialukset uskaltautuivat saaliinsa perässä avoimille ulapoille, joista ei ollut karttoja tai joilla ei kuljettu tuttuja reittejä. Toisaalta pyyntivesille pääseminen edellytti kulkua kapeista salmista jääolosuhteiden armoilla. Valaanpyytäjät tunsivat saaliinsa ja tutustuivat siihen koko ajan paremmin.¹⁸² Valaat, jotka veivät harppuunaköydet mukanaan syvyysiksiin, todensivat valaanpyytäjille merten syvyyksistä. Valaanpyytäjät oppivat myös seuraamaan, millaisia alueita merissä valaat välttelivät tai missä oli paljon valaiden ravintoa. Yksityiskohtaista tietoa merkittiin lukemattomiin lokikirjoihin ja tietoa välitettiin laivasta toiseen. Aluksilla myös merkittiin ylös tietoa tuulista ja merivirroista. Tämä tieto ei kuitenkaan tavoittanut tiedemiehiä tai mikäli tavoitti, pyytäjiä ei uskottu.¹⁸³ Kapteenin vastuulla

¹⁷⁸ Druett 1991, 39–40; Kirby & Hinkkanen 2000, 244.

¹⁷⁹ Brewster 1992, 40, 349, 20.2.1846 & 31.10.1848; Brown 1993, 46, 55, 3.1.1848 & 8.3.1848; Penniman 1989, 21–22.8.1867; Crapo, 8.3.1866.

¹⁸⁰ Green 1983, 104.

¹⁸¹ Lawrence 1966, 4–5, 40, 59, 211, 10.12.1856 & 27.6.1857 & 10.12.1857 & 2.1.1860; Penniman 1989, 11.2.1865 & 19.12.1867.

¹⁸² Roman 2006, 56; Davis 1997, 320.

¹⁸³ Rozwadowski 2005, 39, 41–43; Latva 2019, 90, 94, 106.

oli lukemattomia asioita, joita pitkä merimatka toi mukanaan: sairaudet, kapinat, onnettomuudet ja rikkoutumiset haastoivat kapteeneita ja heidän miehistöjään. Valaanpyyntialusten kapteenit saivat kolminkertaista palkkaa kauppalaivoihin verrattuna, mutta silti heitä ei arvostettu samalla tavalla purjehtijoina. Valaanpyyntiyhteisöissä heitä sen sijaan arvostettiin, sillä niissä tiedostettiin hyvin, että hyvä kapteeni oli elintärkeä matkan onnistumiselle.¹⁸⁴

Historian isot kehityskulut näkyvät hyvin valaanpyyntiteollisuuden kehityksessä. Kun maailmassa 1800-luvun jälkipuoliskolla siirryttiin enenevässä määrin kaasuun, höyryyn ja sähköön, ei valaanöljylle ollut enää tarvetta. Pyynti silti jatkui tuhoisin seurauksin vielä 1900-luvullakin.¹⁸⁵ Tutkimuksissa valaiden vähenemisestä on esitetty vastakkaisia ajatuksia. Davis, Gallman ja Gleiter pohtivat, että saattoiko olla niin, että valaita ei metsästetty loppuun, vaan ne oppivat välttämään saalistajia. He eivät myöskään pidä todennäköisenä, että yksi pyyntialue olisi ensin niin sanotusti metsästetty loppuun ja sitten vasta siirrytty seuraaville vesialueille.¹⁸⁶ Kurtz puolestaan kirjoittaa, kuinka nykyajan näkökulmasta valaanpyynti oli barbaarista ja ahnetta ja että kymmenet tuhannet valaat metsästettiin lähes sukupuuttoon. Nyt 2010-luvulle tultaessa jäljellä on enää vajaa kaksituhatta etelänmustavalaista ja grönlandinvalaspopulaatiot ovat vähentyneet 85 prosenttia, kun taas Atlantin harmaavalas kuoli sukupuuttoon. Myös Simmons kirjoittaa, kuinka vuoden 1920 mennessä kuusi suurta valaspopulaatiota oli romahtanut. Mutta 1800-luvulla valaiden ajateltiin olevan loppumaton resurssi, hieman samoin kuin Amerikan preerioiden biisonien, joita – toisin kuin valaita – metsästettiin myös hivin vuoksi.¹⁸⁷

Valaanpyyntimatkoilla laivan miehistö ja päällystö tekivät enemmän töitä yhdessä ja kokivat myös vaarallisen pyynnin yleensä yhdessä.¹⁸⁸ Tämä vaikutti siihen, kuinka miehistö toisaalta arvosti kapteenia ja toisaalta siihen, että päällystö oli tekemisissä miehistön kanssa läheisesti esimerkiksi pyyntiveneissä. Lisäksi matkan kesto ja matkan pitkät osuudet ilman pysähdyksiä satamassa aiheuttivat sen, että kaikkien oli pakko tulla toimeen keskenään. Tämä ei silti tarkoittanut, etteikö laivoilla ollut erilaisia järjestyshäiriöitä, kapinointia tai rettelöintiä. Vaimot kirjoittivat näistä miehistöön liittyvistä tapahtumista.¹⁸⁹ Usein he tuovat ilmi, että aviomies ei olisi halunnut rasittaa vaimoa ikävillä asioilla. Martha Brown: ”Kapteeni tuli alas

¹⁸⁴ Kurtz 2013, 52; Norling 2000, 131; Cooper-Busch 1994, 9; Davis 1997, 16, 151, 179.

¹⁸⁵ Davis 1997, 50–51; Roman 2006, 140, 169; Latva 2019, 83.

¹⁸⁶ Davis 1997, 132, 138, 148.

¹⁸⁷ Kurtz 2013, 39; Simmons 2008, 140.

¹⁸⁸ Williams 1964, 77, 21.7.1859; Lawrence, 122, 28.8.1858; Ricketson, 75–76, 26.8.1874.

¹⁸⁹ Ricketson 1958, 47, 74, 78, 21.2.1873 & 2.7.1874 & 26.9.1874; Lawrence 1966, 66, 18.1.1858.

näyttäen masentuneelta. Kysyin häneltä mikä oli vialla...hän sanoi yhden merimiehistä ottaneen itse ohjat ja lyöneen kokematonta portugalilaista merimiestä useaan kertaan,...”¹⁹⁰

Valaanpyynnistä on kuvauksia sekä aiemmissa vaimoja käsittelevissä tutkimuksissa että lukuisissa muissa teoksissa. Esimerkiksi 1920-luvulta Sir Alastair Hardyn *Great Waters* — teoksessa valaanpyyntiä kuvataan seuraavasti: ”Valaan tuhossa on jotain erittäin tuskallista, sillä vaikka se osoittaa jälkeläisiään kohtaan kiintymystä, joka olisi ylivoimaisen älyn omaavalle ihmisellekin kunniakasta; silti mahdollisuutta seikkailuun, arvokasta palkintoa, iloa saaliista, ei voi uhrata säälin tunteiden vuoksi.”¹⁹¹ Tämän tutkimuksen kannalta on relevanttia tuoda esille lyhyesti, kuinka valaita pyydettiin pienissä pyyntiveneissä, joissa jokaisessa oli oma 5–6 hengen miehistö. Harppuunaa käyttävä miehistön jäsen oli saalistuksen kannalta avainasemassa, sillä jos hän ei osunut valaaseen, oli kaikkien työ turhaa.¹⁹² Mary Brewster kirjoitti heinäkuussa vuonna 1848: ”veneet ovat jahdanneet ja se on ainut mitä tiedämme – emme koskaan saa alusta täyteen tällä kaudella elleivät he työskentele rivakammin ja nopeammin. on ärsyttävää nähdä niin paljon valaita ja niin kauniita ilmoja ja niin huonoja valaanpyyntäjiä.”¹⁹³

Työ oli vaarallista, ja vaimot kuvasivat usein, kuinka valaat vetivät perässään pieniä pyyntiveneitä tuntikausia aavalla merellä, ennen kuin ne kuolivat. Joskus veneet palasivat laivalle valaan kanssa vasta seuraavana päivänä, ja vaimot joutuivat pelkäämään aviomiehensä puolesta, jos tämä oli mukana veneessä. Kun valas oli laivan vierellä, siitä paloitteltiin rasva polttotynnyreihin ja keitettiin öljyksi, joka varastoitiin tynnyreissä laivan ruumaan. Paloittelu ja rasvanpolto likasivat laivan ja olivat raskasta työtä, varsinkin jos laiva oli kovassa aallokossa, jolloin valaan leikkaaminen laivan kyljellä oli lähes mahdotonta. Silloin miesten riesana olivat putoamisvaara ja valaanlihaa kärkkyvät hait.¹⁹⁴ Vaimot pysyivät näinä kiireisinä aikoina usein hyteissään välttääkseen vaatteidensa likaantumista ja myös siksi, että kannet olivat liukkaat, ja rasvankeitosta tuleva haju oli etova. Toisaalta he halusivat tietää, kuinka kaikki tapahtui, ja olivat siksi välillä katselemassa, miten miehistö työskenteli. Annie Ricketson kirjoitti: ”Näin heidän paloittelevan valaita, ja mitään niin rasvaista toimintaa en ole koskaan ennen todistanut.”¹⁹⁵

Amerikan sisällissota vaurioitti monia mukana olleita valaanpyyntialuksia ja osa aluksista tuhoutui Jäämerellä jäätyään jäiden saartamiksi ja murskaamiksi

¹⁹⁰ Brown 1993, 36, 8.11.1847.

¹⁹¹ Hardy 1967, 188, kuvausta valaanpyynnistä ks. sivut 179–189. Ks myös Druett 1991, 59–67; Davis 1997, 273–274 & 283–286; Roman 2006, 78–79, 81–82.

¹⁹² Roman 2006, 78–79.

¹⁹³ Brewster 1992, 389, 22.7.1849.

¹⁹⁴ Roman 2006, 81–82; Schell 2013, 114–115.

¹⁹⁵ Ricketson, 1958, 11, 18.5.1871.

vuonna 1871.¹⁹⁶ Nämä olivat iskuja, joista valaanpyyntilavasto ei enää kunnolla palautunut ennalleen. Purjealuksilla tapahtuva valaanpyynti väheni 1800-luvun lopulla. Koska höyrylaivojen rakentaminen ja ylläpito oli kalliimpaa kuin purjealusten, ne eivät syrjäyttäneet purjealuksia kovinkaan nopeasti. Vain puolet pyyntimatkoista tehtiin höyryaluksilla vuonna 1897. Höyrylaivat ja uudenlaiset pyyntivälineet tekivät pyynnistä tehokkaampaa, ja pyynnin luonne muuttui teollisemmaksi myös merellä.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Cooper-Busch 1994, 4; Williams 1964, 237.

¹⁹⁷ Davis 1997, 45.

4 Viitekehys

4.1 Merihistoria

Tämä tutkimus on ennen kaikkea merihistoriaa. Merihistoria on jo pitkään yrittänyt pureutua niihin yhtymäkohtiin, missä merellinen maailma kohtaa laajemmat historialliset kehityskulut. Merellisen maailman tutkimus liittyy niin sosiaalisiin, poliittisiin, taloudellisiin kuin kulttuurisiinkin aihepiireihin. Myös sukupuoli-käsitteen tutkiminen merellisen maailman kontekstissa on tuonut esille uusia tulkintoja merellisistä yhteisöistä.¹⁹⁸ Aiemmin merihistoria on keskittynyt melko kapeasti teemoihin, jotka liittyvät laivaston ja laivojen tutkimiseen sekä kauppamerenkulkuun. Nykyään merihistoria määritellään meren ja ihmisen välisen suhteen tutkimukseksi. David J. Starkey ja Michaela Barnard pohtivat, kuinka merihistorian ongelmana on kuitenkin se, että sen aseman vahvistuessa ja kiinnostuksen lisääntyessä sen akateeminen tutkimus on jäänyt jälkeen historian tutkimuksen yleisestä kehityksestä. Ainakin Britanniassa tapahtunut taloushistorian niin sanottu romahtaminen on vaikuttanut merihistorian kehitykseen vahvasti, sillä Starkeyn ja Barnardin mukaan koko oppiaineen kehitys on ollut vahvasti juuri niiden tutkijoiden varassa, jotka ovat tutkineet merenkulkua osana taloushistoriaa. Tämän lisäksi mereen liittyvän tutkimuksen hajautuminen monien eri instituutioiden alle on haitannut kokonaistiedon ja näkemyksen kehittymistä.¹⁹⁹

Merihistorian tulevaisuutta pohtinut Lewis Fischer totesi vuonna 2011 merihistorian ongelmana olevan muun muassa sen, että tutkijat eivät pysty asettamaan tutkimuksiaan riittävään kontekstiin ja että ne keskittyvät hyvin paikallisiin teemoihin siitä huolimatta, että merihistorialla olisi mahdollisuus olla aidosti kansainvälinen historian tutkimuksen osa-alue. Merihistorioitsijat kysyvät myös ”väärää kysymystä”, jotka eivät juuri herätä keskustelua tai osallistu laajempiin historian tutkimuksen keskusteluihin, ja että laajaa dokumentointia erilaisista merihistoriaan liittyvistä lähdemateriaaleista ei osata käyttää hyödyllisellä tavalla. Merihistorioitsijat eivät Fischerin mukaan ole aina onnistuneet käyttämään parasta mahdollista

¹⁹⁸ Colville 2015; Starkey & Barnard 2010, 8, 18; Kirby & Hinkkanen 2000, 1; Stanley 2002, 9–10; Polónia 2010, 1.

¹⁹⁹ Starkey & Barnard 2010, 8, 10.

metodia tutkimuskysymyksiin liittyen, ei liioin teoriaa, joka auttaisi tuomaan kunnollisia vastauksia. Tämä vaikuttaa siihen, että merihistoriallisen tutkimuksen ei koeta aina olevan muun historian tutkimuksen standardien mukaista. Nuoria tutkijoita ei ole myöskään osattu kouluttaa merihistorian tutkimiseen niin, että he voisivat käyttää merihistorian tuomaa tietoa täydellä potentiaalilla hyväkseen. Viimeiseksi Fischer mainitsee, että merihistoriallisten julkaisujen pitäisi tulla tasokkaammiksi.²⁰⁰

Ratkaisuna merihistorian ongelmiin ei kuitenkaan tarvitse olla sen, että merihistoria keskittyy vain siihen, mitä muutkin tekevät, kuten ehkä joiltain osin on käynyt esimerkiksi sukupuolihistoriaa merellisessä kontekstissa tutkittaessa. Fischer toteaa, että merellisessä maailmassa olisi paljon enemmän tutkittavaa myös sukupuoleen liittyen kuin ilmeiset kapteenien vaimot.²⁰¹ Näin varmasti onkin, ja naiset, jotka on pääosin jätetty huomiotta merellisessä maailmassa – näin voidaan todeta vielä 2020-luvullakin – ansaitsisivat enemmän huomiota. Tämä ei silti poista tarvetta tutkimukselle myös jo aiemmin tutkimuksessa käytetyistä, Fischerin mielestä ilmeisistä tutkimuskohteista eli kapteenien vaimoista. Kun konteksti otetaan huomioon ja pääkysymyksenä ei ole vain sukupuoli (kuten esimerkiksi Goodheartin väitöskirjatutkimuksessa), vaan painotetaan yhtäältä sitä, mitä naisen sopeutuminen kertoo ylipäättään laivayhteisöstä ja toisaalta naisesta merellä 1800-luvun puolivälissä, ovat kapteenien vaimot edelleen antoisa tutkimuskohde. Koen, että tällä asetelmalla tutkimus voi osallistua myös tuohon Fischerin toivomaan laajempaan keskusteluun.

Merihistorian kenttä on hajanainen, ja siihen kuuluu lukematon määrä eri aihealueita. Merihistorian tulisi olla myös osa monitieteistä tutkimusta, sillä monet mereen liittyvät kysymykset vaativat erilaista tieteellistä osaamista. Suomessa esimerkiksi Turun yliopistossa meri on määritelty yhdeksi yliopiston tutkimuksen painopistealueista. Luonnon- ja meriensuojelu on tällä hetkellä tärkeämpää kuin koskaan, ja myös akateemisen maailman tulisi luoda työkaluja siihen, kuinka meriä voidaan yhteistyössä suojella. Meren on ajateltu erottavan ihmisiä ja maita toisistaan: se on ollut suuri tuntematon maa-alueiden välissä. Nykyään se on itsessään tärkeä tutkimuskohde, ja sen ajatellaan olevan enemmän kuin vain väylä, jota pitkin ihmiset, kulttuurit, kauppatavarat ja myös konfliktit siirtyvät mantereelta toiselle. Maailman merillä on omat kulttuuriset maailmansa, joita pyritään näkemään kokonaisuutena. Välimeri tai Itämeri ovat omalla tavallaan innostaneet tutkijoita kirjoittamaan meristä tällaisena kokonaisuutena, joka kattaa erilaiset elinkeinot ja kansat, jotka tietyn meren rannalla asuvat ja liikkeen heidän välillään. Tosin on myös pohdittu, eroaako merien historia valtamerten historiasta ja voiko Väli- tai

²⁰⁰ Fischer 2011, 368.

²⁰¹ Fischer 2011, 372.

Itämerta verrata Tyyneen tai Intian Valtamereen.²⁰² Merieläimet ovat osa merellistä maailmaa. Myös niiden historia ja suhde ihmiseen merellisessä maailmassa on tärkeä, joskin lähes tutkimaton osa-alue. Tosin Sari Mäenpää on viime vuosina kirjoittanut suomalaisten alusten osalta muun muassa merimiesten lemmikeistä.²⁰³

Merihistoria on myös ympäristöhistoriaa. Meri ympäristönä oli kovin erilainen kuin maailma, johon vaimot olivat tottuneet. Heillä on useita kommentteja siitä, kuinka he kokevat meren ensin autiona paikkana, jossa ei ole näkyvissä muuta kuin meri ja taivas. Merellä ei ole mitään ihmisen rakentamaa laivoja lukuun ottamatta. Silti luonto käsitetään aina vallalla olevien kulttuuristen ihanteiden ja sosiaalisten järjestysten mukaan. Tietyn yhteisön luontokäsitys on aina ajan, ihmisten ja tapojen leimaama.²⁰⁴ Ennen kaikkea meri ympäristönä kätki asioita pinnan alle. Ihminen on pohtinut vuosisatojen ajan, mitä meri kätkee syvyyksiinsä.²⁰⁵ Aiemmin meriympäristö oli tullut tutuksi vain miehille, mutta kapteenien vaimojen kirjoituksissa aava meri ja meriympäristö arjen elämän puitteina monen vuoden ajanjaksolla tulevat esille ensimmäisiä kertoja naisen kokemana. Ihmisen suhtautuminen mereen on ollut kaksijakoista; toisaalta meri tuottaa rikkauksia mutta on toisaalta tuhoava ja arvaamaton.²⁰⁶ Kun suhtautuminen mereen alkoi muuttua 1800-luvun jälkipuoliskolla, se alettiin kokea ihmeellisenä paikkana, joka toi näkyville uusia kokemuksia ja spektaakkelin omaisia asioita – asioita, joita ei kukaan ollut nähnyt aiemmin.²⁰⁷

Kun valaanpyyntialuksen matka eteni, vaimot huomasivat, että meressä ja taivaalla oli paljon elämää: lintuja, kaloja, delfiineitä, haita ja pohjoisilla rannoilla esimerkiksi mursuja ja jopa karhuja. Kaikista eläimistä mahtavin oli kuitenkin itse valas, joka herätti vaimoissa ristiriitaisia tunteita: valas oli luonnon ihme, mutta myös julma vastustaja pyynnin aikana. Tämä kokemus oli yhteinen, sillä valas koettiin usein meren hirviönä, leviathanina, joskus myös hellänä vanhempana, kuten tämänkin tutkimuksen kolmannessa artikkelissa kerrotaan, mutta silti valas oli myös vaimojen ajatuksissa loppujen lopuksi – rahaa.²⁰⁸ Vaimot kirjoittivat valaista omana toimijanaan: ne päättivät tehdä jotain, ne aiheuttivat jotain ja olivat monenlaisia persoonia, joita kuvattiin samoin termein kuin ihmisiä. Silti raja ihmisen ja eläimen välillä oli viktoriaanisen ajan ihmisellä vankkumaton. Näin siitä huolimatta, että evoluutiosta puhuttiin yhä enemmän. Viktoriaanisen ajan koulutetkin

²⁰² Pearson 2003, 3–4.

²⁰³ Starkey & Barnard 2010, 11–12, 14–15; Heidbrink 2017, 330; Mäenpää 2020; Mäenpää 2016.

²⁰⁴ Rantala 2012, 92; Lähde 2012, 97–99.

²⁰⁵ Knox-Johnston 2019, 86.

²⁰⁶ Stammers 1994, 144.

²⁰⁷ Stammers 1994, 153.

²⁰⁸ Roman 2006, 68; Corbin 1994, 6.

henkilöt olivat vahvasti sitä mieltä, että ihminen ei ollut eläin.²⁰⁹ Vaimojen kirjoituksissa asiaa ei käsitellä. Heille eläimet ovat selkeästi esimerkki luonnon ihmeistä, jotka Jumala on luonut ihmisten käytettäväksi.

Donald Worster kirjoittaa biografiaa ja ympäristöhistoriaa käsittelevässä artikkelissaan, että kyse on lähinnä asioiden mittakaavasta. Biografiassa esille tuodaan yhden ihmisen elämä, kun taas ympäristöhistoria yleensä tutkii sitä, kuinka yhteisöt ovat vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Worster painottaa, että ympäristöhistoriaa voi tehdä myös yksilön mittakaavassa.²¹⁰ Kapteenien vaimojen kohdalla on kyse hieman molemmista. Vaikkei vaimojen koko elämä ole tutkimuksen kohteena, on kohteena kuitenkin yksilön kokemus hänelle vieraasta ja uudesta ympäristöstä merellä. Toisaalta laivayhteisö koki meren ja merieläimet yhdessä yhteisessä tilanteessa. Worster on tutkinut kahden 1800-luvulla eläneen amerikkalaismiehen luontosuhdetta. Hän kirjoittaa, kuinka tärkeää on tutkia sekä laajoja historian kehityskulkuja että biografioita, jotta voimme ymmärtää mennyttä. Biografia koskettaa joko poikkeuksellista tai tavallista henkilöä, ja mittakaava on spesifimpi, yksityisempi, intiimimpi. Ympäristö vaikuttaa jokaiseen yksilöön persoonallisella tavalla – tavalla josta meidän pitää tietää enemmän. Tarvitsemme tutkimusta yksilöiden kokemuksista, jotta emme tee liian itsevarmoja ja laajoja yleistyksiä.²¹¹ Seuraavassa pohditaan juuri tätä yksilön kokemusta meriympäristössä.

4.2 Nainen merellä

Merihistorian lisäksi tämä tutkimus on henkilöiden historiaa. Tässä tapauksessa henkilöt ovat 1800-luvun puolivälin monitulkintaisessa kulttuurissa eläneitä naisia, jotka lähtivät aviomiehensä mukana merelle. Kapteenien vaimot muodostavat pienen joukon, mikä antaa mahdollisuuden porautua syvällisesti heidän kokemukseensa valaanpyyntialuksilla elämisestä. Sukupuolta ei voi ohittaa tutkimuksessa, sillä vaimot itse kertovat, kuinka he esimerkiksi kaipaavat naisseuraa tai kuinka he ovat olleet kuukausia ainoa nainen laivalla, kuten Mary Lawrence kirjoitti: ”Luulen etten enää tiedä kuinka naiselle puhutaan. Nyt on kulunut yli neljä kuukautta siitä, kun olen puhunut sanaakaan oman sukupuoleni edustajalle (poislukien Minnie). Tässä on kuitenkin yksi lohtu, ainakin: en ole syyllistynyt juoruiluun.”²¹² Kapteenien vaimoille sukupuoli on kuitenkin annettu asia, se on jokin mikä vain on. Kuten aiemmin taustaluvussa on tuotu esille, valaanpyyntiyhteisöjen naiset olivat

²⁰⁹ Ritvo 2010, 6, 68.

²¹⁰ Worster 2011, 28.

²¹¹ Worster 2011, 30–31, 37–38.

²¹² Lawrence 1966, 21–22, 15.3.1857.

tottuneet siihen, että naisilla ja miehillä oli omat vastuunsa, miehillä työn puolesta merellä ja naisilla maissa.

Tutkimuskohteena oleva nainen eli poikkeuksellisessa tilanteessa, eli sukupuolensa ainoana edustajana laivan muuten miehissä yhteisössä. Sekä sukupuoli että sosiaalinen asema erottivat vaimot miehistöstä. Eliza Williams kirjoittaa päiväkirjansa ensimmäisessä merkinnässä, kuinka laiva on outo uusi ympäristö: ”... , niin paljon miehiä muttei yhtään naista minun lisäkseni.”²¹³ Vaimot ovat tutkimuksessa ennen kaikkea henkilöitä ja yksilöitä, ja heillä oli mahdollisuus ylittää rajoja, joita laivan hierarkiassa voidaan ajatella olleen, esimerkiksi miehistön jäsenen sairauden vuoksi. Martha Brown kirjoitti sairastuneesta miehistön jäsenestä: ”Menin tänään ohjaajien hyttiin antamaan hänelle lääkettä, ja kysyin miten hän voi. Hän vastasi ”Rouva Brown, voin huonosti.”...Olin liikuttunut. Tulin takaisin hyttiini ja annoin periksi tunteilleni itkiessäni kovin.”²¹⁴ Vaimot olivat omia persooniaan ja henkilöinä erilaisia, mikä vaikutti heidän toimintaansa laivoilla. On tärkeää tiedostaa, että miehet tai merimiehet eivät myöskään olleet yhteneväinen joukko ja myös se, että kaikilla laivoilla ei eletty samalla tavalla. Tämä näkyy myös vaimojen kirjoituksissa ja heidän suhteutumisessaan miehistön eri jäseniin. Esimerkiksi perämiehistä vaimot kirjoittivat sukunimillä tai vain arvon mukaan ensimmäinen, toinen tai kolmas perämies. Hyttipoika, stuertti tai kokki taas mainittiin näillä ammattinimikkeillä, ei heidän varsinaisilla nimillään.

Halldórsdóttir on pohtinut jo aiemminkin mainitun 1800-luvulla eläneen islantilaisen Sigrídur Pálsdóttirin kohdalla, kuinka näyttää olevan kolme hyväksyttyä tapaa kirjoittaa tavallisen naisen biografiaa. Vaikka kapteenien vaimojen kohdalla oli kysymys matkasta eikä koko elämästä, on jaottelu silti hyödyllinen myös tarkasteltaessa kapteenien vaimoja. Halldórsdóttir tuo ensimmäisenä esille tavalliset naiset, jotka olivat aktiivisia naisoikeusliikkeessä, politiikassa tai unohdettuina taiteilijoina tai kirjailijoina. Heidän aktiivisuutensa yhteiskunnan julkisella puolella tekee heidän elämästään merkityksellistä ja liittää ne yhteiskunnan suurempiin kulkuihin. Toiseksi on olemassa ryhmä naisia, jotka ovat rikkoneet yhteiskunnan sääntöjä ja eläneet poikkeuksellisen tai marginaalissa olevan elämän ja ovat siksi kiinnostavia tutkimuskohteita. Usein mikrohistoriallinen tutkimus kiinnostuu näistä henkilöistä, ja heidän kauttaan yritetään tuoda esille yhteiskunnan rakenteita ja prosesseja. Tällaisia ihmisiä ovat myös naiset, jotka jättivät jälkeensä päiväkirjan, kirjeitä tai muistelmia.²¹⁵

Kolmantena tapana kirjoittaa naisen biografiaa Halldórsdóttirin mukaan on tutkia naisia, joiden elämä sulautuu yhteen muiden naisten kanssa ja muodostaa näin

²¹³ Williams 1964, 3, 7.9.1858.

²¹⁴ Brown 1993, 38, 26.11.1847.

²¹⁵ Halldórsdóttir 2016, 93–94.

kollektiivisen biografian (collective biography). Useiden naisten elämästä voidaan rakentaa yhteinen narratiivi, joka kertoo tietystä hetkestä eläneiden tai tietyn sosiaalisen ryhmän muodostaneiden naisten elämästä.²¹⁶ Nämä kaikki kolme ryhmätyyppiä sopivat tutkimukseen kapteenien vaimoista. Vaimot olivat aktiivisia toimijoita esimerkiksi lähetystyön piirissä, ja päästessään näkemään tämän työn tuloksia matkoillaan vaimot myös kommentoivat, oliko työ onnistunut tavoitteissaan. He kirjoittivat päiväkirjoja ja jättivät näin jäljen elämästään merellä, ja heidän kauttaan voidaan pohtia ylipäätään laivayhteisön rakentumista ja arkea valaanpyyntialuksilla. Heidän elämänsä laivoilla oli poikkeuksellista ja marginaalista. Kolmanneksi he muodostivat ryhmän naisia, joiden kautta voidaan myös yleisemmin kertoa naisen elämästä merellä. Silti loppujen lopuksi, kuten Halldórsdóttir kertoo tehneensä, myös tässä tutkimuksessa naiset pyritään tuomaan esille myös yksilöinä, omana itsenään – sillä heidän elämänsä oli arvokas sellaisenaan.²¹⁷

Termi merellinen nainen voi viitata monenlaisiin naisiin, niin naismerimiehiin kuin merimiesten vaimoihin. Hanna Hagmark-Cooper kirjoitti 2000-luvun alussa, kuinka parin viimeisen vuosikymmenen aikana merellisistä naisista on ilmestynyt kirjoja ja artikkeleita, jotka keskittyvät sukupuoleen ja myös niihin metodisiin ongelmiin, joita merellisten naisten tutkimus tuo esille.²¹⁸ Sukupuolta on problematisoitu merellisen maailman kontekstissa useista eri näkökulmista jo 1990-luvulta lähtien.²¹⁹ Muutama näkökulma näistä tutkimuksista on hyvä ottaa esille, jotta vaimon aseman hahmottaminen laivoilla asettuu oikeaan kontekstiin. 1800-luvun loppupuolella perheestä ja sen elättämisestä tuli miehisyys tunnusmerkki. Tämä vaatimus liittyi myös merimiehiin siitä huolimatta, että merimiehen on ajateltu olevan vapaa ja sitoutumaton. Tämä osaltaan selittänee kapteenien vaimojen lähtemisen mukaan merelle.

Toisaalta koko muu miehistö, joilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin olla erossa rakkaistaan, pitivät heidät arjessa taka-alalla ajatuksissaan ja muistelivat vain lauantai-iltaisina kotiin jääneitä rakkaitaan. Nuorilla merimiehillä ei välttämättä vielä ollut kotona odottavaa rakasta, ja heille kokemus naisesta oli erilainen kuin perheellisillä miehillä, minkä on sanottu vaikuttaneen myös heidän suhtautumiseensa kapteenin mukana olleeseen vaimoon.²²⁰ Norling mainitsee, kuinka mahdollisuus ottaa vaimo mukaan olisi rajattu menestyneimmille kapteeneille.²²¹ Menestynyt kapteeni oli myös miehistön kannalta hyvä asia: matkasta voitiin odottaa

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Halldórsdóttir 2016, 97.

²¹⁸ Hagmark-Cooper 2005.

²¹⁹ Kts. esim. Iron Men, Wooden Women, 1996; Kirby & Hinkkanen 2000, 231.

²²⁰ Schell 2013, 8; Creighton 1996, 128, 135.

²²¹ Norling 2000, 241.

hyvää tuottoa ja sen sujuminen turvallisesti oli todennäköistä. Tällöin vaimon mukana olo ei välttämättä aiheuttanut ongelmia.

Miehistön suhtautuminen mukana olleeseen vaimoon on aiemmassa tutkimuksessa esitetty kaksijakoisena: osa vaimoista oli sosiaalisia, ja he vaikuttivat positiivisesti laivan ilmapiiriin, mutta osassa laivoja miehistö ei pitänyt naisen läsnäolosta jo ennestään ahtaissa laivan tiloissa. Vaimon läsnäolo saattoi myös korostaa entestään syventyvää luokkajakoa päällystön ja merimiesten välillä. Creighton puolestaan korostaa, kuinka merimiesten suhtautuminen mukana olleisiin vaimoihin oli vihamielistä ja vaimoja pidettiin jopa vastenmielisinä. Tämä ei johtunut vain heidän sukupuolestaan vaan vallan, vaurauden ja etuoikeuksien epätasaisesta jakautumisesta, jota he edustivat.²²² Margaret Creighton, Valerie Burton, Jeffrey Bolster ja Laura Tabili ovat kaikki kirjoittaneet maskuliinisuudesta laivoilla sekä siitä, kuinka maissa vallinneet sukupuolinnormit eivät suinkaan kadonneet merellä minnekään, vaikka nainen ei yleensä ollut läsnä. Bolster ja Tabili ovat problematisoineet laivan sosiaalista rakennetta juuri siltä kannalta, kuinka laivalla niin sanotut naisten työt olivat yleensä muista kulttuurista kotoisin olevien miesten hoidossa. Kapteenien vaimojenkin laivoilla kokki oli usein mustaihoinen mies, ja vaimot yleensä mainitsevat tekstissään näiden heidän elämäänsä vaikuttaneiden henkilöiden etnisen taustan.²²³

Laivayhteisö ei ollut ongelmaton yhteisö, vaikka nainen ei olisikaan ollut mukana. Naisen läsnäolo toi lisää jännitteitä ja ongelmia laivayhteisöön. Joidenkin miehistön jäsenten sanotaan aidosti vihanneen kapteenin vaimoa tai ainakin hänen läsnäolonsa koettiin häiritsevänä.²²⁴ Tämä näkökulma ei kuitenkaan nouse esille tämän tutkimuksen vaimojen kirjoittamana. Valaanpyyntialuksen erikoispiirteet voivat vaikuttaa asiaan, sillä laivayhteisö oli niillä tiiviimmin tekemisissä kuin kauppalaivoilla. Valerie Burton kirjoittaa, kuinka 1800-luvun loppupuolella perheestä tuli tärkein maskuliinisuuden määrittäjä. Miehellä tuli olla vaimo ja lapsia, jotka he pystyivät elättämään. Tämä korostui maskuliinisessa laivayhteisössä elävien miesten kohdalla. Burton tuo myös esille, kuinka höyrylaivojen yleistyessä merimatkojen kesto lyheni, ja miehet pystyivät olemaan enemmän isän ja aviomiehen roolissa kotona. Merimiehen elämä normalisoitui maissa eläviin miehiin nähden.²²⁵ Valaanpyyntialusten kapteenien elämä normalisoitui myös silloin, kun he saivat vaimon mukaan matkalle.

²²² Norling 2000, 247–248; Druett 1991, 40–41; Creighton 1991, 143–145.

²²³ Creighton 1996, 118; Burton 1991, 179–182; Bolster 1996, 138, 163; Tabili 1996, 169, 173, 185; Brewster 1992, 13–14, 5.12.1845; Lawrence 1966, 34, 6.5.1857.

²²⁴ Springer 1996, 95–96; Druett 1991, 40–41; Druett 1992, 27.

²²⁵ Burton 1991, 187–188.

Tässä tutkimuksessa ei ole suoritettu varsinaisesti vertailua naisen ja miesten kirjoitusten välillä. Tällainen näkökulma olisi mahdollinen, sillä valanpyyntialuksilta on säilynyt paljon myös miesten kirjoittamia päiväkirjoja. Esimerkiksi Joan Druett on käyttänyt Mary Brewsterin päiväkirjan rinnalla samalta laivalta säilynyttä merimiehen päiväkirjaa. Druettin huomiot liittyvät siihen, että Mary Brewster ei kirjoittanut kaikista, esimerkiksi juuri miehistön käytökseen liittyvistä asioista olleenaan. Merimies puolestaan saattoi kirjoittaa useista konflikteista, joita laivalla tapahtui.²²⁶ Näitä miehistöön liittyviä aiheita tutkitaan tämän väitöskirjan ensimmäisessä artikkelissa.

Vaimo muodosti aviopuolisonsa kanssa yksikön, joka ikään kuin ylitti sukupuolen asettamat rajat. Vaimo kirjoitti aviomiehestään laivamatkan aikana yleensä sanoin ”my husband” tai ”captain”. Harvemmin he käyttivät aviomiehestään etunimiä, mutta ei sekään tavatonta ollut.²²⁷ Joskus päiväkirjoista löytyy muitakin tapoja, esimerkiksi Martha Brown kirjoitti aviomiehensä olevan hyvällä tuulella: ”The old Preacious is in quite good spirits.”²²⁸ Mieheensä kautta kapteenin vaimo saattoi opiskella navigointiin liittyviä asioita, miehen kanssa hän kävi vierailuilla tai retkillä maissa, ja miehen kautta hän kävi läpi pyynnin murheita tai valaiden vähyiden luomaa taloudellista painetta tai kuuli miehistön aiheuttamista ongelmista. Nainen oli korostetusti laivalla aviomiehensä vuoksi, ja tämä näkyi siinä, kuinka aviopari koki asioita yhtenä yksikkönä. Tätä kautta vaimo pääsi osaksi myös laivayhteisön yhteistä tekemistä.

Toisaalta vaimojen persoonallisuus vaikutti siihen, miten he laivalla toimivat ja miten he hyväksyivät asemansa. Hanna Hagmark-Cooper kirjoittaa, kuinka merelisiä naisia on pidetty muita naisia itsenäisempinä. Esimerkiksi Merja-Liisa Hinkkanen ja Lisa Norling ovat tuoneet esille, kuinka aihe on monitulkintainen, ja ovat painottaneet sitä, että kotona olleiden merimiesten ja kapteenien vaimojen oli pakko olla itsenäisempiä. Joka tapauksessa myös heihin vaikutti yhteiskunnan patriarkaalinen järjestelmä. Siinä reaali maailmassa, missä 1800-luvun nainen eli, hän oli miehisen maailman mahdollistaja.²²⁹ Tämä oli asetelma myös merelle lähtevissä vaimoissa, sillä he lähtivät mukaan aviomiehensä ammatin vuoksi. Hyvin mennyt matka saattoi vaikuttaa siihen, että jatkossa kapteeni pystyi jäämään kotiin, ja siksi vaimot osin toivoivat matkan olevan tuottoisa. Toisaalta osa kapteeneista jatkoi ammatissaan 1800-luvun puolivälin jälkeen vuosikymmeniä.²³⁰ Tutkimuksen sel-

²²⁶ Druett 1992, 1, 16, 28, Perkinsin kuolemasta kts. 90–91.

²²⁷ Penniman 1989, 23.3.1866 & 5.4.1866; Ricketson 1958, 13, 15, 19.6.1871 & 22.7.1871.

²²⁸ Brown 1993, 54, 23.2.1848.

²²⁹ Norling 2000, Norling 1996, 73, 79; Kirby & Hinkkanen 2000, 241; Hagmark-Cooper 2005; Schell 2013, 137–138.

²³⁰ Davis 1997, 387; Norling 1996, 89.

keä lähtökohta on ollut se, että naiset olivat laivalla aviomiehensä vuoksi. Tämä on myös yksi tutkimuksen tuloksista.

Tutkimuksen vaimoja määrittivät muutkin konventiot kuin vain heidän sukupuolensa. He olivat vieras elementti sekä laivayhteisössä että fyysisessä ympäristössä sekä myös laajemmassa kontekstissa merellä ja uusia paikkoja kokiessaan. Ingrid Kaijser kirjoittaa, kuinka viralliset ja epäviralliset säännöt sekä työssä että sosiaalisessa kanssakäymisessä rajoittivat kaikkien vapautta laivalla. Sopeutuminen oli kuitenkin välttämätöntä, jotta laivalla voitiin elää.²³¹ Kapteenin vaimo sopeutui uuteen tilanteeseen naisena eikä niin, että hän ottaisi sen maskuliiniset piirteet omakseen. Merellä vietetty aika voi olla tie vapaampaan elämään myös naisille, sillä he kokivat monia asioita, jotka kotona maissa eivät olisi olleet mahdollisia. Vaimoilla oli selkeä käsitys siitä, millainen hyvän naisen tuli olla uskonnon ja toisaalta erilaisten käytösoppaiden luoman ideaalin mukaan. Mary Brewster pohti omaa kelpoisuuttaan maaliskuun sunnuntaina vuonna 1846: ”...Eläkö kuten sellaisen joka sanoo elävänsä Jumalan rinnalla kuuluu elää, Ponnistelenko päivittäin elääkseni lähellä Jumalaa, Olenko sellaisena esikuvana kuin pitäisi...”²³²

1800-luvun puolivälissä naisen onnistumista perheen sydämenä mittasi jo aiemmin esitellyn ideaalin mukaan hänen pätevyytensä ja kykynsä hoitaa kotia ja lapsia. Tämä naisen elämän osa-alue ei toteutunut täysin laivalla, jossa useat naiselle maissa kuuluvat työtehtävät hoituivat miesten toimesta, ja naisen oli jopa kiellettyä tehdä näitä heille ominaisia töitä. Tämä johti siihen, että ajalle vieras ajatus joutenolosta, siitä, että Jumalan ihmiselle antamaa aikaa ei käytetty mahdollisimman hyvin, vaikutti vaimojen mielialaan.²³³ Lisäksi pitää ottaa huomioon esimerkiksi Coganin esille tuoma ajatus siitä, että ”Real Womanhood” -ideaalin mukaan naiselle lankeava luonnollinen tehtävä oli pehmentää ja sivistää maailmaa ympärillään: vakaumus, humanisuus ja maltillisuus olivat asioita, joihin pyrittiin. Nainen pystyi vaikuttamaan miehiseen elämään olemalla juuri äiti, vaimo, sisar tai tytär.²³⁴

Kapteenien vaimoja kuvataan usein erikoislaatuina naisina, mutta 1800-luvulla naiset kohtasivat muitakin miehisiä maailmoja kuin laivan ja valaanpyytäjät. Euroopasta Amerikkaan matkaavat siirtolaiset löysivät heille monin osin villinä ja asuttamattomana esitetyn maan, jossa länsimaisia naisia oli vähän tai ei ollenkaan. Amerikan siirtolaisuuden tutkijat ovat kuvanneet naisen astuneen miehiseen maailmaan, jossa seikkailtiin ja jossa naisen asema heikkeni. Asiaa tarkemmin tutkittaessa on kuitenkin huomattu, että eristäytynyt asema ainoana naisena ei ole tehnyt naisesta pelokasta vaan henkilön, joka suhtautui vaikeuksiin huumorilla.

²³¹ Kaijser 1997, 45.

²³² Brewster 1992, 46,108, 8.3.1846 26.7.1846; Brown 1993, 39, 28.11.1847.

²³³ Cogan 1989, 200–201.

²³⁴ Cogan 1989, 89–90.

Leigh Matthewsin tarkastelema nainen Kanadan erämaissa kirjoitti päiväkirjaansa me-muodossa, eikä hän myöskään arvostellut aviomiestään, vaikka olosuhteet matkan aikana olivat usein kovat. Matkan aikajana toi esiin muutoksen naismatkaajassa, sillä matkan aikana tämä tottui uusiin asioihin.²³⁵ Tämä on samanlainen kuva kuin se, minkä useat kapteenien vaimot antoivat itsestään: he sopeutuivat.

Kapteenien vaimojen kokemus merellä nivoutuu myös matkustamisen problematiikkaan. Keskiluokan naiset matkustivat paljon jo 1800-luvulla. Joskus he matkustivat yksin ja saattoivat kiertää Eurooppaa tai matkustaa Amerikkaan. Kyläily ja lomailu olivat yleistä toimintaa eikä ollut erikoista, että avioparit olivat pitkään erossa matkojensa vuoksi. Toisaalta pariskunnat saattoivat matkustaa myös yhdessä. Esimerkiksi englantilaiset naiset matkustivat sukulaisten kanssa tai heidän luokseen.²³⁶ Perheettömät naiset, jotka lähtivät pidemmille matkoille kaukaisiin maihin, ovat oma ryhmänsä, ja heidän on mainittu paenneen koti-ideaalia kaukaisille maille. Kapteenien vaimot päinvastoin lähtivät rakentamaan avioparin yhteistä elämää, tavallaan ideaalia kodista, matkalle mukaan.²³⁷ Samoin rajaseuduille lähtevät vaimot lähtivät rakentamaan kotia, tai ainakin heidän ajateltiin matkan aikana tuovan ideaalin mukaista moraalia ja sivistyneisyyttä uuteen maailmaan.²³⁸ On ristiriitaista, että vaikka naisen ajateltiin olevan heikompi sukupuoli, hän oli kuitenkin se, joka pystyi tuomaan sivistyksen mukanaan tuohon miehisenä pidettyyn maailmaan. Tämä sama näkökulma vaikutti myös valaanpyyntiyhteisöissä. Vaimon läsnäolon merellä ajateltiin parantavan muiden laivalla olleiden moraalia.

1800-luvun naiset matkustivat usein nimenomaan vaimon ominaisuudessa. Esimerkiksi diplomaattien, seikkailijoiden, lähetyssaarnaajien tai armeijan päällystön vaimot seurasivat miehiään maailman ääriin. Tällöin he olivat miehensä suojeluksessa ja erosivat siinä mielessä yksinäisistä naismatkailijoista. Kapteenien vaimot kuuluivat keskiluokkaan ja normaalisti heillä ei olisi ollut varaa matkustella.²³⁹ Viitteitä tästä näkyy vaimojen kirjoituksissa matkan aikana, esimerkiksi silloin, kun he kokivat, että he eivät olleet tarpeeksi hyvin pukeutuneita osallistuakseen tapahtumiin saarikäyntien aikana. Annie Ricketson kirjoitti Barbadosella ollessaan, kuinka hän ei voinut osallistua jumalanpalvelukseen: ”Se ei johtunut siitä etten olisi halunnut mennä mutta minulla ei ollut mitään tarpeeksi hienoa päälle pantavaa. Täällä pukeudutaan kovin tyylikkäästi.”²⁴⁰

²³⁵ Matthews 2002, 36–37.

²³⁶ Gordon & Nair 2003, 104, 219.

²³⁷ Sterry 2009, 1.

²³⁸ Matthews 2002, 38.

²³⁹ Sterry 2009, 3–4, 61.

²⁴⁰ Ricketson 1958, 72, 12.4.1874. Ks. myös Brown 1993, 57, 30.4.1848.

Matka oli merkki vapaudesta ja yksilöllisyydestä ja haastoi naiselle asetetut normit ja ideat. Viktoriaanisen ajan naismatkustajalla oli ristiriitainen rooli, jossa naisen oletettiin olevan passiivinen ja alistuva kotiin ja perheeseen kohdentuvassa elämässään mutta toisaalta vapaana matkaajana hänen roolissaan korostui julkinen ja aktiivinen asema. Matkustamisen julkinen maailma käänsi naisen sukupuoliroolin ylösalaisin, mutta kapteenien vaimojen kohdalla tämä näyttäytyy ristiriitana, sillä vaikka he olivat matkalla, olivat he samaan aikaan kotona laivalla. Sama tilanne oli myös niillä vaimoilla, esimerkiksi diplomaattien tai sotilaiden puolisoilla, joiden piti rakentaa väliaikainen koti vieraaseen maahan. Tämä toi perhe-elämän keskiöön, vaikka kyseessä olikin matka.²⁴¹ Toisaalta se, että kapteenien vaimot pystyivät matkustamaan ”merikodissaan”, laivassa ja miehensä seurassa, mahdollisti erinomaisella tavalla myös idean toteutumisen. Matkan kohde ei ollut vaimojen päätettävissä, eivätkä he hakeneet seikkailua tai muutosta omaan elämäänsä.

Viktoriaanisen ajan ”enkeli talossa” -ideaali uhrautumisesta ja muiden palvelemisesta saattoi olla merille lähdön taustalla, mutta tosielämässä naiset eivät olleet enkeleitä, vaan urheita, kekseliäitä ja tarpeen tullen myös itsenäisiä. Kapteenien vaimot saattoivat esimerkiksi jäädä yksin Havaijille, kun mies lähti pyyntivesille kesäkuukausien ajaksi. Osa heistä synnytti tuona aikana. Diplomaattien tai lähetysaarnajien vaimot saattoivat kohdata samanlaista yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyden tunnetta kuin kapteenien vaimot juuri länsimaalaisille avautuneissa vierasmaissa tai syrjäisillä alkuperäisasukkaiden asuttamille saarilla. Myös heillä olosuhteet olivat vaativat ja seuraa ei ollut samoin kuin kotona Euroopan suurissa kaupungeissa tai Amerikassa. Diplomaattien tai lähetysaarnajien vaimoillakin heidän matkansa liittyivät paljolti miehen työhön.²⁴²

Naismatkailijoiden jaottelu termein ”travellers-by-default” ja ”travellers-by-intent” on osuva myös tämän tutkimuksen osalta. Miehensä mukaan lähteneet naiset toteuttivat olettamusta, että heidän paikkansa oli miehen mukana riippumatta siitä, mikä matkan kohde oli. Tarkoituksella matkaan lähtevät naiset olivat puolestaan oman aikansa turisteja, jotka viipyivät valitsemisissaan kohteissa lyhyemmän aikaa ja olettivat matkan olevan aikaa, jolloin koettiin seikkailuja ja nautintoja ja opittiin vieraista kulttuureista matkan kuluessa. Matkailijat jättivät naisen tilan, kodin, taakseen. Epäsuorasti matkakirjallisuudessa tulee esille biografinen kirjoittaminen, omasta elämästä kertominen, joka piti rakentaa epänopeasti kiinnostumalla omasta itsestä. Kuten valaanpyytäjien vaimojen kirjoitukset, voivat muutkin naismatkajien kirjoitukset olla täynnä yksityiskohtia, eivätkä he yritä saada

²⁴¹ Sterry 2009, 5–6, 59, 61, 244.

²⁴² Sterry 2009, 61, 64, 70–71; Goodheart 2018, 141–142, 150; Clinton 1984, 43–44.

kirjoituksista yhtenäistä kertomusta. Kirjoitukset tulevat juuri koetuista hetkistä eivätkä pyri kirjallisiin rakenteisiin.²⁴³

Kapteenien vaimoilla on lukuisia kirjoituksia siitä, kuinka he ensi kertaa näkevät tai kokevat jotain. ”...kaikki näytti erilaiselta kuin mikään mitä olin ennen kokenut.”, Mary Lawrence kirjoitti saapuessaan ensimmäistä kertaa Mauille.²⁴⁴ Joskus he itse mainitsivat olevansa ensimmäinen länsimainen tai valkoihoinen nainen tietyssä paikassa tai tilanteessa. Tilanteeseen liittyi usein myös maininta siitä, että asiaa ei voi kuvitella tai ymmärtää, ellei sitä näe itse. Meripäiväkirjat ylipäättään ovat täynnä tuntemattoman löytämistä, syvyyksien ihmeitä ja näkyjä, joita ei kotona nähnyt tai joita monet muutkaan eivät olleet nähneet.²⁴⁵ Tämä sama konteksti löytyy myös muilta tuon ajan naismatkaajilta: kokemus jostain mitä muut eivät ole kokeneet ja samalla se, että on itse vieraan kulttuurin katseiden kohteena ensimmäistä kertaa.²⁴⁶

Kapteenien vaimojen identiteetti laivoilla muodostui monen erilaisen kokemuksen kautta. Ainoana naisena muuten miehisessä valaanpyyntiympäristössä matkustaminen oli vain yksi näistä kokemuksista. Uudet kulttuurit ja alkuperäiskansojen elämä esimerkiksi Tyynenmeren saarilla ja vaimojen arvostama sivistys näyttäytyivät usein vastakkaisina kokemuksina. Tuolloin vaimot kokivat olevansa ennen kaikkea oman kulttuurinsa ja etnisen taustansa edustajia, ainoita länsimaisia naisia, tietyssä paikassa ja tilanteessa. Vaimot joutuivat myös kokemaan julmia ja epämiellyttäviä asioita, kun he esimerkiksi todistivat kapteenin kurinpidollisia toimia miehistön jäseniä kohtaan. Tällöin he edustivat omaa luokkaansa ja sen luomia moraalisääntöjä. Välillä he kokivat itsensä uskonnon luomien odotusten kautta. Mary Brewster kirjoitti pyhäpäivän vietosta elokuisena sunnuntaina vuonna 1846: ”...ei ole väliä missä sitä vietämme vaan kuinka otamme opiksi, onnellisuus ei ole rajattu maihin vaan on kaikkien ulottuvilla, jos käytämme aikamme siihen mikä on hyvää ja hylkäämme pahan ja elämme kuten Pyhissä Kirjoituksissa käsketään...”²⁴⁷

²⁴³ Sterry 2009, 59, 199, 202–203.

²⁴⁴ Lawrence, 23, 17.4.1857.

²⁴⁵ Lewis-Jones 2019, 15.

²⁴⁶ Sterry 2009, 208, 213.

²⁴⁷ Lawrence 1966, 72, 15.2.1858; Brown 1993, 1.2.11848; Brewster 1992, 117–118, 23.8.1846.

5 Tutkimuksen artikkelit

5.1 Tutkimuksen artikkelit

Työni kulkee monin tavoin ajallisesti naisten matkassa, ja ajan kerrostumat määrittävät myös yksittäisten artikkelien kerrontaa. Päiväkirjoissa matkan aikajänne on jatkuvasti läsnä ja jäsentää vaimojen kirjoituksia. Matkan alussa vaimot ihmettelivät uutta ympäristöään. Pysähdykset saarilla tarkoittivat omaan yhteiskuntaluokkaan ”palaamista” ja laivayhteyden katkeamista maissa olon ajaksi. Pyyntikaudet vahvistivat monin tavoin laivayhteisön yhtenäisyyden tunnetta, sillä vaativat olosuhteet vierailta merialueilla ja pyynnin jännitys nitovat laivalla olijoita yhteen. Monotoniset purjehdukset paikasta toiseen taas toivat esille enemmän arkista aherrusta laivalla, jolloin vaimoilla oli aikaa tarkastella miehistöä tarkemmin tai vaipua omiin ajatuksiinsa.

Artikkeleissa esille tulevat ne teemat, jotka nousevat aineistosta esille, toisin sanoen ne, jotka ovat pääosassa vaimojen kirjoituksissa. Tutkimusaiheeni luontui hyvin artikkeliväitöskirjaksi, sillä päiväkirjoissa on käsitelty niin lukuisia elämän osa-alueita, että niihin kaikkiin ei voi yhden tutkimuksen puitteissa paneutua. Artikkelien kautta oli mahdollista ottaa tarkempaan tarkasteluun kysymyksenasetteluun liittyvät aiheet, joissa voi näin mennä hyvinkin syvälle. Samalla tämä tutkimus vie syvemmälle sitä analyysiä, jonka aikoinaan Joan Druett aloitti populaari-kirjallisuudeksikin määrittelyissä teoksissaan ja jota esimerkiksi Goodheart omassa tieteellisessä tutkimuksessaan vie pidemmälle. Koen kuitenkin näiden aiempien tutkimusten olevan enemmän yleisellä tasolla liikkuvia ja tämän tutkimuksen paneutuvan syvemmin tiettyjen lähteiden perusteella juuri laivalla elettyyn elämään ja siihen, kuinka vaimot kokivat olevansa osa laivayhteisöä. Artikkeleissa tuodaan esille niitä hetkiä, jolloin vaimot kirjoittivat laivalla tapahtuneesta yhteisestä tekemisestä tai tapahtumista, joissa he itse olivat mukana. Näitä hetkiä on todella paljon, paljon enemmän kuin henkilökohtaisia yksinäisyyden hetkiä.

Ensimmäinen artikkeli julkaistiin kesäkuussa 2020 otsikolla ”Kirjoittamisen monet tilat – Mary Chipman Lawrencen päiväkirja valaanpyyntimatkalta 1856–1860” kirjassa *Päiväkirjojen jäljillä. Hiastoriantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Artikkelissa käsitellään tarkemmin yhden naisen, Mary Lawrencen päiväkirjaa, ja siinä pohditaan päiväkirjan kirjoittamiseen ja päiväkirjaan historian-

tutkimuksen lähteenä liittyvää tematiikkaa. Tässäkin artikkelissa esille nousee ennen kaikkea tila, mutta myös ajallisuus sekä päiväkirjan osittainen luonne matka-päiväkirjana. Artikkelissa nostetaan esille lähteen ominaispiirteitä ja sitä, kuinka kirjoittamisen hetki oli vaimolle oma tila sekä ajassa että laivan yksityisessä hytissä. Tässäkin artikkelissa pohditaan, kuinka vaimo kirjoittamalla nitoi itsensä osaksi yhteisön yhteistä kokemusta. Kirjoittaminen merkitsi Marylle sopeutumista, mutta tämä sopeutuminen tapahtui kuitenkin hänen omilla ehdoillaan. Hän pystyi samais-tumaan sekä ilon että surun hetkiin. Kirjoittamisen hetkellä päiväkirjan kirjoittaja on yksinäinen hahmo. Merellä, vieraassa ympäristössä, laivan ainoana naispuolise-na henkilönä tämä vielä korostui. Artikkelissa käydään myös läpi niitä monia aiheita, joista päiväkirjat koostuivat. Tämä artikkeli on ennen kaikkea pohdintaa lähde-materiaalista sekä kirjoittamisen konventioista.

Toinen artikkeli, ”Meidän on otettava vastaan hyvät ja huonot asiat” Kapteenin vaimo osana laivayhteisöä 1800-luvun amerikkalaisilla valaanpyyntialuksilla on julkaistu joulukuussa 2018 Lähde – Historiallinen aikakauskirjan joukkoon keskittyvässä teemanumerossa. Artikkelissa käsitellään valaanpyyntialuksen joukkoa eli kaikkien laivassa olleiden ihmisten luomaa ryhmää vaimon näkökulmasta. Artikke-lissa joukon käsitteeseen sisältyy ajallinen ja tilallinen ulottuvuus. Siinä tuodaan esille, kuinka laiva oli aseman ja sukupuolen mukaan tarkasti jaoteltu tila, joka kuitenkin tarvittaessa jousti, ja kuinka ajan kuluessa vaimo ymmärsi hetki hetkeltä paremmin elämää laivalla. Joukko on myös ennen kaikkea sosiaalinen käsite. Va-laanpyyntialuksella yhteisön tuli toimia yhteisen päämäärän hyväksi, ja tähän pää-määrään myös vaimot pyrkivät sopeutumaan omin tavoin. Laivalla ryhmä toimi tiettyjen toimintamallien mukaan: vahvaa hierarkiaa tarvittiin, jotta yhteisö pystyi toimimaan yhdessä. Yksilöt vaikuttavat yhteisöön, kuten laivallakin, jossa vaimo-jen läsnäololla oli merkitystä. Yksilöllä voi olla vaikutusta yhteisön toimintaan, vaikka hän olisi joukon reunamalla.

Artikkelissa tuodaan esille, kuinka vaimot kirjoittivat itsensä osaksi laivayhteis-öä monin tavoin juuri yhteisen tekemisen yhteydessä. Laivalla vallinneet tunneti-lat koskettivat myös vaimoa. Artikkelissa pohditaan, kuinka vaimoa määritti eniten omien työtehtävien puuttuminen, ei niinkään sukupuoli tai se, että he olivat vieraana uudessa paikassa. Artikkelissa analysoidaan sitä, milloin ja miten miehistö on läsnä vaimojen kirjoituksissa. Yleensä näin oli silloin, kun miehistön jäsen louk-kaantui, sairastui tai aiheutti ongelmia huonolla käytöksellään. Tällöin vaimojen kirjoituksissa miehistön jäsenet tulevat esille omilla nimillään. Usein vaimoilla on myös jotain muuta personoitua kerrottavaa miehistön jäsenestä. Artikkelin pää-huomion kohteena on, kuinka vaimot kirjoittivat paljon nimenomaan laivalla tapah-tuneesta tekemisestä. Tämä ilmeni esimerkiksi siinä, miten ja milloin vaimot olivat läsnä laivan kannella tai toisaalta, milloin he vetäytyivät hytteihinsä omasta tahdos-taan silloin, kun valaanrasvan keitto oli meneillään tai sairastaessaan. Miehistöstä

kirjoitetaan luonnollisesti myös enemmän pyynnin aikana kuin matkan purjehdus-osuuksilla. Tässä toisessa artikkelissa tuodaan enemmän yleisellä tasolla esille valaanpyyntimatka kokonaisuudessaan kuin muissa artikkeleissa.

Väitöstyön kolmannen artikkelin otsikko on ”Excitement and Prey – Captain’s Wives and the Experience of Marine Animals on American Whaling Ships in the Nineteenth Century”, ja se on julkaistu *International Journal of Maritime History* -aikakauskirjassa helmikuussa 2022. Artikkeliki käsittelee kapteenien vaimojen suhdetta merieläimiin ja erityisesti valaaseen sekä tuo esille, kuinka nämä eläimet loivat yhteisiä kokemuksia ja tekemistä koko laivayhteisölle. Merieläimiä on käsitelty harvoin historiallisessa tutkimuksessa, ja etenkin naisten kokemuksista ei ole juuri aiempaa tutkimusta. Eläimet ovat kuitenkin yksi päiväkirjoista esille nousevista pääteemoista. Ne olivat ohjelmaa muuten niin tylsillä purjehdusosuuksilla. Toisaalta kokemus valtavasta valaasta, jota vaimot kuvasivat usein sanalla syvyyksien hirviö, ja sen saalistuksesta on niin voimakas ja kokonaisvaltainen, että vaimot palasivat siihen kerta toisensa jälkeen.

Tuo kokemus merieläimistä oli yhteinen merimiesten ja päällystön kanssa, ja vaimot nimenomaan haluttiin mukaan näihin kohtaamisiin. Artikkelissa pohditaan myös, mitä merieläimet merkitsivät 1800-luvun puolivälissä eläneille naisille. Naisten suhtautuminen eläimiin kertoo heidän sopeutumisestaan laivayhteisön yhteiseen ajatusmaailmaan. Toisaalta on huomionarvoista, että 1800-luvun puolivälissä voimistunut luonnontieteellinen maailmankuva ja Charles Darwinin ajatukset evoluutiosta eivät juuri vaikuttaneet naisten ajatusmaailmaan. Myöskään huolta valaiden vähenevästä määrästä ei vaimoilla ollut kuin siltä kannalta, mitä se merkitsi matkan taloudelliselle tuotolle. Luonnonsuojelua, sillä tavalla kuin me sen ymmärrämme, ei esiinny päiväkirjoissa ollenkaan. Artikkelissa eläinten historia tulee esille tästä näkökulmasta uuden lähdemateriaalin, viktoriaanisen ajan naisten silmien kautta. Heille uusi ympäristö toi mukanaan myös uusia ennennäkemättömiä eläinlajeja, joista useita he myös söivät lisänä laivan yksipuoliseen ruokavalioon. Naisten käsityksissä eläimet olivat ihme, mutta ennen kaikkea ne olivat resurssi ihmisen käyttöä varten. Artikkeliki tuottaa uutta tietoa siitä, miten merieläimiin suhtauduttiin 1800-luvulla, ja siitä millaisena aikalaiset kokivat nykyään verisenä ja brutaalina pidetyn valaanpyynnin.

Neljännessä artikkelissa tuodaan esille valaanpyyntialusten välillä vallinnut vilkas seuraelämä. Artikkeliki ”Kyläilyä merellä – kapteenien vaimojen sosiaalinen elämä valaanpyyntivesillä 1840–1870-luvuilla” on julkaistu historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja *Faravidissa* elokuussa 2022. Aiemman tutkimuksen väite yksinäisestä kapteenin vaimosta näyttääerikoisena, kun lukee naisten lukemattomia kirjoituksia valaanpyyntivesillä tehdyistä vierailuista, joita kutsuttiin sanalla ”gamming”. Tämä valaanpyyntialusten välillä vallinnut yleinen tapa mainitaan kaikissa valaanpyyntiin liittyvissä teoksissa, mutta sen merkitystä ei ole juuri

pohdittu. Jostain syystä tapa ohitetaan tutkimuksissa ikään kuin annettuna. Kuitenkin toukokuusta syyskuuhun, jolloin alukset olivat pohjoisilla pyyntivesillä, vierailut laivojen välillä saattoivat olla päivittäisiä. Lisäksi alusten välillä suoritettiin vierailuja myös muilla purjehduksilla ja talven pyyntikaudella esimerkiksi Meksikon rannikolla. Artikkelissa tutkitaan niitä valaanpyyntialusten matkojen erityispiirteitä, jotka mahdollistivat vilkkaan vierailukulttuurin. Samoin analysoidaan sitä, miten vierailut tapahtuivat, mitä vierailuilla tehtiin ja myös vierailuihin liittyviä tavaroiden, tuliaisten, postin ja tietojen sekä uutisten vaihtoa.

Artikkelissa kerrotaan, kuinka naisilla oli mahdollisuus tavata muita vaimoja myös pyyntivesillä ja kuinka kapteenit yrittivät aina järjestää näitä tapaamisia mahdollisuuksien mukaan. Naisilla oli oma roolinsa valaanpyyntiyhteisössä, ja heidät koettiin sen arvokkaana osana myös kapteenien keskuudessa. Sosiaalisen elämän tärkeys merellä kertoo maissa vallitsevien tapojen toteuttamisesta uudessa ympäristössä. Vierailuilla oli monia merkityksiä laivoissa eläville ihmisille, ja niistä kertovien kirjoitusten huomattava määrä päiväkirjoissa todentaa sen, että vaimoilla oli useinkin mahdollisuus sosiaaliseen elämään ja toisen naisen seuraan. Toisaalta kirjoituksissa korostuu, kuinka valaanpyynti oli aina tärkeintä, ja että myös naiset ymmärsivät tämän. Tätä laivojen ja tarkemmin naisten vierailukulttuuria tutkittaessa paljastuu aivan päinvastainen kuva kapteenien vaimojen sosiaalisesta elämästä merellä, kuin mitä aiempi tutkimus on painottanut. Samalla esille tulevat myös ne lukuisat sosiaaliset siteet ja suhteet, jotka vallitsivat valaanpyyntialusten päällystöjen jäsenten välillä. Myös kotiyhteisö elää vahvasti mukana merellä olevien keskusteluissa, muistoissa ja kirjeistä luetuissa uutisissa.

6 Päätelmät

6.1 Sopeutuminen laivaelämään

Annie Ricketson kirjoitti elokuussa vuonna 1871 lähtiessään Azoreilta: ”Oletettavasti tulee kulumaan pitkä aika ennen kuin minulla on taas ilo nauttia naisen seurasta. Mutta olen tyytyväinen koska saan olla aviomieheni seurassa.”²⁴⁸ Tämän tutkimuksen perusteella vaimojen merille lähtemisen syy, oli aito halu olla aviomiehen seurassa. Enemmän kuin tuo oletettu koti-ideaali, joka 1990- ja 2000-luvun tutkimuksissa usein kerrotaan naisten mukaan laivalle lähtemisen syyksi, vaimojen lähtöön vaikutti ajatus siitä, että avioparin tuli olla yhdessä. Matkojen pidentyessä useiden vuosien mittaisiksi yksin olemisesta tuli liian vaikeaa. Vaimoilla oli ikävä aviopuolisoa, ja elämä yksin koettiin hankalana, vääränlaisena ja tapojen vastaisena siitä huolimatta, että naisen paikan ajateltiin olevan maissa. Sitäkin enemmän naisen paikka oli miehensä rinnalla, ei vain rakentamassa kotia vaan ylipäätään – aviopari muodosti yksikön, joka määritteli sen molempia puoliskoja. Vaimoille aviomies oli tärkeä ja rakas henkilö, johon he turvasivat monessa tilanteessa ja jonka kanssa elämä ja kokemukset tuli jakaa.²⁴⁹ Siksi aiemmassa tutkimuksessa vallitseva näkemys siitä, että miehisessä valaanpyynnin maailmassa ei ollut naiselle tilaa, haastetaan näiden naisten kirjoituksissa erityisesti silloin, kun he selkeästi ovat osa pariskuntaa. Tämän tutkimuksen perusteella kapteenit toimivat aviomiehinä niin, että tuo tila onnistui ja järjestyi.

Tämän väitöstyön keskeinen tulos on, että lähdettyään merelle vaimot sopeutuivat monin tavoin elämään laivalla ja kokivat olevansa osa laivayhteisön yhteistä toimintaa. Tämä sopeutuminen näkyy ennen kaikkea siinä, kuinka he kirjoittivat laivoilla tapahtuvasta tekemisestä. Vaimot eivät reagoineet uusiin asioihin vetäytymällä pois tilanteesta, vaan päinvastoin he kirjoittivat halustaan nähdä uusia asioita ja siitä, kuinka he olivat osallistuneet kannella tapahtuvaan toimintaan. Näin tapahtui kaikkien tutkimuksessa tarkasteltujen vaimojen kohdalla. Eliza Williams, Eliza Brock, Martha Brown ja Mary Lawrence esimerkiksi kaikki kuvaavat kauni-

²⁴⁸ Ricketson 1958, 22, 5.10.1871.

²⁴⁹ Artikkelit 2; Cogan 1989, 179; Kirby & Hinkkanen 2000, 243.

ta iltoja kannella ja myös miehistön musisointia.²⁵⁰ Martha Brown kirjoitti: ”Meitä ilahdutetaan musiikilla joka suunnasta: portugalilaisten konsertti sekä laulua että soittimia keulassa... veneenohjaajat soittavat viulua ja perähytissä perämies ja kolmas perämies harjoittelevat haitarilla ja huilulla, ja laulavat silloin tällöin.”²⁵¹ Pitkillä matkoilla, kaukana kotoa, vaimot kokivat luonnollisesti myös yksinäisyyttä ja kaipuuta kotiin, tuttujen tapojen ja ystävien sekä sukulaisten luokse. Se ei kuitenkaan tarkoita, että nämä tunteet vallitsivat naisten mielessä koko ajan tai etteivätkö he kokeneet laivoilla paljon myös hyviä hetkiä.

Kapteenien vaimojen tutkimuksessa usein esiintynyt näkökanta viktoriaanisen ajan ideaalista naisesta on tässä tutkimuksessa osoittautunut riittämättömäksi kuvaamaan naisen elämää uudessa ympäristössä merellä. Kuten 2000-luvulla tehty tutkimus 1800-luvun puolivälin naisesta on tuonut esille, nainen eli myös julkisessa tilassa ja oli monin tavoin itsenäinen toimija. Tämä toimijuus tuodaan esille merellistenkin naisten osalta niissä aiemmissa pohdinnoissa, joissa kerrotaan osan naisista vaatineen päästä mukaan matkalle, tai miten naiset kotiyhteisössään maissa joutuivat kantamaan vastuuta, jotta miehet pystyivät olemaan vuosia poissa merellä. Silti usein tutkimuksessa on ollut olemassa pohja-ajatus, jossa viktoriaanisen ajan nainen asetetaan miehen vallan alle. Kapteenien vaimojen maissa elettyyn arkielämään verrattuna poikkeuksellinen kokemus elämästä merellä ja vieraassa ympäristössä paljastaa tilanteita, joissa naisten tärkeä rooli tulee esille. Naiset pystyivät toimimaan ennakkolullottomasti uusissa ja joskus pelottavissakin tilanteissa Merellä vaimot toimivat sekä avioparin muodostaman yksikön, laivayhteisön sekä valaanpyytäjien yhteisön osana.

Kapteenien vaimot sopeutuivat monin eri tavoin merielämään ajan kuluessa. He eivät, kärjistäen sanottuna, pyörtyneet uupumuksesta, itkeneet kauhusta tai lojuneet hytissään miehensä hoidettavana. Vaimot pärjäsivät myrskyissä, auttoivat kannella ja valaanpyynnissä, toimivat emäntinä ja kävivät itse muissa aluksissa vierailuilla. He selvisivät välillä huonollakin ravinnolla, opettivat lapsiaan matkan aikana ja synnyttivät lapsia maailmaan laivoilla. He ihmettelivät meren, taivaan ja eläinten kauneutta ja ihmeellisyyttä. He jakoivat miestensä kanssa näkemykset pyynnistä, sunnuntaityöstä tai pyynnin taloudellisesta tuotosta. Aiempien tutkimusten yleinen loppupäätelmä siitä, että vaimoilla ei ollut suurta vaikutusta oman laivansa miehistön elämään, on ymmärrettävä. Ei vaimoilla varmasti ollutkaan suurta vaikutusta jokaisen yksittäisen tavallisen merimiehen elämään. Vaimolla ja mahdollisesti mukana olleilla pariskunnan lapsilla oli kuitenkin merkitystä laivan perämiehille ja osin myös niille miehistön jäsenille, jotka olivat läsnä vaimon tai lasten elämässä.²⁵² Annie Ricketson kirjoitti päällystön tehetkestä: ”Meillä oli

²⁵⁰ Williams 1964, 6–7, 16.9.1858; Lawrence 1966, 8, 2.1.1857; Brock, 27.8.1855.

²⁵¹ Brown, 1993, 33, 18.10.1847.

²⁵² Artikkelin 2.

hedelmäkakkua teen kanssa, jonka äiti laittoi mukaan aviomieheni syntymäpäiväksi. Se oli kuorrutettu ja koristeltu oikein nätiksi. Miesten mielestä se oli aivan liian nätti leikattavaksi mutta ei liian nätti syötäväksi leikkaamisen jälkeen.”²⁵³

Tässä tutkimuksessa esille ei tullut miehistön vihamielistä suhtautumista vaimoihin. Vaimot saattoivat kirjoittaa siitä, kuinka miehistön jäsenet tappelivat, kieltäytyivät töistä tai olivat osaamattomia ja pilasivat näin valaanpyynnin — tai olivat nuoria ja kouluttamattomia.²⁵⁴ He tiesivät miehistöön liittyvistä negatiivisista tapahtumista ja esimerkiksi Martha Brown totesi kirjoituksensa lopulla, jossa hän kertoi miehistön aiheuttamista hankaluuksista: ”Joten äiti, huomaathan että minulla on ollut hyvin vähän vaikutusta toistaiseksi.”²⁵⁵ Mutta yhtä paljon vaimot kirjoittivat positiivisia asioita miehistön työnteosta ja siitä, kuinka miesten työ oli pohjoisilla vesillä erittäin rankkaa ja vaarallista kylmissä olosuhteissa, vuorokaudesta toiseen, vähillä yöunilla. He kirjoittivat, kuinka miehistön sairaudet, onnettomuudet ja kuolemantapaukset saivat heidät surullisiksi ja pohtimaan, kuinka he voisivat auttaa miehiä ja kuinka hauras elämä oli. He kokivat usein huolta miehistön jäsenestä, jos tämä oli sairas, ja pohtivat heidän uskoaan ja mahdollisuuttaan kuolemanjälkeiseen elämään.²⁵⁶ Annie Ricketson kirjoitti sairaasta veneenohjaajasta, Croffordista: ”Emme tienneet eläisikö hän aamuun joten aviomieheni meni alas ohjaajien hytteihin katsomaan häntä. Hän voi todella huonosti.”²⁵⁷

Miehistön jäsenet elivät vaimon kanssa samalla laivalla, samassa yhteisössä, laivalla vallitsevasta tiukasta hierarkiasta huolimatta. Mary Brewster kirjoitti laivalla pidetyistä miehistön jäsenen hautajaisista. Kirjoituksessaan hän halusi kertoa tapahtuneesta ja tunnelmasta, joka hänen mielestään kosketti kaikkia. Samalla hän kiinnitti itsensä tähän yleiseksi kokemaansa mielialaan, joka aluksella vallitsi:

”Kahdelta aamuyöllä yksi kanakoista²⁵⁸ kuoli, oltuaan kipeänä viimeiset kaksi viikkoa, oletamme että se oli nopea keuhkotauti – Kymmeneltä aamupäivällä hänen ruumiinsa luovutettiin syvyyksiin – Rukous luettiin, samoin sopiva kap-pale. Laiva oli paikallaan, purjeet käärittyinä – Koko miehistö oli kerääntynyt laivan takaosaan – Ruumis oli ommeltu purjekankaan sisään riittävän painon kanssa jotta se uppoaa, asetettu lankongin reunalle ja rukouksen jälkeen syöstiin syvyyteen. Tämä on ollut yksinäinen päivä... – Kuolema on missä tahansa

²⁵³ Ricketson 1958, 13, 19.6.1871.

²⁵⁴ Artikkel 1.

²⁵⁵ Brown 1993, 50, 1.2.1848.

²⁵⁶ Artikkel 1. Penniman 1989, 22.5.1867; Ricketson 1958, 12, 14–15, 24.5.1871 & 21.7.1871; Brown 1993, 54, 21.2.1848; Brewster 1992, 90–91, 101, 313, 15.6.1846 & 5.7.1846 & 26.2.1848; Brock, 2.7.1853 & 22.7.1855 & 11.8.1855.

²⁵⁷ Ricketson 1958, 36–37, 1.4.1872.

²⁵⁸ Tyynenmeren saarten asukas, joka työskenteli laivalla.

muodossa kauhistuttava mutta laivalla se on vielä enemmän surullinen ja synkkä –...”²⁵⁹

Kuvaukset hautajaisista tai laivoilla tapahtuneista onnettomuuksista tuovat esille, kuinka vaimoilla saattoi olla läheisempi suhde yksittäisiin miehistön jäseniin, kuin mitä yleisesti on ajateltu. Miehistön jäsenen kuolema toi esille tapauksia, joissa vaimot kirjoittivat näistä yksilöistä lämmöllä ja arvostaen. Esimerkiksi Mary Lawrence kertoo kuolemantapauksesta kirjoittaessaan kiintyneensä nuoreen mieheen ja pohtineensa, voisiko kapteenipariskunta huolehtia tämän koulutuksesta laivan päästyä kotiin.²⁶⁰

Miehistön jäsenten nimiä löytyy vaimojen kirjoituksista yleensä vain silloin, kun heitä kohtasi sairaus, kuolema tai onnettomuus.²⁶¹ Miehistö elää mukana kirjoituksissa kuitenkin yhteisissä kokemuksissa esimerkiksi valaanpyynnin aikana. Eliza Williams kirjoitti oltuaan matkalla muutaman kuukauden miesten leikatessa saalistettua valasta laivan kyljellä:

”...olin iloinen miesten puolesta, sillä minusta näytti siltä että heidän täytyy olla erittäin uupuneita, ja heidän täytyy työskennellä niin huonossa paikassa. Kun katsoin heitä siinä kapealla telineellä se sai minut vapisemaan,...Joka mies oli töissä, merimiehistä kapteeniin.”²⁶²

Vaimot eivät olleet samanlainen osa laivayhteisöä kuin siihen kuuluvat miehet, mutta he kokivat ja kirjoitustensa kautta kertoivat yhtä kaikki laivalla eletystä elämästä. Annie Ricketson kirjoitti pettymyksestä, kun valasta ei saatu pyydystettyä: ”Eivät saaneet valasta, he olivat kaikki hyvin pettyneitä. Minusta tuntui niin pahalta heidän puolestaan he olivat työskennelleet kovasti eivätkä saaneet mitään.”²⁶³

Erilaiset tunnetilat, kuten jännitys, pelko, ilo tai harmi, koskettivat vaimon kirjoituksissa kaikkia sen mukaan, kuinka pyynnissä kävi. Myös esimerkiksi laivan kannelle saalistetut harvinaiset kalat kiinnostivat kaikkia. Mary Lawrence kirjoitti: ”Se osoittautui timanttikalaksi (diamond fish). Niitä pyydystetään harvoin. Sitä pidettiin suurena harvinaisuutena, kukaan laivalla ei ollut nähnyt sellaista kuolleena aiemmin.”²⁶⁴ Esimerkkejä kirjoituksista, joissa miehistö on mukana, on lukemat-

²⁵⁹ Brewster 1992, 350, 5.11.1848.

²⁶⁰ Lawrence 1966, 62, 28.12.1857; Williams 1964, 83—84, 9.8.1859.

²⁶¹ Brown 1993, 38, 26.11.1847; Penniman 1989, 18.12.1864 & 18.10.1865; Lawrence 1966, 190–191, 3.9.1859; Ricketson 1958, 36–37, 1.4.1872; Brewster 1992, 113, 12.8.1846; Brock, 16.8.1853.

²⁶² Williams 1964, 20–23, 8.11.1858.

²⁶³ Ricketson 1958, 42–43, 3.10.1872.

²⁶⁴ Lawrence 1966, 9.3.1857.

tomia. Vaimot kirjoittivat muun muassa juhlien viettoon liittyen myös miehistölle tehdyistä paremmista ruokalajeista tai siitä, kuinka miehistö vietti pyhäpäivää tai mitä töitä he tekivät kannella.²⁶⁵ Nämä kirjoitukset todentavat johtopäätöstä siitä, että vaimo oli oman kokemuksensa mukaan sopeutunut elämään laivalla. Laajemmassa kuvassa mukaan lähteneet vaimot vaikuttivat siihen, että oman kotiyhteisön nainen tuli läsnäolevaksi myös merimatkoilla ja kaukaisissa satamissa. Tällä ei ollut suoraa merkitystä nuoren merimiehen elämään, mutta se laajensi yleisesti kuvaa siitä, mitä naisen oli mahdollista ja sallittua tehdä.

Goodheartin tutkimuksessa esille tullut ajatus siitä, että vaimot sopeutuivat matkan aikana elämään aluksilla, on todennettu tässä tutkimuksessa. Goodheart ilmaisi tämän siirtymänä kapteenin vaimosta ”sister sailoriksi”. Tässä tutkimuksessa kuitenkin osoitetaan, että vaikka vaimo sopeutui matkan aikana elämään merellä, hän pysyi ennen kaikkea vaimona ja sopeutuminen tapahtui juuri aviomiehen kautta. Goodheart painottaa analyysissään vaimojen merille lähdön vaikutusta koko valaanpyyntiyhteisöön ja kuinka valaanpyyntiyhteisöissä perinteinen ”nainen maisa ja mies merellä” -akseli muuttui ratkaisevasti näiden naisten ansiosta. Hänelle vaimot olivat muutosagentteja, eivät Norlingin tai Springerin mainitsema epäonnistunut esimerkki koti- ja merielämän yhdistämisestä. Näin ollen Goodheart päätyy osin samoihin tuloksiin kuin tämä tutkimus, sillä vaimot ottivat aktiivisen roolin laivalla sopeutuessaan merielämään.

Sekä aiempi että tämä tutkimus tuo esille, kuinka matkan edetessä laivan työt ja tavat tulivat vaimoille tutuiksi. Osa vaimoista oppi navigoimaan, hoiti pyynnin aikana loukkaantuneita miehistön jäseniä tai kirjoitti laivan lokikirjaa. Vaimot saattoivat leipoa omassa hytissään, ja stuerti vei leipomukset paistettavaksi laivan keittiöön. Vaimot ompelivat vaatteita myös hyttipojalle ja saattoivat keskustella uskonnosta sairaan miehistön jäsenen kanssa. Osa vaimoista tähysti valaita pyynnin aikana tai manöveerasi laivaa pyyntiveneiden ollessa merellä. He merkitsivät päiväkirjoihinsa sään muutokset, saadun saaliin määrän sekä valaankuvina leimasimella että öljytynnyreinä tai kertoivat laivan sijainnin päivän merkinnän yhteydessä, jos oli pilvistä eikä sijaintia saatu, he kertoivat senkin.²⁶⁶ Tämä asteittainen

²⁶⁵ Brown 1993, 34, 52, 54, 28.10.1847 & 13.2.1848 & 21.2.1848; Ricketson 1958, 78, 8.10.1874; Lawrence 1966, 61, 64, 201, 25.12.1857 & 4.1.1858 & 21.10.1859; Brewster 1992, 47, 109, 185, 15.3.1846 & 27.7.1846 & 24.1.1847.

²⁶⁶ Katso esimerkiksi: Ricketson 1958, 64, 78, 25.9.1874 & 15.10.1873; Penniman 1989, 21.3.1865 & 5.5.1867; Lawrence 1966, 22, 37, 40, 112, 117, 119, 123, 1.4.1857 & 6.6.1857 & 2.7.1857 & 23.7.1858 & 6.8.1858 & 16.8.1858 & 2.9.1858; Brown 1993, 34–35, 38, 43, 29.10.1847 & 26.11.1847 & 11.12.1847; Brewster 1992, 97–98, 101, 25.6.1846 & 3.7.1846. Näin oli myös ruotsalaisella aluksella, joilla kapteenin vaimo matkusti mukana. Kaijser 1997, 45.

sopeutuminen, oikeastaan kasvaminen osaksi laivayhteisöä tulee omassa tutkimuksessa vahvasti esille.

Aiemmin mainittu vaimojen oma tahtotila selviytyä laivamatkasta hyvin oli yksi syy sopeutumiseen, mutta siihen vaikutti myös matkan yhteinen päämäärä. Laivayhteisöllä oli tavoite menestyä hyvin. Matkalla oli taloudellinen tarkoitus ja tavoite, joka vaikutti suoraan vaimon omaan elämään ja hyvinvointiin. Annie Ricketson iloitsi kahdesta kuolleesta valaasta laivan vierellä: ”Olen niin tyytyväinen ajatellessani että me saimme vähän enemmän. Toivon että tämä on vain alkua sille että saamme paljon öljyä.”²⁶⁷ Matkasta saatu tuotto oli konkreettinen asia, jonka puolesta kaikki laivalla olevat työskentelivät, mutta kapteenille tuotto oli myös oman ammattitaidon esiin tuomista. Taitava kapteeni löysi valaita, sai ne pyydystettyä ja toi laivan ja miehistön ehjänä ja hengissä kotisatamaan. Vaimoille oli tärkeää, että heidän miehensä pystyivät olemaan menestyneitä kapteeneita, ja kun tämä ei aina onnistunut, he kirjoittivat vallitsevista hankalista olosuhteista, jotka selittivät epäonnen. Ammattitaitoineenkaan kapteeni ei voinut jäälautoille, sumulle tai pakeneville valaille mitään.²⁶⁸

Kapteenin vaimo tiesi matkan taloudellisesta edistymisestä ja eli mukana sekä valaanöljyn että -luun markkinahintojen muutoksissa. Mary Lawrence murehti: ”Kuulimme häneltä että valaanöljy oli huhtikuussa painunut neljäänkymmeneenkuuteen centtiin per gallona. Jos tämä on totta, luultavasti se öljy jonka lähetimme kotiin on myyty paljon halvemmalla kuin mitä oletimme....Nämä ovat raskaita aikoja.”²⁶⁹ He myös kirjoittivat koko laivaston onnistumisesta tai epäonnistumisesta pyyntivesillä ja näin muodostivat itselleen kokonaiskuvan miesten työn tuloksesta. Vaimojen kirjoituksissa näkyy vahvasti kiinnostus sekä valasta kohtaan eläimenä että myös siihen prosessiin, jossa eläin muuttui valaanrasvan keiton myötä teollisuustuotteeksi ja teollisuuden raaka-aineeksi. Tieto öljytynnyreiden määrästä ruumassa satoi naisen osaksi matkaa ja koko miehiseksi väitettävään maailmaan, jota valaanpyynti oli. Vaimot sopeutuivat esimerkiksi siihen, että pyyntiä suoritettiin myös sunnuntaisin eli pyhäpäivänä.²⁷⁰ Kun he kirjoittivat sunnuntain merkinnän ilman ainoatakaan viittausta uskontoon, mutta sitäkin enemmän kertoen päivän aikana pyynnissä tapahtuneista asioista tai valaan paloittelun edistymisestä, he osoittavat olleensa osa yhteisön yhteistä kokemusta.

²⁶⁷ Ricketson 1958, 64, 15.10.1873.

²⁶⁸ Artikkel 3.

²⁶⁹ Lawrence 1966, 178, 9.8.1859. Kts, myös Brock, 9.7.1853 & 16.10.1853.

²⁷⁰ Artikkel 3.

6.2 Ristiriidat, uskonto ja ajallisuus

Edellä mainitun tutkimustuloksen vaimon sopeutumisesta elämään laivalla lisäksi vaimojen kirjoituksista nousee esille useita naisten elämää ja kokemusta läpileikkaavia teemoja. Nämä teemat liittyvät heille tärkeisiin tilanteisiin aluksilla. Teemat korostavat vaimon kokemusta merellä 1800-luvun puolivälissä, sillä ne liittyvät myös heidän yksityisempiin ajatuksiinsa elämästä laivayhteisössä. Vaimot kirjoittivat sairauksistaan, jonkin verran omista tunteistaan esimerkiksi merkkipäivien yhteydessä, aviomiehensä tilanteesta esimerkiksi silloin, kun valaanpyynti ei onnistunut toiveiden mukaisesti, lapsistaan ja uskonnollisista mietteistä, samoin kuin oman elämän hyödyllisestä käyttämisestä. Kaikki vaimot eivät kirjoittaneet näitä omia ajatuksiaan paljoakaan, ja ne jäivät selvästi vähemmälle huomiolle päiväkirjoissa kuin se varsinainen tekeminen, mitä laivoilla tapahtui. Huomioitavaa on, että viettäessään pyyntikauden tai -kausia yksin Tyynenmeren satamissa, vaimojen kirjoitukset muuttuivat niin, että niissä käsitellään enemmän henkilökohtaisia asioita ja ajatuksia. Maissa he olivat usein aidosti yksin, toisin kuin aluksilla. Usein vaimot kirjoittivatkin, että olisivat mieluiten olleet mukana laivalla myös pohjoisilla vesillä vietetyn pyyntikauden aikana.²⁷¹

Ristiriidat ovat yksi tutkimusta läpileikkaava teema. Merellä moni asia oli ristiriitainen, mutta se ei tarkoita, että henkilöt itse olisivat olleet ristiriitaisia. Ehkä parempi tapa selittää ristiriitoja on todeta, että asioilla oli usein monta eri puolta. Mikään ei ollut yksiselitteistä, vaan tilanteet olivat moninaisia ja tapahtuivat välillä niin äkillisesti, että ne vaativat sopeutumista ja ymmärrystä. Tämä ymmärrys liittyi usein yksilön omaan hyvinvointiin ja valaanpyyntiyhteisössä maissa eläneen ihmisen arvoihin. Vaimot esimerkiksi halusivat luottaa kuolevan merimiehen sanoihin siitä, että tämä oli löytänyt Jumalan, osin siksi, että näin he itse kokivat tilanteen parempana. Päiväkirjoista tulee selkeästi esille vaimojen arvomaailma, jonka mukaan he elivät. Heille sivistys, usko Jumalaan, rakkaus aviomieheen ja myös halu olla vaatimaton, keskittyä enemmän ihmisenä kasvamiseen ja luottamus niiden kautta saavutettuun asemaan omassa elämässä oli vankkumaton.

Uskonto on toinen tutkimusta läpileikkaavista teemoista kapteenien vaimojen elämässä. Se oli läsnä kaikessa, sillä kaikki tapahtui Jumalan tahdon mukaisesti. Springer kirjoitti naisten löytäneen itsensä maailmasta, joka oli niin miehinen, että merikin mainitaan miespuolisena. Meri voidaan mieltää myös termillä ”Other”, se on toiseus, ei-maa, poissa.²⁷² Vaimojen kirjoituksista ei kuitenkaan löydy vastakaista asetelmaa heidän ja meren välillä. Meri oli ennen kaikkea Jumalan luoma ja sellaisenaan täydellinen ja tarkoituksenmukainen. Jokainen ihme, jonka he merellä

²⁷¹ Brown 1993, 57, 30.4.1848; Penniman 1989, 2.5.1866; Brewster 1992, 216, 4.4.1847.

²⁷² Springer 1996, 96; Stanley 2002, 13.

näkövinkit, kertoi Jumalan suuresta suunnitelmasta. Luonto oli itsessään ihmeellinen mutta jotain, joka oli Kaikkivaltiaan aikaansaannosta.²⁷³ Mary Lawrence kirjoitti: ”Menin illalla kannelle todistamaan Taivaallisen Isämme luovaa voimaa,...En ole koskaan nähnyt taivasta niin täynnä säteileviä tähtiä kuin täällä näillä leveysasteilla.”²⁷⁴

Ollessaan merellä vaimoilla oli aikaa myös uskonnollisille ajatuksille. Meren koettiin lähentävän ihmistä luontoon, ja se voitiin kokea jopa pyhänä paikkana. Tämä oli yleinen käsitys villistä luonnosta 1800-luvulla Amerikassa, sillä myös sen koettiin oleva ylevä maisema, jonka kautta oli mahdollista päästä lähemmäs Jumalaa.²⁷⁵ Kapteenien vaimojen kokemuksessa merestä ympäristönä voidaan nähdä ajalle yleisiä teemoja. Gerhard Strohmeier on tuonut esille tulkintoja villin lännen maisemasta, ja nämä toteutuivat omalla tavallaan myös merellä. Uskonnollinen metafora luvatususta maasta (Promised Land), joka korostaa amerikkalaisen kansakunnan uskonnollisia juuria, toteutuu myös kapteenien vaimojen ajattelussa, kuten edellä todettiin. Poliittinen metafora manifestoidusta kohtalosta (Manifest Destiny), joka luotiin oikeuttamaan uuden kansakunnan laajentumista länteen, sopii myös yhä uusille vesialueille suuntautuviin valaanpyyntimatkoihin. Brian Rouleau tuo omassa tutkimuksessaan esille, kuinka tämä laajentuminen koski myös merialueita ja kuinka laajentumisen ajateltiin olevan oikeutettua. Sama asetelma näkyy myös vaimojen kirjoituksissa, sillä Tyynenmeren saaret koettiin alueina, joilla länsimaisen kulttuurin ja uskonnon vaikutuksen haluttiin lisääntyvän. Lisäksi valaspopulaatioiden ajateltiin olevan määrättömiä ja tarjoavan rikkautta koko valaanpyyntiläivastolle.

Kolmantena on taloudellinen metafora siitä, kuinka luonto toimi Amerikan taloudellisena perustana (This Mighty Machine of Nature). Rautatiet hallitsivat luontoa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ja aiemmin hankalasti tavoitettava maisema avautui turvallisesti junan kyydissä matkaavalle ihmiselle. Samalla rautatie muutti tuota maisemaa.²⁷⁶ Vaikka purjealukset eivät olleet teknisesti sama asia kuin juna maalla vaan tämä rooli sopii paremmin 1800-luvulla yleistyville höyrylaivoille, valaanpyyntialukset kuitenkin veivät teollisen maailman merelle. Valas jalostettiin jo merellä teollisuuden raaka-aineeksi, ja vaikka laivat eivät jättäneet mereen varsinaista jälkeä, ne kuitenkin toivat ihmisen yhä enemmän osaksi meriympäristöä. Vaimoilta kokemus valaan pyydystämisestä, paloittelusta ja rasvan keitosta öljyksi edusti tätä teollista maailmaa, joka otti luonnosta oikeutetusti tarvitsemansa materiaalin.

²⁷³ Artikkelin 3.

²⁷⁴ Lawrence 1966, 14, 17.2.1857. Ks. myös Brock, 4.10.1854 & 1.5.1856.

²⁷⁵ Strohmeier 1997, 261.

²⁷⁶ Strohmeier 1997, 262–268; Rouleau 2014, 3, 75. Myös Schell tuo esille, kuinka merta on kuvattu samoin kuin maisemaa maissa, Schell 2013, 204.

Sen lisäksi, että luonto koettiin Jumalan luomana ympäristönä, valaanpyyntiyhteisöissä vallitsivat muutenkin tiukat kristilliset arvot.²⁷⁷ Ne ohjasivat elämistä ja osin myös vaimojen kirjoittamista. Kirjoittaminen oli itsessään velvollisuus, jotain mitä kuului tehdä, jotta yksittäinen henkilö pystyi valvomaan, kuinka hän eli omaa elämäänsä riittävästi uskonnon luomien vaatimusten mukaisesti. Hyvä ihminen oli uskonnollisen moraalin mukaan työteliäs, mikä oli laivalla hankalaa vaimoille, koska heillä ei ollut varsinaisia työtehtäviä. Naisen tuli olla rakastava ja miestään tukeva vaimo, joka arvosti avioliittoa: siksi vaimot, ainakin osittain, lähtivät mukaan laivalle. Uskonto oli täysivaltaisesti osa naisen elämää, sillä vakaa usko Jumalan kaikkivoipaisuuteen auttoi vaimoja hyväksymään matkan ja muutenkin oman elämänsä koettelemukset, kuten kuolemat, myrskyt ja huonon pyyntionnen. Lisäksi kirjoituksissa esille tulee naisten pohdinta siitä, oliko lähetystyö onnistunut tehtävässään, ja millainen kuva heillä saarten alkuperäisistä asukkaista oli ennen matkaa. Vaimot lähes säännönmukaisesti pettyivät, kun he näkivät nämä ihmiset itse. Vaimot toimivat usein kotiyhteisössään erilaisissa raamattu- ja lähetysseuroissa, joissa he olivat olleet keräämässä varoja saarilla tehtävään lähetystyöhön tai merimiesten hyvinvoinnin lisäämiseksi.²⁷⁸

Vaimot tiedostivat uskonnon ja heidän oppimansa elämäntavan vaatimukset siitä, että yksilölle annettu aika piti käyttää hyödyllisesti. Ahkeruus oli hyve ja kunnollisen ihmisen ominaisuus. Ajan sopivasta käytöstä oltiin vastuussa Jumalalle. Osin vaimojen päiväkirjatekstit voidaan mieltää kirjoituksina Kaikkivaltiaalle. Heidän pohtiessaan ajan kulumista, esimerkiksi omina syntymäpäivinä, läheisten kuolemien vuosipäivinä tai vuoden vaihtuessa toiseen, vaimot usein kokivat, etteivät olleet osanneet käyttää aikaa riittävän hyvin kehittyäkseen ihmisinä.²⁷⁹ Naisen identiteetti muodostui monin tavoin, he olivat yksityisen itsensä lisäksi myös vaimoja ja äitejä. He pyrkivät olemaan hyviä ihmisiä sekä uskonnon että käytösoppaiden muovaamien moraalikäsitysten kautta. Vaimot toivoivat voivansa vaikuttaa miehistön sivistyneisyyteen ja siihen, että mahdollisimman moni löytäisi Jumalan. Martha Brown kirjoitti:

”Meitä on 31 kaiken kaikkiaan, enkä usko että yhdelläkään on uskonnollisia pyrkimyksiä. Ja sen verran kuin voimme olla varmoja, vain yksi 16 miehistön jäsenestä osaa lukea. Tunnen että haluaisin tehdä jotain asialle, mutta en tiedä kuinka aloittaa. Ohjatkoon Herra minua.”²⁸⁰

²⁷⁷ Norling 2000, 12, 170.

²⁷⁸ MacKay 1993, 17; Lawrence 1966, 52, 27.10.1857; Brewster 1992, 57, 60, 21.4.1846 & 25.4.1846.

²⁷⁹ Artikkelit 2.

²⁸⁰ Brown 1993, 39, 28.11.1847.

Viikon kuluttua Martha kirjoittaa antaneensa uskonnollisia tekstejä miehistön luettavaksi.²⁸¹ Toisaalta vaimot joutuivat matkan edetessä toteamaan, että tietyt universaalit lainalaisuudet, jotka vaikuttivat merimiesten sivistykseen ja käytöstäpöihin, vallitsivat kaikilla laivoilla ja usean merimiehen kohdalla.²⁸²

Uskonnon tuoma lohtu ja toisaalta sen deterministinen luonne siinä, että kaikki kävi kuten oli tarkoitettu, eli vaimojen ajatuksissa monin tavoin. Vaimot kokivat uskonnon itselleen tärkeänä, luonnollisena, olennaisena osana elämää, mutta toisaalta he eivät kirjoittaneet siitä koko ajan, ja kirjoitusten sävy oli yksilöllinen. Osalle pohdinta Jumalan kaikkivoipaisuudesta oli tärkeää, osalle aktiivinen toiminta, esimerkiksi miehistön saattaminen lukemaan hengellisiä tekstejä, oli olennaisempaa. Aika kului merellä välillä hitaasti, mutta sen loppuminen oli koko ajan läsnä vaimojen kirjoituksissa - elämä oli epävarma asia 1800-luvulla. Vaimoille osa heidän tuntemaansa koti-ikävästä muodostui pelon tunteesta, eli siitä, että joku läheinen kotona kuoli vaimon poissa ollessa. Omat lapset ja vanhemmat olivat tärkeimpiä, mutta myös suku laajemmin kuului tämän huolen piiriin. Tämä kuoleman läsnäolo sekä laivoilla että uhkaamassa kotiin jääneitä rakkaita ei kuitenkaan ollut vain ahdistava asia vaan tosiasia, jonka kanssa piti elää. Vaimot kirjoittivat pelänneensä lukea kotoa tulleita kirjeitä, sillä koskaan ei tiennyt, millaisia uutisia niistä piti lukea. Kun laivat saapuivat pyyntikauden jälkeen saarille ja vaimot saivat postin luettavakseen, he mainitsivat aina päiväkirjassaan, millaisia uutisia he olivat saaneet kotoa.²⁸³

Ajallisuus vaikutti vaimojen elämässä paljon ja on selkeästi yksi kirjoituksia ja vaimojen kokemusta yhdistävä teema. On selvää, että he olivat matkalla, jolla oli alku ja loppu. Ajan kulumisen auttoi tottumaan asioihin, ja vaimojen kirjoituksista näkyy, kuinka he matkan edetessä kirjoittivat tietyistä asioista vähemmän, ja toisaalta tekstit muuttuivat yksityisemmiksi – yleisö hälväni vuosien kuluessa taustalle. Matkan ensimmäisinä kuukausina vaimot kirjoittivat kaiken vieraan itselleen tutuksi, mutta myöhemmin he kirjoittivat enemmän tapahtumista tai omista ajatuksistaan. Kirjoittaminen jäsensi aina myös kulumaa aikaa. Vaimot odottivat matkan loppumista siitä huolimatta, kuinka hyvin he viihtyivät laivoilla, sillä he kaikki kaipasivat kotia ja rakkaiden lasten, sukulaisten ja ystävien seuraa. Siksi ajan kulumisen kirjaaminen oli lohdullista ja päiväkirjaan saatettiin koota runsaasti erilaisia ajan kulumiseen liittyviä merkintöjä, esimerkiksi kuinka kauan matkalla oli oltu, kuinka pitkään kesän pyyntikautta oli jäljellä tai kuinka pitkä aika oli siihen, että päästiin taas maihin.²⁸⁴

²⁸¹ Brown 1993, 42, 6.12.1847.

²⁸² Lawrence 1966, 26, 22.4.1857.

²⁸³ Artikkelit 2 ja 4.

²⁸⁴ Artikkelit 2. Kts. myös Crapo, 13.7.1866.

Oman perheen ja sukulaisten merkkipäivät olivat tärkeitä kohtia ajassa, ja ne saivat vaimot kirjoittamaan ajatuksia näistä ihmisistä tai siitä, mitä päivän aikana oli tapahtunut, jos kyseessä oli esimerkiksi matkalla mukana olevan lapsen syntymäpäivä. Sillä, oliko vaimo jättänyt kotiin lapsia, oli vaikutusta koti-ikävän määrään, mutta toisaalta tuohon aikaan saatettiin olla muutenkin erossa lapsista, jotka olivat sukulaisten hoivissa. Aviomiehen seura kompensoi merellä paljon, ja osalla vaimoista oli myös lapsi tai lapset mukana matkalla, jolloin ikävä kohdistui muihin sukulaisiin. Usein ikävä kohdistui myös kotiyhteisöön varsinkin uskonnollisessa mielessä. Vaimoille sunnuntai toi mieleen kodin, sen äänet ja tavat, ja koko tuon pyhäpäivän ilmapiirin, johon liittyi aina kirkonkellojen ääni ja seurakunnan läsnäolo - yhteinen jumalanpalvelus omassa kirkossa. Vaimot eivät kirjoituksissaan ikävöineet kotiaan materiaalisena tilana vaan ennemmin juuri kotia, joka muodostui läheisten läsnäolosta ja siitä elämästä, jota kotona vietettiin. Tähän liittyi myös ikävä kodin maisemiin: tiettyinä vuodenaikoina vaimot kaipasivat vihreitä puita ja kauniita kukkia - usein myös linnunlaulua.²⁸⁵

Pyyntivesillä valaanpyynti meni kuitenkin kaiken edelle, ja pyynnin ollessa käynnissä vaimot eivät välttämättä sunnuntainakaan kirjoittaneet uskonnosta tai kodista mitään. Mitä enemmän vaimoilla oli muuta ajateltavaa, sen vähemmän he keskittyivät kotiin tai ikävän tunteisiin.²⁸⁶ Siksi sunnuntain kirjoituksia lukemalla ei mielestäni voi päätellä, että vaimot olisivat eläneet laivoilla onnettomina, vaan että sunnuntaisin ikävän tunteille annettiin tilaa. Hieman samalla tavoin kuin merimiesten on sanottu pyhittäneen lauantai-illat rakkaiden muisteleamiseen – silloin päällystö nosti kotiin jääneille naisille maljan. Muuten heidät pidettiin mielen perukoilla. Tämä on ymmärrettävä tapa silloin, kun matkoilla piti pärjätä koti-ikävän kanssa vuosia.

6.3 Matkalla ja tilassa

Matkalla oleminen ja vieraiden asioiden kohtaaminen sen aikana on yksi tutkimuksessa esille tulevista teemoista. Laivassa elettiin pitkään tavallista arkea, ja se oli koti, mutta on silti selvää, että vaimot olivat matkalla. Matkaajan on sanottu sitovan itsensä kirjoittaessaan tiettyyn positioon ja tiettyyn ajankohtaan, mikä toi turvaa silloin, kun henkilö muuten oli liikkeessä. Tämä on varmasti yhtenä syynä sille, että vaimot kirjoittivat säännöllisesti, jos eivät joka päivä, niin kuitenkin il-

²⁸⁵ Lawrence 1966, 4, 8, 36, 231, 7.12.1856 & 4.1.1857 & 1.6.1857 & 29.4.1860; Peniman 1989, 8.2.1868; Ricketson 1958, 13, 26, 25.6.1871 & 3.12.1871; Williams 1964, 8, 55, 26.9.1858 & 15.5.1859; Brewster 1992, 23, 25, 28.12.1845 & 2.1.1846; Crapo, 18.3.1866 & 1.7.1866.

²⁸⁶ Artikkel 3.

man mittavia taukoja. Laivan lokikirja oli olennainen osa merimatkan dokumentointia, mutta toisin kuin Springer, en katso lokikirjan olleen naisille varsinainen esimerkki kirjoittamisesta. Ennemmin ajattelen heidän mukailleen erilaisia hyvän elämän oppaita ja niiden neuvoja siitä, mitä niin sanotun kunnollisen naisen päiväohjelman tuli sisältää. Toisaalta he ottivat ehkä mallia naisten kirjoittamista matkakertomuksista, joita julkaistiin 1800-luvun kuluessa yleisesti. Monet vaimoista kuvailivat valaita ja luontoa erittäin tarkasti, samoin kohtaamiaan uusia kulttuureita. Näissä kirjoituksissa on selkeästi matkakirjallisuuteen liittyvää perinnettä.²⁸⁷

Merenkulkijat kohtasivat ja näkivät paljon sellaista, mihin suurimmalla osalla ihmisistä ei ollut mahdollisuutta. Ennen vain kapteenin kokemasta merimaailmasta tuli nyt kaikkien perheenjäsenten yhteinen kokemus. Matka oli kokonaisuudessaan uskomaton kokemus vaimoille: eksoottisia hedelmiä, huimia auringonlaskuja, juhliä ja nähtävyyksiä, tilanteita, joissa kapteenin vaimo näki ensimmäisenä naisena sekä Siperian että Alaskan tai purjehti Jäämerellä. He myös tapasivat ensimmäisinä länsimaalaisina naisina ihmisiä niin Siperian rannikolla kuin Tyynenmeren saarilla. Mary Lawrence kirjoitti Alaskanlahdella kesäkuussa 1857: ”Kun olin koulutyttö ja opiskelin maantietoa, kuinka oudolta olisi näyttänyt jos joku olisi sanonut minulle että joskus näen nämä paikat omin silmin....Olen täysin tyytyväinen.”²⁸⁸ Vaimojen kirjoituksissa on lukuisia merkintöjä ihmetyksen, ihailun ja uuden kokemuksen tunteesta esimerkiksi merieläimiin liittyen. Eliza Williams kirjoitti, kuinka kapteeni halusi hänen kävelevän kuolleen valaan suuhun: ”...luulen että voin sanoa olleeni valaan suussa...Kukaan ei voi kuvitella näkemättä sitä itse, miltä suu näyttää.”²⁸⁹ Valaanpyyntialukset eivät kuitenkaan olleet lomamatkalla tai keräämässä matkakokemuksia, vaikka osaan niiden matkaa kuuluivat kokemukset uusista kulttuureista. Pyyntivesillä oltiin nimenomaan saalistamassa valaita.

Kotisatamasta oltiin pois niin pitkään, että kapteeneille lankesi lukemattomia selvitettäviä kriisejä alusten kunnon, miehistön kokoonpanon ja saaliin määrän johdosta. Vaimon tuoma tuki oli tarpeen, ja vaikka kapteenit alkuun saattoivat kokea, ettei vaimolle kannattanut kertoa jokaisesta ongelmasta, niin matkan kuluessa tämäkin muuttui. Se, että kapteenit kertoivat murheistaan vaimoille, on tärkeä huomio, sillä sitä kautta vaimo oli mukana myös miehen työelämässä. Vaikka vaimo ei voinut olla itse läsnä kaikissa tilanteissa ja tiloissa laivalla, hän kuitenkin kuuli mieheltään tapahtumista.²⁹⁰ Tämä todentaa jo aiemmin esille tuomaani ajatusta siitä, että vaimo koki asioita nimenomaan pariskunnan osana. On selvää, että vaimolla oli pieni oma alueensa aluksella, oma tilansa, joka selkeästi erotti hänet

²⁸⁷ Artikkelit 1 ja 3.

²⁸⁸ Lawrence 1966, 39, 24.6.1857.

²⁸⁹ Williams 1964, 31–32, 4.12.1858. Ks. myös Brock, 1.12.1855.

²⁹⁰ Artikkelit 2, 3 ja 4.

miehistöstä. Se ei silti tarkoittanut, että hän olisi elänyt yksin yhteisön kokemuksen ulkopuolella.

Vaimojen erilaiset tilat laivalla on yksi tutkimuksen läpi kulkevista pääteemoista. Kun kapteenien vaimoja alettiin tutkia laajemmin 1990-luvulla, monia heihin liittyviä asioita selitettiin nimenomaan julkinen vastaan yksityinen tila -jaottelulla. Kapteenien vaimoja on usein määritetty jo tutkimusten johdannoissa erikoislaatuiseksi, rohkeiksi ja merkittäviksi naisiksi. Tämä ei ollut tämän tutkimuksen lähtökohta. Kapteenien vaimot, jotka päättivät lähteä merille, olivat tavallisia naisia, jotka elivät epätavallisessa tilassa ja tilanteessa muihin naisiin nähden. Heidän kokemuksensa eivät kuitenkaan olleet ainutkertaisia siinä yhteisössä, jossa he olivat. Valaanpyyntiyhteisöissä puhuttiin matkoista, ja monet miehet olivat mukana valaanpyynnissä. Merellinen maailma, tuo uusi ympäristö, jonne naiset lähtivät, oli heille tuttu toisen käden tietojen kautta.

Laivalla naisella oli selkeä oma tilansa, mutta tarvittaessa tuon tilan rajat joustivat ja hämärtyivät. Erilaisissa tilanteissa vaimo saattoi ylittää rajan miehiseen työn tilaan tai toisaalta luoda esimerkiksi aluksessa vieraileville kapteeneille mielikuvan kodista. Vaimot mielsivät itsensä ennen kaikkea osana oman laivansa yhteisöä, vaikka he toisaalta kuuluivat eri sosiaaliluokkaan kuin miehistö. Laiva kokosi kyydissään olevat yhdeksi yhteisöksi esimerkiksi muihin aluksiin tai myrskyävään mereen verrattuna. Laiva oli kapteenien vaimoille koti, jonne he palasivat mielellään satamakäyntien jälkeen.²⁹¹ Siellä myös elettiin tavallista arkea, jossa fyysinen ja kulttuurinen kokemus yhdistyivät, ja siksi en näe valaanpyyntialuksen olleen foucault'laisittain välitila tai maailma ylösalaisin. Valaanpyyntialuksilla vietettiin niin pitkiä aikoja, että ne olivat paikka merellä, joka voitiin vielä todentaa koordinaatein, ja tila, jossa elettiin.

Merelle lähtevät kapteenien vaimot kokivat monia uusia ja heille vieraita tiloja, sekä fyysisiä että henkisiä. Naisen kokemus elämästä merellä ei kuitenkaan synny maskuliiniseksi väitetyn valaanpyyntialuksen maailman kautta, vaan kyseessä on heidän oma kokemuksensa. Tämä kokemus voi silti olla samankaltainen kuin miehillä, mikä kertoo universaalista tavasta kokea ympäristö, ei siitä, että nainen kokisi sen miehisen mallin tai esimerkin mukaisesti. Mary Lawrence kirjoitti tuntojaan satamassa, jossa paloi merimiesten tuhopolttava alus: ”Mitä antaisinkaan tietääkseni mitä miehen tai miesten mielissä liikkui kun he halusivat tuhota hänet. Onko mahdollista että he nauttivat siitä? Enpä usko.” Mary kirjoittaa laivasta, kuten aina, feminiiniä.

Merellisessä tutkimuksessa liikutaan usein tiettyjen olettamusten kentällä: meri määritellään maskuliiniksi ja laiva puolestaan feminiiniksi.²⁹² Laiva oli myös nai-

²⁹¹ Artikkelit 2 ja 4.

²⁹² Goodheart 2018, 88; Druett, 1992, xiii; Kirby & Hinkkanen 2000, 231; Schell 2013, 152.

selle feminiini, ja he kirjoittivat laivoista kuin elävästä olennot, joka matkasi tietyllä tavalla. Laiva saatettiin kokea huonona purjehtijana tai vanhana ja epäkäytännöllisenä tilana, mutta sellaisenakin se oli vaimoille koti ja siksi arvokas. Laivaa kiiteltiin tai moitittiin, mutta silti siihen luotettiin. Laiva kuljetti vaimon pääosin turvallisesti maailman ympäri, lukuisiin myrskyihin, vaarallisten salmien läpi tai pois jäisiltä vesiltä.²⁹³ Laiva myös mahdollisti rikkauksien tavoittelun valaanpyynnin kautta. Laivaa kannustettiin ja sen puolta niin sanotusti pidettiin muita laivoja vastaan. Erilaiset tilat merellä elivät ja olivat limittäin. Myrskyä katseleva vaimo tunnisti meren raivon, mutta toisaalta luotti laivaan ja sen miehistöön vankasti. Tilanteet laivalla olivat moninaisia ja yhteisön selviäminen yhdessä vaikutti siihen, että tila käsitettiin joustavasti eri tilanteissa. Vaimon henkinen tila oli yhteydessä siihen, mitä koko laivassa tapahtui. Tärkeää on tuoda esille, että vaimot viettivät, sään salliessa, paljon aikaa aluksen kannella, eivät yksin hyteissään.²⁹⁴ Annie Ricketson kirjoitti myrskyn aikana: ”Tämä on kolmas päivä huonoa säätä ja minun on täytynyt pysytellä kannen alla. Päivät tuntuvat kovin pitkiltä kun en voi mennä kannelle.”²⁹⁵ Mary Lawrence puolestaan kuvaili, kuinka hän viihtyi kannella: ”On ilahduttavaa olla kannella ja katsoa merta sen monissa muodoissaan.”²⁹⁶ Yksityinen ja julkinen tila olivat todellisuutta, mutta naiset liikkuivat luonnollisesti ja sulavasti niiden välillä.

Erityisesti tuo liikkuminen tilojen välillä tuli esille vierailujen yhteydessä. Vaimo saattoi viettää pitkiäkin aikoja yksin ja ainoana naisena aluksessa, mutta toisaalta pyyntikausilla vierailut ja ihmisten liikkuminen laivojen välillä oli vilkasta. Silloin tila laajeni myös muille aluksille ja laajempaan yhteisöön, jossa kapteenien vaimoilla oli tärkeä ja oma asemansa. Vierailujen aikana he seurustelivat omaa sosiaalista luokkaansa edustavien henkilöiden kanssa. Augusta Penniman kirjoitti: ”Menimme kylään parkki Tridentille. meillä oli oikein miellyttävä vierailu. kolme muuta kapteenia oli siellä.”²⁹⁷ Kapteenit toimivat niin, että naiset pystyivät tapaamaan toisiaan ja myös ottivat laivoilla olleet vaimot huomioon tuomalla tuliaisia ja lahjoja. Nainen tuli osaksi miehen työtilaa olemalla usein pääosassa niillä vierailuilla, joilla kapteenit tapasivat toisiaan. Vaikka vierailujen aikana puhuttiin yleensä valaanpyynnistä, keskusteltiin samalla myös valaanpyytäjien laajasta yhteisöstä, jossa uutiset onnettomuuksista, sairauksista, menestyksestä pyynnissä ja maissa tapahtuneista asioista olivat tärkeitä yhteisen kokemuksen luomisessa.²⁹⁸

²⁹³ Brown 1993, 37, 25.11.1847; Penniman 1989, 3.3.1865.

²⁹⁴ Artikkelit 2, 3, ja 4. Katso myös Lawrence 1966, 16–17, 27.2.1857; Brock, 2.6. & 7.6.1853; Crapo, 23.2.1866.

²⁹⁵ Ricketson 1958, 27, 13.12.1871.

²⁹⁶ Lawrence 1966, 3–4, 27.11.1856.

²⁹⁷ Penniman 1989, 4.5.1867.

²⁹⁸ Artikkelit 4.

6.4 Vaimon oma kokemus laivayhteisössä

Tässä tutkimuksessa on saatu esille uusi ja aikaisempaa tutkimusta täydentävä ja toisaalta haastava näkökulma. Kapteenien vaimot kirjoittivat itsensä osaksi valaanpyyntialuksen yhteisöä monissa eri tilanteissa. He kirjoittivat paljon ja säännöllisesti, koska he olivat matkalla, uudessa tilanteessa ja koska valaanpyyntialuksilla oli aikaa kirjoittaa.²⁹⁹ Tämä tilanne erosi heidän arjestaan kotona maissa. Matkan kestäessä vuosia he kirjoittivat yksityiskohtaisesti omasta arjestaan näillä aluksilla. Se, että vaimot eivät eläneet yksinäisyydessä ja onnettomina laivoilla, kuten aiempi tutkimus olettaa, on tärkeä tutkimustulos, sillä se liittyy laivoilla eläneen yhteisön arjen ja välillä myös juhlan ymmärtämiseen. Laivoilla vallitsevasta hierarkiasta huolimatta eri luokkaan kuuluvan ja ainoana naisena laivalla elävän kapteenin vaimon oli mahdollista kasvaa osaksi yhteisöä, joka eli laivalla. Vaimojen kokemukset eivät erottaneet heitä, vaan päinvastoin loivat heille mahdollisuuden yhteenkuuluvuuden tunteeseen.

Naisen kokemusmaailma oli erilainen kuin miesten, sillä heidän roolinsa laivalla oli eri. He eivät osallistuneet työhön, eikä heillä myöskään ollut asiaa miesten työtiloihin kuin poikkeustapauksissa. On selvää, että vaimot eivät voineet kuulua merimiesten muodostamaan työyhteisöön, mutta se ei tarkoita, että he olisivat olleet laivalla ulkopuolisia. Naiset kirjoittivat paljon tekemisestä laivoilla, omista toiveistaan saada mahdollisimman paljon saalista sekä kannella viettämästään ajasta ja osoittavat näin, että he olivat omalla tavallaan osa laivayhteisöä. Tämä sopeutuminen tapahtui ajan kuluessa, kun vaimot oppivat ymmärtämään valaanpyyntialuksen elämää. Vaimo ei ollut laivan toiminnoissa ylimääräinen oma kategoriansa, vaan he loivat itselleen oman tavan olla osa laivayhteisön yhteistä kokemusta.³⁰⁰ Esimerkiksi Augusta Penniman kirjoitti *Minerva*-aluksella yhteisestä tunteesta: ”Se että olemme näin kaukana pohjoisessa aiheutti laivalla aikamoisen kohun.”³⁰¹ Sen sijaan valaanpyyntiyhteisöön vaimot kuuluivat jo laivalle lähtiessään, ja tämä yhteys säilyi myös merellä. Tämä tulee esille heidän selkeässä roolissaan esimerkiksi vierailujen aikana.

Päiväkirjoissa on myös hiljaisuuksia. Nämä hiljaisuudet kertovat omalta osaltaan siitä, kuinka vaimo koki ajan mittaan olevansa osa yhteisöä. Kuten aiemmin on mainittu, vaimot eivät esimerkiksi käsittele miehistön vihamielistä suhtautumista itseensä päiväkirjoissaan. Silti miehistö on läsnä vaimon elämässä, kuten tämän tutkimuksen ensimmäisessä artikkelissa osoitetaan. Voi olla, että vaimot eivät todella tienneet, mitä miehistö heistä ajatteli. Mahdollista on myös, ettei ollut soveli-

²⁹⁹ Rozwadowski 2005, 19.

³⁰⁰ Katso artikkelit 3 ja 4.

³⁰¹ Penniman 1989, 8.10.1865.

asta kirjoittaa vieraiden miesten käyttäytymisestä vaimoa kohtaan tai sitten se oli vaimoille yhdentekevää, koska he elivät kuitenkin lähinnä päällystön kanssa laivan takaosassa.

Valaanpyynti 1800-luvulla oli monin tavoin tuhoisaa valaspopulaatioille. Tämän asian tiedostamatta jättäminen ja suojelunäkökulman puuttuminen vaimojen päiväkirjoista on huomionarvoista. 1800-luvulla luotiin pohja tulevaisuuden luonnonsuojeluliikkeille,³⁰² mutta päiväkirjoissa pyynnin oikeutusta ei kyseenalaisteta, ja vaikka vaimot murehtivat valaiden vähyyttä 1850-luvulta eteenpäin, sitä ei osata asettaa lopputulemaksi itse valaanpyynnistä. Mary Lawrence kirjoitti: ”Tämä valaiden vähyys huolestuttaa Samuelia. Hän on laihtunut ja menettänyt ruokahalunsa, mutta voi olla että lopulta kaikki kääntyy hyväksi.”³⁰³ Kapteenien vaimoille tärkeintä valaanpyynnissä oli aina kapteenin ja miehistön turvallisuus. Vaikka valaita joskus säällittiin, kokemus käännettiin aina pyynnin inhimilliseen puoleen, ja siihen kuinka miehistölle kävi tai loppujen lopuksi siihen, kuinka paljon tuottoa valaasta saatiin.

Enemmän kuin sukupuoli, jonka on aiemmin tulkittu eristäneen vaimon muusta laivayhteisöstä, asioiden ymmärtämiseen vaikutti yhteinen, valaanpyyntiyhteisössä elävien kokemus sekä tottumus ja tieto siitä, miksi asioita tehtiin. Vaimoille oli tärkeää nähdä valaanpyyntialuksen maailma merellä itse, sillä se oli niin olennainen osa heidän puolisojensa elämää. Mary Lawrence kirjoitti, kuinka hän oppi aviomiehestään jotain, mitä maissa ollessaan hän ei ehkä olisi koskaan ymmärtänyt:

”En olisi koskaan tiennyt kuinka hieno mies hän on jos en olisi lähtenyt hänen mukaansa...Ajattelen että jos laivalla jokainen tekee työnsä, heillä ei ole syytä valittaa hänestä. Hän on minulle sama välittävä aviomies kuin aina. Toivon että olen jatkossakin hänen rakkautensa arvoinen.”³⁰⁴

Osa laivalla koetuista tilanteista jaettiin koko yhteisön kesken. Auringonlaskut, ennen näkemättömät uudet kalalajit, suru menehtyneistä miehistön jäsenistä tai kadonneiden laivojen kohtalosta, tai meren syvyys - tällaiset koetut kokemukset luovat yhteisiä tunnetiloja, jotka vaimot kuvasivat kirjoituksissaan. Aavalla merellä yhteisen kokemuksen käsite tulee esille ehkä juuri siksi, että siellä nainen ei toiminut kodin piirissä kuten maissa vaan oli osa yhteistä tekemistä.

Merkityksellistä on, miksi vaimot eivät kirjoittaneet useammin pelkäävänsä merellä. He kirjoittivat usein sään olleen huono, aaltojen korkeita ja tilanteen kai-

³⁰² Ritvo 2010, 74–77, 206.

³⁰³ Lawrence 1966, 102–103, 4.7.1858.

³⁰⁴ Lawrence 1966, 15, 19.2.1857.

kin puolin epämiellyttävä. Vaimot saattoivat kirjoittaa myös olleensa peloissaan tiettyssä tilanteessa, esimerkiksi aviomiehensä tai miehistön puolesta pyynnin aikana tai silloin, kun miehet tapasivat Tyynenmeren saarilla alkuperäisasukkaita, joiden suhtautumisesta ei tiedetty. Myös myrskyt, jäälautat ja kapeat väylät salmissa aiheuttivat pelottavan tilanteen, joka kirjattiin päiväkirjaan. Myrskyn aikana vaimot kipusivat usein hyteistään portaiden yläosaan ja katsoivat myrskyävää merta – joka ei kuitenkaan ollut niin pelottava kuin mitä he olivat etukäteen ajatelleet.³⁰⁵ Vaimojen suhtautumisessa mereen ja myrskyihin tulee esille se, kuinka he olivat omaksuneet laivalla vallitsevan tavan ja tunnetilan. Miehet eivät voineet antaa pelolle sijaa, jotta toimintakyky ja vahva järjestys siinä, että jokainen hoiti tehtävänsä ja mahdollisesti laivan selviytymisen, säilyivät. Vaimot myös luottivat aviomiehiinsä täydellisesti, Mary Lawrence kirjoitti: ”Kun Samuel on kannella, en ole peloissani.”³⁰⁶

Viktoriaanisen ajan tavan mukaan päiväkirjoista puuttuvat pääosin myös maininnat raskaudesta ja synnytyksistä.³⁰⁷ Vaimot kirjoittavat sairauksistaan mutta eivät intiimeistä aiheista. Tämäkin viittaa siihen, kuinka he halusivat ennen kaikkea kirjoittaa yleisesti laivalla tapahtuneista asioista eivätkä niinkään omista henkilökohtaisista tunteistaan. Toisaalta päiväkirjoissa esille tulee myös partikulaarinen, nimenomaan naisen kokemus. Lucy Crapo kirjoitti tyttärensä syntymästä: ”Hieno kaunis aamu. Vartin yli kuusi, pieni vauvamme syntyi, tytär, ja toiveikkaina vavisten, otimme hänet syliimme, hädin tuskin uskaltuen sanoa meidän.”³⁰⁸ Vaimot kokivat osan asioista omalla tavallaan. He eivät syöneet kalaa, josta eivät pitäneet tai joka näytti liian eksoottiselta. He eivät heränneet aamupalalle aamuneljältä, kuten kapteeni ja päällystö, vaan silloin, kun heille itselleen sopi. He pysyivät hytissään, kun laivan kansi oli täynnä rasvaa, likaa ja haju sai heidät voimaan pahoin. He siivosivat hyttejään tai pesivät pyykkejä joko yksin tai aviomiehensä, hyttipojan tai stuartin kanssa riippuen siitä, tarvitsivatko he apua ja millaista apua he tarvitsivat. He saattoivat vaikuttaa siihen, käyttikö kapteeni fyysisiä rankaisukeinoja miehistöä kohtaan, ja he vaikuttivat olennaisesti siihen, kuinka vierailut tai juhlapyhät vietettiin.³⁰⁹ Martha Brown kirjoitti uuden vuoden vietosta: ”Eilen tein 2 hyvää luumukakkua, ja suuren melassikakun, ja me olemme syöneet minun pienen mustan sikanin. Hän oli muuten hyvä ja lihava, ja hänestä tuli hyvä ateria kaikille niin laivan

³⁰⁵ Penniman 1989, 26.4.1865 & 15.7.1865; Lawrence 1966, 189, 1.9.1859; Ricketson 1958, 27, 29, 13.12.1871 & 8.1.1872; Williams 1964, 29, 62, 95, 21–22.11.1858 & 8.6.1859 & 14.10.1859; Brewster 1992, 38, 17.2.1846.

³⁰⁶ Lawrence 1966, 193, 12.9.1859; Williams 1964, 118–121, 6.3.1860.

³⁰⁷ Martha Brown tosin kirjoitti keskenmenon pelosta päiväkirjaansa. Tuolloin hän oli yksin Honoluluksessa kesän pyyntikauden aikana ja päiväkirja saattoi olla ainoa tapa purkaa huolia. Brown 1993, 65, 25.6.1848.

³⁰⁸ Crapo, 24.4.1867.

³⁰⁹ Artikkelit 2 ja 3.

perässä kuin keulassakin. Miehistöllä oli pehmeää leipää ja voita ja omenapiiraita.”³¹⁰

Vaimon oma kokemus liittyi vahvasti kirjoittamisen hetkeen. Silloin he olivat usein fyysisesti yksin, ja tämän lisäksi kirjoittaminen loi heille oman henkisen tilan tiettyssä hetkessä. Kirjoittamisen hetki oli aikaa itselle ja omille ajatuksille. Mary Brewster kirjoitti: ”...kymmeneltä olen yksin, aviomies sängyssä ja näkee luultavasti unta valaista.”³¹¹ Samalla kirjoittaminen nitoi vaimot siihen tilaan ja tilanteeseen, missä he olivat sinä päivänä olleet. Vaimot ottivat itselleen tuon oman hetken päivän lopuksi. Kirjoittaminen oli rutiinia ja ajankulua, mutta se oli myös vaaran kokemuksen hallintaa, joka auttoi selviytymään eri tilanteissa.³¹² Vaimojen identiteetti kytkeytyi siihen, että he olivat matkalla aviomiehensä seurana, ja näin ollen myös siihen, että he olivat naissukupuolen edustajia. Matkan alussa esimerkiksi joillekin heistä äitivalaan pyydystäminen poikasen avulla herätti säälin tunteita. Vaimot myös kaipasivat toisen naisen seuraa ja ilahtuivat aina, kun sitä oli tarjolla. He harmittelivat esimerkiksi pyykinpesun vaikeutta laivalla, siis naisen työn mahdollottomuutta säiden ja keinuvan laivan armoilla. He viettivät päiviä sängyssä merisairaina tai myrskyaallokossa, joka esti liikkumisen. He yrittivät turhaan pitää vaatteitaan kunnossa isoissa matka-arkuissa homeesta ja ötököistä huolimatta. He käyttivät lukuisia tunteja ja päiviä erilaisiin käsitöihin, ompeluun, kirjomiseen, neulomiseen ja paikkaamiseen. He lukivat paljon kirjallisuutta. He synnyttivät matkan aikana joko laivalla, kuten Eliza Williams, tai maissa, kuten Martha Brown tai Annie Ricketson.

On siis selvää, että he elivät naisen elämää myös laivalla. Mutta se ei ollut heille itselleen ongelmallista. He olivat aviovaimoja, äitejä, mutta samalla he tunsivat olevansa myös merenkulkijoita, kuitenkin kokematta olevansa mitenkään miehiä. Mary Brewster, Mary Lawrence ja Annie Ricketson viittaavat kaikki itseensä merimiehinä: Mary Lawrence: ”Imartelen itseäni ajatuksella, että minusta on tullut oikea merimies”, Annie Ricketson: ”Luulen että minusta on tulossa varsin hyvä merimies sillä en ole voinut ollenkaan huonosti.”. Mary Brewster mainitsi asiasta kahteen otteeseen, ensin alkumatkasta: ”Olen voinut tänään paljon paremmin ja luulen että minusta saadaan kunnan merimies.” ja myöhemmin, aluksen ollessa jo kotimatalla: ”...en ole ollut ollenkaan sairas mikä vakuuttaa minut siitä että olen oikea merimies.”³¹³ Useat näistä kommentteista liittyvät siihen, että vaimoilla ei ole enää merisairauden aiheuttamaa pahoinvointia. Fyysinen sopeutuminen liittyy hen-

³¹⁰ Brown 1993, 45–46, 1.1.1848.

³¹¹ Brewster 1992, 94–95.

³¹² Artikkeli 1.

³¹³ Lawrence 1966, 16, 25.2.1858; Brewster 1992, 14, 300, 6.12.1845 & 8.12.1847; Ricketson 1958, 18, 25.8.1871.

kiseen, kun he eivät enää konkreettisesti voi pahoin, he kokevat olevansa oikeita merimiehiä. Tämä osoittaa, että heille oli tärkeää, että he nyt pystyivät olemaan laivalla ilman fyysisiä oireita. Merisairaus ei koskenut vain naisia, ja välillä myös muut laivalla voivat huonosti, mutta tämän sairauden voittaminen oli vaimoille tärkeää.

Erilaisten tapojen, kuten sunnuntaisen valaanpyynnin tai äitivalaan pyydystämisen poikasen avulla, kyseenalaistamisen puuttuminen kertoo omalta osaltaan sopeutumisesta. Naiset tukivat miehiään täysin valaanpyyntiin liittyvissä asioissa, vaikka he kirjoittivat välillä olevansa pettyneitä, jos eivät päässeet mukaan vierailulle tai jos aviomies unohti vaimon syntymäpäivän. Mary Lawrence kirjoitti valaanpyyntivesillä kesällä 1859: ”Voi sentään! Saammeko saalista? Tämä on viimeinen ajatukseni ennen nukahtamista ja ensimmäinen kun herään ja myös uniени aihe.”³¹⁴ Tämä vaimojen kokemus tavoitteellisen yhteisön osana selittänee myös sen, miksi vaimojen kirjoituksissa valaanpyynnistä ei kirjoiteta julmana ja brutaalina työnä, vaan runsaat kuvailutkin olivat luonteeltaan hyvin toteavia. Silloinkin kun vaimot kirjoittivat verisestä suihkusta tai siitä, kuinka valas lopulta väsyi saatuaan harppuunasta osuman ja vedettyään pyyntivenettä pitkään perässään, kuvauksista puuttui erityinen sääli eläintä kohtaan. Joskus nämäkin hetket saattoivat olla surullisia vaimojen mielestä. Esimerkiksi Eliza Williams kirjoitti matkan loppupuolella, ettei jaksanut enää katsoa saalistusta ja valaan ahdinkoa, vaan meni mielummin alas hyttiinsä. Tällaiset merkinnät olivat kuitenkin yksittäisiä kirjoituksia, eivät vallitseva henki valaanpyynnin kuvauksissa. Vaikka vaimot toisaalta tottuivat pyyntiin ajan kuluessa, he myös väsyivät vuosien ja pyyntikausien seurattessa toistaan työhön, joka oli vaativaa, vaarallista ja saattoi viedä tunti- tai päiväkausia.

Tässä tutkimuksessa minua on kiehtonut alusta alkaen yksilön elämä. Tutkimuksessa tarkastellut vaimot olivat selvästi yksilöitä yhtenevistä ajatus- ja kokemusmaailmoistaan huolimatta. Siinä on jotain tavattoman lohduttavaa, että kautta aikojen jokainen meistä on ainutkertainen. Emme koskaan voi tietää jokaisen eläneen ihmisen viisauden syvyyttä tai ylipäänsä niitä piirteitä, jotka tekevät hänestä ainutkertaisen. Mutta tuon arvokkaan ainutkertaisuuden ymmärtäminen opettaa meille ihmisyydestä tärkeimmän. Jokaista elävää olentoa tulisi kohdella arvokkaasti. Jokaisella meillä on opittavaa menneisyydessä eläneiltä ihmisiltä, ei vain heiltä, jotka sekä oman toimintansa että sattuman ohjaamien tapahtumakulkujen kautta saattoivat päästä asemaan, jossa he kykenivät vaikuttamaan miljoonien ihmisten elämään. Yhtä tärkeä on jokainen vähemmän tunnettukin yksilö oman elämänsä kulussa.

³¹⁴ Lawrence 1966, 175–176, 29.7.1859.

Viimein sekä tutkimus että vaimojen matka loppuvat. Eliza Brock kirjoitti päiväkirjaansa oltuaan matkalla 38 kuukautta: ”Niin loppuu päiväkirjani ja matkani hyvällä uskollisella Lexington laivalla.”³¹⁵ Laiva ja sen kyydissä olevat ihmiset olivat olosuhteiden ja meren armoilla matkanneet vuosia ja sinä aikana pyydystäneet kymmeniä valaita. Laivan ruumassa oli satoja tynnyreitä valaanöljyä ja kasoitain puhdistettua valaanluuta. Kotimatalla vaimojen merkinnät vähenivät ja osa lopetti kirjoittamisen laivan ollessa vielä merellä, jolloin päiväkirja saattoi loppua aivan tavallisen päivämerkinnän jälkeen lopullisesti. Kodin lähentyessä se valtasi vaimojen ajatukset, eikä kirjoittamista enää tarvittu. Saapuminen Atlantille oli tärkeä hetki, tapahtui se sitten Etelä-Amerikan eteläkärjen Cap Hornin tai Hyväntoivonniemen kautta. Laivaa siivottiin ja maalattiin, ja myös vaimo häivytti itsensä kapteenin hytistä tai hyteistä kokoamalla tavaroita, kirjoja, matkamuiistoja ja vaatteita pois.

Matkan lopussa ei ollut aikaa tai jostain syystä tarvetta matkan kokemusten yhteenvedolle tai syvemmälle tunteiden tutkiskelulle. Osa vaimoista lähti matkaan vielä uudelleen, osa jäi maihin miehen palatessa merelle. Kaikkien elämänvaiheista emme tiedä matkan jälkeen paljoakaan. Palatessaan kotiin vaimot kertoivat kokemastaan läheisilleen, ja koska heidän päiväkirjojaan on säilytetty sukupolvelta toiselle, on selvää, että naisten kokemuksia on arvostettu. Moni heistä oli matkan alussa kirjoittanut, että halusi mukaan tietääkseen millaista elämä merellä on. Vaimoille se elämä oli täynnä ihmeitä, mutta myös hankalaa arkea vaativissa olosuhteissa. Tärkeintä kuitenkin on, että he osoittivat sekä itselleen että muulle laivayhteisölle pystyvänsä olemaan osa merellistä yhteisöä. Mary Lawrence kirjoitti oltuaan muutaman viikon merellä, että hetki oli yksi hänen elämänsä parhaista.³¹⁶ Hän ei ihmetellyt, että niin moni valitsee merimiehen elämän. Se oli Maryn mukaan vaativaa elämää, mutta myös elämää täynnä romantiikkaa ja mielenkiintoisia hetkiä.

³¹⁵ Brock, 3.7.1856.

³¹⁶ Lawrence 1966, 4–5, 10.12.1856.

Johdannon ja päätelmien lähdeluettelo

Alkuperäislähteet:

- Crapo, Lucy Ann: Journal from a whaling voyage 1865–1868. The journal covers from 1. January 1866 to 16. August 1867. The Logbook and Journal Collection, New Bedford Whaling Museum, New Bedford, Massachusetts, The United States.
- Lawrence, Mary Chipman: Journal of a Whaling Voyage of Ship Addison of New Bedford. Mass. Written by Mrs. Samuel Lawrence (The Captain's best "Mate") 1856. Providence Public Library. <https://archive.org/details/logbookofaddison01addi/mode/1up> (viitattu 1.6.2021)
- Smith, Lucy P.: Journal of the Nautilus (Bark) out of New Bedford, MA, mastered by George A. Smith, Jr. and kept by Lucy P. Smith, on a whaling voyage between 1869 and 1874. Nautilus (Bark); <https://archive.org/details/journalofnautilus02naut/page/n5/mode/2up> (viitattu 1.6.2021)
- Brock, Eliza: Journal, Ship Lexington, 21 May 1853 – 25 June 1856. <https://archive.org/details/ms220log136/page/n9/mode/2up?view=theater> (viitattu 13.9.2021)

Painetut lähteet:

- Balano, Dorothea: *The Log of the Skipper's Wife*. Ed. Balano, James W.. Down East Books, Camden, Maine 1979.
- Brewster, Mary: "She was a sister sailor". *The Whaling Journals of Mary Brewster, 1845–186*. Ed. Druett, Joan. Mystic Seaport Museum, Inc, Connecticut 1992.
- Brown, Martha Smith Brewer: *She Went A-Whaling. The journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847–1849*. Ed. Mackay, Anne. Oysterponds Historical Society, New York 1993.
- Campbell, Jessie: Journal kept on board the ship *Blenheim* by Jessie Campbell, August–December, 1840, in *Women Under Sail. Letters and Journals concerning eight women travelling or working in sailing vessels between 1829–1949*. Eds. Greenhil, Basil & Giffard, Ann. David & Charles Limited, South Devon House, Newton Abbot, Devon 1971.
- Darden, Genevieve M.: *My Dear Husband*. Descendants of Whaling Masters, Inc. New Bedford, Massachusetts. William S. Sullwold Publishing, Inc. Taunton, Massachusetts 1980.
- De Freycinet, Rose: "A Woman of Courage. The Journal of Rose de Freycinet on Her Voyage around the World 1817–1820". Ed. Rivière, Marc Serge. National Library of Australia Canberra 1996.
- Hathorn, Susan: *A Brides's Passage. Susan Hathorn's Year Under Sail*. Ed. Petroski, Catherine. Northeastern University Press, Boston 1997.
- Lawrence, Mary Chipman: *The Captain's Best Mate. The Journal of Mary Chipman Lawrence on the Whaler Addison, 1856–1860*. Ed. Garner, Stanton. University Press of New England, Hanover and London 1966.
- Peard, George: *To the Pacific and Arctic with Beechey. The Journal of Lieutenant George Peard of H.M.S. "Blossom" 1825–1828*. Ed. Gough, Barry M.. Cambridge University Press, London 1973.

- Penniman, Augusta: *Journal of a Whaling Voyage 1864–1868*. Ed. Crevier, Yvonne. Eastern National Park and Monument Association, Eastham 1989.
- Ricketson, Annie Holmes: *Mrs. Ricketson's Whaling Journal*. Ed. Purrington, Philip F.. The Old Dartmouth Historical Society, New Bedford 1958.
- Williams, Eliza Azelia: *The Voyage of the Florida, 1858–1861 From the Journal of Eliza Azelia Williams*. In *One Whaling Family*. Ed. Williams, Harold. The Riverside Press Cambridge, Boston 1964.
- Williams, William Fish: *The Voyage of the Florence 1873–1874*. In *One Whaling Family*. Ed. Williams, Harold. The Riverside Press Cambridge, Boston 1964.
- Wooldridge, Emily: *The Wreck of The Maid of Athens. Being the Journal of Emily Wooldridge 1869–1870*. Ed. Irving, Laurence. The Macmillan Company, New York 1953.

Tutkimuskirjallisuus:

- Baggerman, Arianne & Dekker, Rudolf: Jacques Presser, Egodocuments and the Personnel Turn in Historiography. *The European Journal of life Writing*. Volume VII (2018) CP90-CP110.
- Boerum, Donald H.: Introduction in *She Went A-Whaling. The journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847–1849* Brown, Martha Smith Brewer. Ed. Mackay, Anne. Oysterponds Historical Society, New York 1993.
- Bolster, Jeffrey W.: “Every Inch a Man”, in *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 170–1920*. Eds. Creighton Margaret S. & Norling, Lisa. The John Hopkins University Press, Baltimore and London 1996, p.118–137.
- Bonham, Julia C.: Feminist and Victorian: The Paradox of the American Seafaring Woman of the Nineteenth Century. *American Neptune* 37, No. 3, 1977, p.203–218.
- Boylan, Anne M.: “Claiming Visibility: Women in Public /Public Women in the United States, 1865–1910”, in *Becoming Visible. Women's Presence in Late Nineteenth-Century America*. Eds. Floyd, Janet & Easton, Alison & Ellis, R. J. & Traub Lindsey. Rodopi, Amsterdam - New York 2010.
- Burton, Valerie: “The Myth of Bachelor Jack: Masculinity, Patriarchy and Seafaring Labour”, in *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Eds. Howell, Colin & Twomey, Richard J.. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick 1991, p.179–198.
- Campuzano, Luisa: “A Valiant Symbol of Industrial Progress?”, in *Women at Sea. Travel writing and Margins of Caribbean Discourse*. Eds. Paravisini-Gebert Lizabeth & Romero-Cesareo Ivette. Palgrave, New York 2001.
- Carter, Kathryn: *The Small Details of Life. Twenty Diaries by Women in Canada, 1830–1996*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London 2002.
- Clinton, Catherine: *The Other Civil War. American Women in the Nineteenth Century*. Hill and Wang, New York 1984.
- Colville, Quintin & Jones, Elin & Parker Katherine: Gendering the Maritime World. *Journal for Maritime Research*. Vol 17, No.2, 2015, 97–101.
- Cogan, Frances B.: *All American Girl. The Ideal of Real Womanhood in Mid-Nineteenth-Century America*. The University of Georgia Press, Athens and London 1989.
- Cooper Busch, Briton: *Whaling Will Never Do for Me: The American Whaleman in the Nineteenth Century*. University Press of Kentucky, Kentucky 1994.
- Corbin, Alain: *The Lure of the Sea. The Discovery of the Seaside in the Western World 1750–1840*. Polity Press, Cambridge 1994.
- Creighton, Margaret S.: “American Mariners and the Rites of Manhood, 1830-1870”, in *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Eds. Howell, Colin & Twomey, Richard J. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick 1991, p.143–163.

- Creighton, Margaret S.: “Davy Jones’s Locker Room. Gender and the American Whaleman, 1830–1870”, in *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700–1920*. Eds. Creighton Margaret S. & Norling, Lisa. The John Hopkins University Press, Baltimore and London 1996, p.118–137.
- Davis, Lance E. & Gallman, Robert E. & Gleiter, Karin: *In Pursuit of Leviathan: Technology, Institutions, Productivity, and Profits in American Whaling, 1816–1906*. The University of Chicago Press, Chicago and London 1997.
- Delafield, Catherine: *Women’s diaries as narrative in the nineteenth-century novel*. Ashgate Publishing Limited & Ashgate Publishing Company, Surrey & Burlington 2009.
- Druett, Joan: *Petticoat whalers. Whaling wives at sea, 1820–1920*. Auckland: Collins Publishers New Zealand 1991.
- Druett, Joan: Preface and chapter introductions in “*She was a Sister Sailor*”. *The Whaling Journals of Mary Brewster, 1845–1851*. Mystic Seaport Museum, Inc., Connecticut 1992.
- Druett, Joan: *Hen frigates. Wives of merchant captains under sail*. Touchstone, New York 1998.
- Fellman, Susanna & Rahikainen, Marjatta: *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2012.
- Fisher, Stephen: Editor’s Introduction in *Man and the Maritime Environment*. Ed. Fisher Stephen. University of Exeter Press, Exeter 1994.
- Fischer, Lewis R.: Are We in Danger of Being Left with Our Journals and Not Much Else: The future of maritime history? *The Mariner’s Mirror. The International Quarterly Journal of The Society for Nautical Research*, 97:1, 2011, 366-381, DOI:10.1080/00253359.2011.10709050. Published online 29 May 2013.
- Foster, Rhea Dulles: *Lowered Boats: A Chronicle of American Whaling*. Harcourt, Brace and Company, New York 1953.
- Freehand, Julianna: *A seafaring legacy. The photographs, diaries, letters and memorabilia of a Maine sea captain and his wife 1859–1908*. Random House, New York 1981.
- Freeman, Donald B.: *The Pacific*. Routledge, Abingdon, Oxon 2010.
- Frigren, Pirita: Väitöskirja: Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa. Jyväskylä Studies in Humanities 277. University of Jyväskylä 2016.
- Garner, Stanton: Foreword in *The captain’s best mate. The journal of Mary Chipman Lawrence on the whaler Addison, 1856–1860*. Ed. Garner, Stanton. University Press of New England, Hanover & Lontoo 1966, vii–xxi.
- Gleadle, Kathryn: *British Women in the Nineteenth Century*. Palgrave, New York 2001.
- Gordon, Eleanor & Nair, Gwyneth: *Public lives. Women, family and society in Victorian Britain*. Yale University Press, New Haven & London 2003.
- Goodheart, Amanda L.: Doctoral Dissertation, “No Seas Can Now Divide Us”: Captain’s Wives, Sister Sailors, and the New England Whalefishery, 1840–1870. University of Massachusetts Amherst. ScholarWorks@UMass Amherst 2018.
- Green, Harvey: *The Light of the Home. An Intimate View of the Lives of Women in Victorian America*. Pantheon Books, New York 1983.
- Greenhill, Basil & Giffard, Ann: *Women Under Sail. Letters and Journals concerning eight women travelling or working in sailing vessels between 1829–1949*. David & Charles Limited, South Devon House, Newton Abbot, Devon 1971.
- Hagmark-Cooper, Hanna: Is there a place for women in maritime history? *History in focus*, 9th issue, The Sea. www.archives.history.ac.uk, 2005.
- Hagmark-Cooper, Hanna: *Avsked och återseende: sjömanshustruns liv under 1900-talet*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2008.
- Hakosalo, Heini: “Coming together: Early Finnish medical women and the multiple levels of historical biography”, in *Biography, gender and history: Nordic perspectives*. Eds. Halldórsdóttir,

- Erla Hulda, Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit. Cultural History – Kulttuurihistoria, k&h-kustannus, Turku 2016, 209–230.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda: “A biography of her own: The historical narrative and Sigríður Pálsdóttir (1809–1871)”, in *Biography, gender and history: Nordic perspectives*. Eds. Halldórsdóttir, Erla Hulda, Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit. Cultural History – Kulttuurihistoria 14. k&h-kustannus, Turku 2016, p.81–100.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit: ”Doing Biography”, in *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Eds. Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit & Possing, Birgitte. Painosalama, Turku 2016, p.7–34.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki Maarit & Possing, Birgitte: Afterword: Future challenges, in *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Eds. Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit & Possing, Birgitte. Painosalama, Turku 2016, p.251–263.
- Halttunen, Karen: *Confidence Men and Painted Women. A Study of Middle-Class Culture in America, 1830–1870*. Yale University Press, New haven and London 1982.
- Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit: ”Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta”, teoksessa *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Rantala, Heli & Ollitervo Sakari. Kulttuurihistoria, Turun Yliopisto, Turku 2010, 258–280
- Hardy, Alistair Sir: *Great Waters. A Voyage of Natural History to study whales, plankton and the waters of the Southern Ocean in the old Royal Research Ship Discovery with the results brought up to date by the findings of the R.R.S. Discovery II*. Collins, St James’s Place, London 1967.
- Harlaftis, Gelina: Forum Introduction: What is maritime history? *International Journal of Maritime History* 2020, Vol.32(2) pp. 354–363.
- Hegarty, Reginald B.: *Birth of a Whaleship*. New Bedford Free Public Library, New Bedford 1964.
- Heidbrink, Ingo: Closing the ‘blue hole’: Maritime history as a core element of historical research. *International Journal of Maritime History*. May 2017, Vol 29, Issue 2.
- Hellerstein Olafson, Erna & Hume Parker, Leslie & Offen, Karen M.: *Victorian Women. A Documentary Account of Women’s Lives in Nineteenth-Century England, France, and the United States*. Stanford University Press, Stanford, California 1981.
- Herbert, Kari: “Paper and Ice”, in *The sea journal*. Ed. Lewis-Jones, Huw. Thames & Hudson Ltd, London 2019, p.280–295.
- Hollis, Patricia: *Women in Public 1850-1900. Documents of the Victorian Women’s Movement*, 1979. Published: 20 May 2013, DOI: 10.4324/9780203104064 Print ISBN: 9780415534093 eBook ISBN: 9780203104064
- Kaijser, Ingrid: Sjömannens yrke – ur hustruns perspektiv. *Meddelanden från sjöhistoriska museet vid Åbo Akademi Nr 20*. Seminarieret Sjömannen- från livsform till yrke. Åbo 1997.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Keravuori, Kirsi: Väitöskirja, ”Rakkat poikaiset!” : Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumenteina (1858-1887). Turun yliopisto, Turku 2015.
- Keravuori, Kirsi: *Saaristolaisia. Elämä, arki ja vanhemmuus laivuriperheen kirjeenvaihdossa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2017.
- Kinnunen, Tiina: ”’Fighting Sisters’: A comparative biography of Ellen Key (1849–1926) and Alexandra Gripenberg (1857–1913) in the contested field of European feminisms”, in *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Eds. Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit & Possing, Birgitte. Painosalama, Turku 2016, p.143–164.
- Kirby, David & Hinkkanen, Merja-Liisa: *The Baltic and The North Seas*. Routledge, London 2000.
- Knox-Johnston, Robin: “Just Dive In”, in *The sea journal*. Ed. Lewis-Jones, Huw. Thames & Hudson Ltd., London 2019, p.58–89.
- Kurtz, Peter: *Bluejackets in the Blubber Room : A Biography of the William Badger, 1828–1865*. The University of Alabama Press, Tuscaloosa, Alabama 2013.

- Lahtinen Susanna & Larva Ritva: "Matkapäiväkirjaa aistien - Maria Graham 1820-luvun Brasiliassa ja Marta Keravuori 1950-luvun Japanissa", teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino, Tampere 2020.
- Langland, Elizabeth: "Nobody's Angels: Domestic Ideology and Middle-Class Women in the Victorian Novel." *PMLA*, Vol. 107, No. 2, Mar., 1992, p. 290–304, Cambridge University Press.
- Langland, Elizabeth: *Nobody's Angels. Middle-Class Women and Domestic Ideology in Victorian Culture*. Cornell University Press, New York 1995.
- Latva, Otto: *The Giant Squid. Imagining and Encountering the Unknown from the 1760s to the 1890s*. Cultural History, University of Turku, Turku 2019.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: "Päiväkirja, minuus ja historia", teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit, Sjö, Karoliina & Lalu, Liisa. Vastapaino, Tampere 2020.
- Lewis-Jones, Huw: "Unknown waters", in *The sea journal*. Ed. Lewis-Jones, Huw. Thames & Hudson Ltd. London 2019, p.11–17.
- Lerner, Gerda: *The Majority Finds Its Past. Placing Women in History*. University of North Carolina Press, Chapel Hill (1979) 2005.
- Lerner, Gerda: U.S. Women's History: Past, Present and Future. *Journal of women's history*, 2004, Vol.16 (4), p.10–27.
- Lähde, Ville: "Luontokäsitysten tarkastelun ongelmia", osiossa Eri alojen luontokäsityksiä, teoksessa *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Toim. Lummaa Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo. Gaudeamus, Helsinki University Press 2012.
- MacKay, Anne: Editorial Note in *She Went A-Whaling. The journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847-1849*. Ed MacKay, Anne. Oysterponds Historical Society, New York 1993.
- Matthews, Leigh S.: "Frances Ramsay Simpson (1812–1853)", in *The Small Details of Life. Twenty Diaries by Women in Canada, 1830–1996*. Ed. Carter, Kathryn. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London 2002.
- Mäenpää, Sari: Galley News: Catering Personnel on British Passenger Liners, 1860–1938. *International Journal of Maritime History*, 2000, Vol.12 (1), p.243–260.
- Mäenpää, Sari: Women below Deck: Gender and Employment on British Passenger Liners, 1860–1938. *Journal of transport history*, 2004, Vol.25 (2), p.57–74.
- Mäenpää, Sari: Comfort and guidance for female passengers: The origins of women's employment on British Passenger Liners 1850–1914. *Journal for maritime research*, 2004, Vol.6 (1), p.145–164.
- Mäenpää, Sari: Sailors and their pets: Men and their companion animals aboard early twentieth-century Finnish sailing ships. *International Journal of Maritime History*, Vol.28 (3), 2016, p.480–495.
- Mäenpää, Sari: "To kill an albatross is unlucky": maritime animals as symbols of freedom on Finnish windjammers in the 1930s. *Journal for maritime research*, Vol.22 (1–2), 2020, p.97–114.
- Mäenpää, Sari: "Merimiehet, eläimet ja luonnon romantisointi 1900-luvun alun suomalaisilla purje-laivoilla", teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit – Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*. Toim. Kouri Jaana & Räsänen Tuomas & Tynkkynen Nina. Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2020.
- Nantucket Historical Association: <https://nha.org/whats-on/exhibitions/exhibitions-archive/eliza-brocks-journal-on-the-ship-lexington/> (viitattu 5.10.2021)
- New Bedford Whaling Museum: https://www.whalingmuseum.org/online_exhibits/crewlist/search.php?by_name=on&by_vessel=&reverse=ASC&order_by=&term=brock&page=1 (viitattu 19.9.2021)
- Newton, John: *Savage History : A history of whaling in the Southern and Pacific Oceans*. New South Publishing, University of New South Wales, Sydney 2013.

- Norling, Lisa: "The Sentimentalization of American Seafaring. The Case of New England Whalefishery, 1790–1870", in *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Eds. Howell, Colin & Twomey, Richard J. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick 1991, p.164–178.
- Norling, Lisa: "Ahab's wife. Women and the American Whaling Industry, 1820–1870", in *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*. Eds. Creighton Margaret S. & Norling, Lisa. The John Hopkins University Press, Baltimore and London 1996, p.70–91.
- Norling, Lisa: *Captain Ahab Had a Wife. New England Women & the Whalefishery, 1720–1870*. University of North Carolina Press, Chapel Hill and London 2000.
- O'Hara, Megan: *A Whaling Captain's Daughter. The Diary of Laura Jernegan, 1868–1871*. Capstone Press, Mankato, Minnesota 2000.
- Partsch, Dorinda: Foreword in *Augusta Penniman. Journal of a Whaling Voyage 1864–1868*. Ed. Partsch, Dorinda. Eastern National Park and Monument Association, Eastham 1989.
- Pearson, Michael: *The Indian Ocean*. Routledge, London & New York 2003.
- Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Peltonen, Matti: What Is Micro in Microhistory? *Theoretical Discussions of Biography. Approaches from History, Microhistory and Life Writing*. Eds. Renders, Hans & de Haan, Binne. Brill, Leiden & Boston 2014. p.105–118.
- Perämäki, Anna-Leena: Vaitöskirja, Kirjoitettu vaino. Selviytymiskeinot juutalaisvainoista nuorten naisten päiväkirjoissa 1940-luvun Ranskassa ja Alankomaissa. Turun yliopisto 2020.
- Petroski, Catherine: *A Brides's Passage. Susan Hathorn's Year Under Sail*. Northeastern University Press, Boston 1997.
- Polónia, Amélia: Maritime History: A Gateway to Global History? Maritime History As Global History. *Research in Maritime History* No.43. Eds. Fusaro Maria & Polónia, Amélia. International Maritime Economic History Association. St. John's, Newfoundland 2010.
- Purrington, Philip F.: Foreword in *Mrs. Ricketson's Whaling Journal*. Edited by Purrington, Philip F. The Old Dartmouth Historical Society, New Bedford 1958.
- Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito XVII, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2015.
- Ritchie, Joanne: "Amelia Holder (1855-1936)", in *The Small Details of Life. Twenty Diaries by Women in Canada, 1830–1996*. Ed. Carter, Kathryn. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London 2002.
- Ritvo, Harriet: *Noble Cows and Hybrid Zebras*. University of Virginia Press, Charlottesville and London 2010.
- Roman, Joe: *Whale*. Reaktion Books LTD, London 2006.
- Ross, Gillies W.: *This Distant and Unsurveyed Country. A Woman's Winter at Baffin Island, 1857–58*. McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston, London, Buffalo 1997.
- Rouleau, Brian: *With Sails Whitening Every Sea: Mariners and the Making of an American Maritime Empire*. Cornell University Press, New York 2014.
- Rozwadowski, Helen M.: *Fathoming the Ocean. The Discovery and Exploration of the Deep Sea*. The Belknap Press of the Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 2005.
- Savage, Roz: "Floating Along", in *The sea journal*. Ed Lewis-Jones Huw. Thames & Hudson Ltd, Lontoo 2019, 90-129.
- Schmidt, Aileen: "Travels and Identities", in *Women at Sea. Travel writing and Margins of Caribbean Discourse*. Eds. Paravisini- Gebert Lizabeth & Romero-Cesareo Ivette. Palgrave, New York 2001.
- Schell, Jennifer: "*A Bold and Hardy Race of Men*" : *The Lives and Literature of American Whalemen*. University of Massachusetts Press, Amherst & Boston 2013.
- Seaborn, Laurel: Gimming Chairs and Gimballed Beds: Seafaring Women on Board Nineteenth-Century Ships. *Journal of Maritime Archaeology*. April 2017, Volume 12, Issue 1, p.71–90.

- Simmons, I.G.: *Global Environmental History 10,000 BC to AD 2000*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2008.
- Springer, Haskell: "The captain's wife at sea", in *Iron men, wooden women. Gender and seafaring in the Atlantic world, 1700–1920*. Eds. Creighton, Margaret S. & Norling, Lisa. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London 1996, p.92–117.
- Stanley, Jo: And after the cross-dressed cabin boys and whaling wives? Possible futures for women's maritime historiography. *Journal of Transport History*, March 1, 2002.
- Stanley, Jo. WOW – Women on the Waves.P&O's pioneering women seafarers: Past, present and future online exhibition:www.pohheritage.com/the-collection/exhibitions/wow-women-on-the-waves, 8 March 2020, continuing indefinitely. *The International Journal of Maritime History*, 2020, Vol. 32(3) p.743–761.
- Stammers, Michael: "Sailing-Ship Seafarers and Sea Creatures", in *Man and the Maritime Environment*. Ed. Fisher, Stephen. University of Exeter Press, Exeter 1994.
- Starbuck, Alexander: *History of the American Whalefishery*, 1878. Reprint, NJ: Castle Books, Secaucus 1989.
- Stark, Suzanne J.: *Female Tars. Women Aboard Ship in the Age of Sail*. Massachusetts 1996.
- Starkey, David J. & Barnard Michael: Menneisyden meret. Ympäristölähtöinen lähestymistapa historiaan. *Merihistorian rajapintoja*. Nautica Fennica 2009–2010. Toim. Mäenpää, Sari & Aartomaa, Johanna. Museovirasto. Suomen Merimuseo, Kotka 2010.
- Sterry, Lorraine: *Victorian Women Travellers in Meiji Japan: Discovering a 'New' Land*. Global Oriental ltd, Kent 2009.
- Strohmeier, Gerhard: Wild West Imagery: Landscape Perception in Nineteenth-Century America. *Nature and Society in Historical Context*. Eds. Teich Mikulás & Porter, Roy & Gustafsson, Bo. Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- Summerfield, Penny: *Histories of the Self. Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge, London and New York 2019.
- Sutherland, Daniel E.: *The Expansion of Everyday Life 1860-1876*. Harper & Row, Publishers, New York 1989.
- Tabili, Laura: "AMaritime Race" Masculinity and the Racial Division of Labor in British Merchant Ships, 1900–1939", in *Iron Men, Wooden Women, Gender and Seafaring in the Atlantic World, 1700–1920*. Eds. Creighton Margaret S. & Norling, Lisa. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1996.
- Taylor-Shockley, Megan: *The Captain's Widow of Sandwich: Self-Invention and the Life of Hannah Rebecca Burgess, 1834–1917*. New York University Press, New York and London 2010.
- Thatcher Ulrich, Laurel: *A Midwives tale. The life of Martha Ballard, based on her diary 1785–1812*. Vintage Books, New York 1991.
- Tosh, John: *Manliness and Masculinities in Nineteenth-Century Britain*. Pearson Education Limited, Harlow 2005.
- Tosh, John: *The pursuit of history. Aims, methods, and new directions in the study of history*. Routledge, Abingdon, Oxon & New York, 2015.
- Vaapio (Syväsalmi), Emilia: Lisensiaatintutkimus, "Captain, Oh My Captain!" – Kapteenien vaimojen asema laivayhteisössä 1800- ja 1900-luvun suurilla amerikkalaisilla purjelaivoilla. Turun Yliopisto, 2004.
- Williams, Harold: Introduction and appendix 1. in *One Whaling Family*. Ed. Williams, Harold. The Riverside Press Cambridge, Boston 1964.
- Vickery, Amanda: The Moral Negotiation of Fashion in Regency England. *Eighteenth-Century Life*, Volume 44, Number 3, September 2020, p.165–191. Duke University Press.
- Vickery, Amanda: "A Self off the Shelf: The Rise of the Pocket Diary in Eighteenth-Century England". *Eighteenth-Century Studies*, Volume 54, Number 3, Spring 2021, p.667-686. Johns Hopkins University Press.

Worster, Donald: "Living in Nature. Biography and Environmental History", in *Thinking through the Environment. Green Approaches to Global History*. Ed. Myllyntaus, Timo. The White Horse Press, Cambridge, UK 2011.

Vuorisalo, Timo: Johdanto osiossa Eri alojen luontokäsityksiä, teoksessa *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Toim. Lummaa Karoliina & Rönkä, Mia & Vuorisalo, Timo. Gaudeamus, Helsinki University Press 2012.

Liitteet

Liite1. Tutkimuksen lähteinä käytettyjä päiväkirjoja kirjoittaneiden kapteenien vaimojen tiedot:

<p>Mary Brewster (1822–1878), 23 vuotta matkalle lähtiessä. Aviomies William Brewster. Ei lapsia.</p>	<p><i>Tiger</i> –aluksella (Stonington) Matkan 1 kesto: vuoden 1845 marraskuusta vuoden 1848 maaliskuuhun Matkan 2 kesto: vuoden 1848 kesäkuusta vuoden 1851 toukokuuhun, Vietti yhden pyyntikauden maissa maaliskuu-syyskuu 1847</p>	<p>Julkaistu vuonna 1992. Päiväkirjan sivut 12–403.</p>
<p>Martha Smith Brewer Brown (1821–1911), 26 vuotta. Aviomies Edwin Brown. Tytär Ella (2.5v) jäi kotiin ja Martha synnytti elokuussa 1848 matkalla pojan, Willen.</p>	<p><i>Lucy Ann</i> –aluksella (Greenport, New York) Vuoden 1847 elokuusta— heinäkuuhun 1849. Vuoden 1848 kesän pyyntikausi maissa. Ei lähtenyt uudelleen matkalle.</p>	<p>Julkaistu vuonna 1993, Päiväkirjan sivut 33–93. Päiväkirjaa säilytetty suvun hallussa.</p>
<p>Mary Chipman Lawrence (1827–1907), 29 vuotta. Aviomies Samuel Lawrence. Tytär Minnie (5v) mukana matkalla.</p>	<p><i>Addison</i> –aluksella (New Bedford), vuoden 1856 marraskuusta vuoden 1860 kesäkuuhun.</p>	<p>Julkaistu vuonna 1966. Olemassa myös digitaalinen versio alkuperäisestä. Alkuperäisissä päiväkirjoissa 160 sivua ja 60 sivua. Säilytetty suvun hallussa.</p>
<p>Augusta Penniman (1837–1921), 26 vuotta. Aviomies Edward Penniman. Poika Eugene (Genia, 4v) mukana matkalla.</p>	<p><i>Minerva</i> –aluksella (New Bedford), 1864–1868. Pyyntikauden 1866 Augusta ja Genia viettävät maissa. Oli mukana kolmella matkalla.</p>	<p>Julkaistu vuonna 1988. Päiväkirjassa ei sivunumerointia.</p>
<p>Eliza Williams (1826–1885), 32-vuotta. Aviomies Thomas William Williams. Kaksi lasta jäi kotiin ja matkalla syntyi kaksi lasta.</p>	<p><i>Florida</i> –aluksella (Fairhaven) 1858–1861. Oli mukana usealla matkalla.</p>	<p>Julkaistu vuonna 1964. Päiväkirjan sivut 3–204.</p>
<p>Annie Ricketson (1841–ei tiedossa), 30-vuotta. Aviomies Daniel Ricketson. Synnytti matkalla tyttären, joka menehtyi vain päivän ikäisenä.</p>	<p><i>A.R. Tucker</i> –aluksella (New Bedford), 1871–1874. Oli mukana toisella matkalla, jonka aikana Daniel menehtyi.</p>	<p>Julkaistu vuonna 1958. Päiväkirjan sivut 11–79.</p>
<p>Eliza Brock (1810–1899), 43vuotta. Aviomies Peter Brock. Neljä lasta, joista kaksi jo aikuisia, yksi mukana ja yhdestä ei ole varmuutta.</p>	<p><i>Lexington</i>-aluksella (Nantucket), vuosina 1853–1856.</p>	<p>Digitaalinen versio alkuperäisestä päiväkirjasta. 294 sivua varsinaista päiväkirjaa.</p>
<p>Lucy Ann Crapo, 32-vuotta. Aviomies Reuben William Crapo. Matkalla syntyy lapsi, tytär, huhtikuussa 1867.</p>	<p><i>Louisa</i> -aluksella (New Bedford) vuosina 1865–1868. Purjehti uudelleen.</p>	<p>Mikrofilmi, 57 sivua.</p>
<p>Lucy Smith (1842–1933), 27-vuotta. Aviomies George Smith. Poika Freddie mukana matkalla.</p>	<p><i>Nautilus</i> -aluksella (New Bedford), vuoden 1869 lokakuusta –1874. Purjehti uudelleen.</p>	<p>Digitaalinen versio alkuperäisestä päiväkirjasta. 260 sivua.</p>

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-8995-9 (PRINT)
ISBN 978-951-29-8996-6 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Print)
ISSN 2343-3191 (Online)